

1.
1.
2.
3.
4.
5.
6.
7.
8.
9.
10.



1732.

1. van Boekoven, Theodorus Jacobus: *De probationibus.*
2. Craeyvanger, Gisbertus: *De jure codicis Norwicum.*
3. Heris, Christianus Christophus: *De bonorum communiōne in societate conjugali praecipue secundum statuta Hamburgensium.*
4. Ingelen, Wilhelmus: *De rationabilione et l. a. l. p. et l. l. m. aces.*
5. Lecus, Sghertus de: *De rebus corporatis et incorporatis.*
6. van der Linden, Simon Paulus: *De lege Aegivris, q. v. ad l. Rhodiam de jactu.*
7. van Winett, Martinus: *De servitute altius usus tollendi.*
8. Nyssingh, Leonardus Samuel: *De variis testamenti scriptis solemnibus.*
9. Bekkerse, Cornelius Jacobus: *De civitate ex mutuo obligata ad l. 27 d. de rebus creditis.*
10. Bekkerse, Wilhelmus Cornelius: *De usuritione necessaria.*

1732

11. Roy, J. Johannes de: De testium iuramento, f. 76
et numero.

12. Schacht Johannes Oosterdyk: De iur. quod factum est
sive variis testimoniis extates. 2 Sumpt. 1732 & 1744.

1733.

1. van Meppen, Johannes: De rebus pro derelicto habitis

2. Brug, Hieronymus: De iure conditionum.

3. Bubb, Joh. Guili: De fidejussoribus

4. Chatwell, Jacobus Leusultus: De Inatus cum et Vollejo.

5. Chombach, Franciscus Christianus: De usucapionibus et
prescriptionibus

6. van der Voet, Johannes Henr.: De ambiguo spei

7. Freudenberg, Fridricus Wilhelms: De privilegio castri-
tanitum, qui in hostes testantur

8. Godin, Cornelius: De legitimatione

9. van Haefthen, Nicolaus: De iure spouionum.

10. Verbe, Christophorus: De agro uectigali et employteusi

1733.

11. Lencius, Franciscus Casparus: De usucapionibus.
12. du Monchey, Petrus: de testamento parentum inter
liberos.
13. van Toulorn, Henricus Petrus: De jure retractus.
14. van Roserelt, Franciscus Wilhelmus: De sumptibus studiorum.
15. Sabe, Petrus Guersardus: De officio mandatarii
16. Santyn, Hieronymus: An et quousque, in pretio emptoris
naturaliter liceat se circumvenire?
17. van Tuedegode van Ploen, Philippus Tacatus: De obligatione
impuberis
18. Wynen, Henricus Petrus: De beneficiis delictis
obscurati.

[Faint, illegible handwritten text, likely bleed-through from the reverse side of the page.]







DISPUTATIO JURIDICA
1734
PROMATIONIBUS.

1734
HABITA A DOMINO DEO TEX OPT. M. A.
Reverendo Rectori Magnifico,
FRIDERICO WILHELMO SCHACHT,
Professore Publico, et Regio. Medico.

1734
Amplissimo SENATUS ACADEMICI
Illustri Facultate JURIDICÆ doctæ,
PRO GRADU DOCTORATUS,
Summiq; in UTROQUE IURE Honoribus &
Privilegiis suis ac legibus constitutis.

1734
Examinis Publici
THADDEUS JACOBUS VAN BOCHOVEN,
HÆC. DATAVIA
Ab Anno MDCCXXXII.

1734
CUM SENATUS ACADEMICI
Apud ALEXANDRUM VAN MEGEN, Academicum
Typographum. MDCCLXXXII.



11798. DISPUTATIO JURIDICA INAUGURALIS

DE

EO QUOD IUSTVM EST
CIRCA

1732, 12^a

VARIAS HOMINVM
ÆTATES

QVAM

SVB PRAESIDIO

12

IOHANNIS OOSTERDYK SCHACHT

A. L. M. PHIL. ET MED. DOCTORIS MEDICINAE
PROFESSORIS ORDIN.

PRO GRADV DOCTORIS

PUBLICO EXAMINI SVBMITTIT

HENRICVS MOLLERVS

HAGA-BATAVVS.

TRAIECTI AD RHENVM D. XXIV. IVNII MDCCXXXII.

HELMSTADII

TYPIS PAVLI DIETERICI SCHNORRII
ACADEMIAE TYPOG.

RECUSA 1744.





LECTORI SALVTEM.

Non multis in ipso limine te morabor,
Benevole Lector, qui magnam præ-
fationem magnum malum esse didici:
& tamen insalutatum te contra mo-
rem præterire religio erat. Verbo itaque
expediam. Per ætates hominum intelligo
varia vitæ humanæ spatia, quibus cum dispo-
sitione corporis animi vigor signanter muta-
tur. Pro harum discrimine variis homines
utuntur juribus, quibus tamen leviter tantum
delibatis, ipsas imprimis ætates, prout in
jure sunt determinatæ, explicare conatus
sum. Diversimode autem veteres ætates nu-
merarunt; tres fecit Aristoteles, Hippocra-
tes quatuor, Varro & Seneca quinque; aliis
plures placuerunt. Ego vero in sex capita
hoc quicquid est disputationis divisi. Primum
infan-

* 2

infantiam exponit ad annum usque septimum;
alterum agit de pueritia ad annum duodeci-
mum vel decimum quartum; tertium & quar-
tum in diversis adolescentiæ gradibus ad an-
num quintum & vigesimum explicandis occu-
pantur; quintum legitimam & virilem illu-
strat ætatem: & denique senilis hiems, ca-
nitique venerabilis ætas colophonem impo-
nit. Hæc summa est materiæ pulchræ, &
varietate rerum jucundæ, cui idoneus faber si
accessisset, planius constaret, sapientes Ro-
manos in juribus condendis naturam ante o-
culos habuisse, quæ singulis ferme ætatibus
signa imprimit; verum ego Antiquitatum &
Philosophicæ aliisque præfidiis ad rem tan-
tam necessariis destitutus, primas tantum
lineas ducere institui, aliis spartam hanc me-
lius exornandam lubens meritoque relin-
quens. Tu igitur, quod minus erudite mi-
nusve legitime positum est, ut ætati condones,
majorem in modum rogo atque obtestor.

DISPV-

ita f
fari.
rest.
fidei



DISPUTATIO IURIDICA INAUGURALIS,
DE
EO QVOD IVSTVM EST,
CIRCA VARIAS HOMINVM ÆTATES.

CAPVT I.
DE INFANTIA.



Vocabuli infantia Etymologia & significatio est plana. Nonius Marcellus *Infans*, ait, a non fando dictus est. nam & *infantes* usque eo appellandi sunt, donec ceperint fari; & Chrysippus apud Varronem l. 5. de ling. lat. *Fatur is*, qui primum significabilem emittit vocem; ab eo, antequam ita faciant pueri, dicuntur *infantes*, cum id faciunt, jam fari. Hinc Ictis synonyma sunt *Infans* & qui fari non potest. v. l. 65. §. 3. D. ad S. C. Trebell. l. 30. §. 1. 2. & 4. de fideicom. lib. l. 70. D. de V. O. Igitur singulare admodum est,

A

est, quod observat. Gilb. Regius l. 2. *enant. cap. 20. Tom. 2. Thef. Jur. Rom. p. 1510.* Infantem accipi pro filio siliave cujusunque etatis, in l. 41. §. ult. D. de l. g. 3. & l. 26. §. 2. D. de fid. libert. quæ significatio cum plane sit insolita, & Latinitati Jctorum minime conveniat, non video, cur hic temere, saltem in d. l. 26. a. proprietate vocis recedamus, l. 69. de leg. 3. Notat quidem similem loquendi consuetudinem sui temporis Hieronymus *quest. in Genes.* ubi: *Nec miremur, ait, barbaram linguam habere proprietates suas, cum hodieque omnes filii vocentur infantes.* Verum ex usu illius ævi vocabula in Jctorum scriptis occurrentia explicari non posse se patet; quamvis ex eo forsitan manaverit, quod hodie etiam Regia proles Hispanica *Infantes* appellentur. Vid. du Fresne *glossar. Latin. voc. infans.* Ego potius ad rem ipsam accedo, & Infantiam verbis *lido-ri l. 11. Orig. 2. definitio, primam ætatem pueri nascentis ad lucem, quæ porrigitur in septem annis.* Dixi primam ætatem: licet enim, pro varia ætatis humanæ divisione, varie quoque prima ætas accipiatur, & plerumque in jure nostro hoc nomine veniat impubes ætas, in l. pen. C. d. *impub. & al. substit.* & alibi, quatenus tamen Infantia tanquam primus vitæ humanæ gradus seu periodus consideratur, illa ætas merito secunda. *Nov. 72. in pr. hæc autem prima ab lido-ro, ut & Ambrosio l. 6. epist. 39. vocatur.* Porro initium infantie exprimit definitio in verbis *pueri nascentis ad lucem*: nam infantia a die natali & ipso nativitatis momento statim orditur. Ita jamjam natus infans vocatur in l. 19. §. 7. D. *locat.* & in *Rubr. C. de infant. expos.* infantes sunt languinolenti seu recens nati, adeoque ibidem hoc nomine non significatur integra prima ætas, sed primæ cunæ, uti explicat Cujac. in *Paratitl.* Cum ergo initium capiat Infantia demum a momento nativitatis, consequens est, si-veur non est pupillus, qui in utero est l. 161. de R. J. ita quoque eum infantem proprie dici non posse, quia infan-
tia

tia n
ptio
pra
lit,
rare
§. 1.
fer.
lib.
217.
ro,
Papp
tem
verb

ptem
stipu
aut h
æta

Veru
vis ip
coru
quem
Sene
obs.
hac
septi
dat l.

tia refertur ad ætatem hominis; hæc vero non a conceptionis initio, sed a nativitate primum computanda venit: præterquam quod fœtus in utero matris adhuc homo non sit, imo nec animal secundum principia Stoicorum. Plutarch. l. 5. de placit. Philos. 15. quos nostri sequuntur, l. 9. §. 1. ad l. Falcid. l. 1. §. 1. de ventr. inspici. l. 2. de mort. infer. Justinianus hominem speratum vocat l. 14. C. de fid. lib. pariter ac Ovid. Spem hominis lib. 15. Metamorph. V. 217. v. Merill. l. 1. observ. 16. Freher. l. 1. virisim. 17. & Cl. Otto, Præceptor meus ac Promotor exoptatissimus, in Vit. Papin cap. 9. §. 4. Missis igitur hisce, utpote ad præsentem materiam non pertinentibus, ad ultima definitionis verba progredior, de infantia termino diligentius acturus.

II.

Infantia namque, ut habet definitio, porrigitur in septem annis. Aliter longe Theophilus ad §. 10. *F. de inutil. stipul.* qui putat infantes dici eos tantum, qui adhuc lactant, aut his paulo majores, inductus forsitan illo Virgil. l. 6. *Eneid. v. 427.*

*Infantumque anima fientes in limine primo:
Quos dulcis vitæ exsortes, & ab ubere raptos
Abstulit atra dies.*

Verum prorsus erronee, uti ex sequentibus patebit, quamvis ipsi adstipuletur Charondas, l. 2. *verisim. 6.* Sane si Stoicorum sententiam exploremus, illi jam olim septimum quemque annum ætati signum imprimere voluerunt, ut Seneca dixit l. 7. *de benef. cap. 1.* Atque hinc Merill. l. 1. *obs. 14.* multa in Jure Romano a Stoicis repetere solitus, hæc quoque in re JCTos principia eorum secutos, infantiam septimo anno terminasse existimat, eumque in finem laudat l. 1. §. 2. *D. de admin. tut. l. 8. C. Th. de bon. matern. & l. 18.*

l. 13. C. de Jur. deliber. Verum tempora distinguenda videntur: neque enim putem, Ictorum ævo Infantiam in jure certo annorum numero circumscriptam, sed terminatam tantum fuisse naturali loquendi facultate uniuscujusque pueri; quare certa ea in re norma servari minime potuit, eo quod alii maturius, alii serius sari posse incipiunt: hinc eum passim in jurisconsultorum legibus mentio fiat ejus, qui sari non potest vel potest, ætas tamen certa non exprimitur; veluti *l. 65. §. 3. D. ad S. C. Trebell. l. 70. D. de V. O. l. 2. D. rem. pup. salv. for. l. 30. §. 2. 4. & 6. D. de fid. libert. Junct. l. 1. §. 15. D. de magistr. conv. l. 9. D. de acq. hered. l. 217. de V. S. l. 5. de R. F. Accedit, quod quædam esset contrarietas inter *l. 12. §. 3. D. de usufr. & l. 6. §. 1. D. de oper. serv.* si Infantiam in Digestis jam septem annis definitam esse statuamus, & Ulpianus tecum ipso pugnaret, qui in una lege minoris septem annis, in altera minoris quinque annis nullas esse operas assereret. Et frustra Rad. Fornerius secundum hanc hypothesein leges istas conciliare voluit, *l. 1. rer. quotid. cap. 21.* nam explicatio, quam attulit, per *l. 55. de usufruct.* refellitur. Quod si, ut oportet, ordinem & distinctionem temporis servemus neque infantiam tunc determinatam fuisse dicamus, facile inter hæc leges conveniet; etenim sæpe accidit, idem, quod in una lege generaliter & indistincte proponitur, alibi distinctius & accuratius definiri; atque ita mirum non est, quod Ulp. in *d. l. 12.* generalius dicit, infantis nullas esse operas, ab ipso in *d. l. 6.* certis annis circumferibi. Porro ut ad leges Codicis, & tempora Byzantinorum Principum oculos vertamus, reperio in Constitutionibus quoque Diocleriani & Constantini Magni, infantes non aliter ab infantia majoribus distingui, quam sola loquendi facultate, v. *l. 3. C. qui ad. ad bon. possess. l. 1. C. ad S. C. Tertull. & l. 26. C. de donation.* ut adeo ne tunc quidem fixus infantie terminus fuerit. Huc etiam facit quod Constantius, Constantini M.*

filius

filius in l. 4. C. Th. de bon. matern. ubi agit de successione
 in bona materna filiorum defunctorum, distinguit, an filius
 intra sextum ætatis annum, an vero post illud tempus de-
 cesserit; hac enim sex annorum ætate Imperatorem hoc in
 casu Infantiam designasse, ex argumento legis valde est pro-
 babile: neque is mihi videtur ita definiturus fuisse, si jam
 tum constitisset, eam ætatem septem annis terminari. At
 vero quemadmodum jura sensim crescunt, & quampluri-
 ma, quæ primum incerta ac vaga fuerunt, tandem Con-
 stitutionibus Principum certius definita, & ad umbilicum
 perducta sunt, ita denique Arcadius hanc antiqui juris in-
 certitudinem sustulit, & occasione bonorum possessionis,
 a patre pro infante filio petendæ, infantiam septem anno-
 rum spatio circumscripsit, in l. 8. C. Theod. eod. tit. quæ
 cum idcirco sit memorabilis ac notatu digna, ejus verba
 huc pertinentia adscribere placeat: sunt autem sequentia:
*Certis annorum intervallis, in bonorum possessione maternæ
 hereditatis a patre postcenda, infantis filii ætatem nostra au-
 thoritate præscribimus ut sive maturius sive tardius filius fan-
 di sumat auspicia, intra septem annos ætatis ejus, pater bo-
 norum possessionem imploret; hac vero ætate finita, filius E-
 dicti beneficium petat &c.* Post hanc sane Arcadii Consti-
 tutionem jam non amplius infans dicitur, qui fari non po-
 test, nec infantia major, qui fari vel loqui cœperit; sed ex-
 presse infans vocatur minor septem annis, & infantiam e-
 gressus, qui septem annos ætatis hæc implevit. v. l. 18. pr.
 & §. 4. C. de Fur. delib. quæ est Theodosii Junioris, filii
 Imperatoris Arcadii. Dilerte quoque post d. l. Ildorus In-
 fantiam ait porrigi in septem annis. & Græci in l. 12. D. ad
 L. Corn. de sicar. infantem accurate exponunt τὸν μὴ ὄντα
 ἑπταετηρῆ. quamvis iidem in l. 4. de in Jus voc. l. 1. §. 5. de
 acquir. possess. & alibi; ut & Hæmenop. l. 6. epit. 6. infan-
 tes inclusive interpretentur ἑπταετηρῆς, id est, septennæ. v.
 Leunclav. l. 2. notat, Tom. 3. Thes. Jur. p. 1506. licui con-
 tra

tra septennis seu qui septem annos excessit *infans* vocatur
in veteri lapide apud Gruterum p. 679. n. 7.

D. M. ET
PERPETUÆ SECURITATI.
CRASSICIO
CONSTANTINO
INFANTI DUL-
CISSIMO QUI
VIXIT ANNOS VII.
ÆLIUS ÆLIANUS
ET CRASSICIA URSA
PARENTES FACI-
ENDUM CURAVERUNT.

III.

Hanc autem explicationem jurisque progressum vehe-
menter turbant duæ leges Pandectarum, quarum altera est
L. 1. §. 2. d. adm. tut. altera *L. 14. de sponsal.* Ex quibus evi-
denter constare videri posset, Infantiam non tantum Mo-
destini, sed etiam Ulpiani temporibus in jure quoque se-
ptem annis jam fuisse determinatam. Verum recte observa-
vit Jacobus Gorhoffredus in *comment. ad d. l. §. C. Th. de bon.*
mat. agnoscendam omnino in hisce legibus esse manum
Triboniani, qui ex mandato sui Imperatoris (*v. l. 1. §. 7. de*
vet. Jur. enucl.) textus illos ad laudatam Arcadii Constitu-
tionem paululum inflexerit: nam cum Ulpianus in *d. l. 1.*
§. 2. d. de adm. tut. scripsisset: *pro his autem, qui fieri pos-*
sunt &c. ille repoluisse viderur: *pro his autem, qui supra*
septimum annum ætatis sunt. Quod etiam firmatur ex eo,
quod JCrus, ibidem quoque de infantibus loquens, non
dicit: *pro his, qui minores sunt septem annis,* sed *pro his,*
qui fieri non possunt, ut adeo *qui fieri non possunt* iis, *qui*
possunt, opposuisse videatur. Præterea Ulp. alibi nunquam in-

infantis ætatem certo annorum numero finivit, sed pariter
 ac ceteri Jcti Infantia majores non aliter ab infantibus di-
 stinguunt, quam sancti potentia, uti ex legibus supra allega-
 tis liquet. Quin imo in *l. 1. §. 10. in f. de ventr. inspic.* quæ
 ejusdem est Ulpiani, ubi Infantia in quatuor periodos est divi-
 sa, quarum tres priores accurate ac præcise trium mensium,
 sex mensium, & anni spatio definiuntur, ipsa tamen infan-
 tia minime determinatur; quod hic utique factum fuisset,
 si septem anni huic ætati jam tum fuissent præstituti. Ad
l. 14. de sponsal. quod attinet, adjecta ibi videntur postrema
 hæc verba: *Id est si non sint minores, quam septem annis.*
 Quod ut alio intuper argumento adstruamus, observari ve-
 lim, Modestinum in libro quarto differentiarum, unde hæc
 lex desumpta est, inter alia quoque tractasse differentias inter
 sponsalia & nuptias, uti Cujacius notavit, & patet ex hac
 ipsa lege, quæque huic utiliter conjungi potest, *l. 32. ad
 municip.* Et quidem in *b. l. 14.* Jctus unicum tale discrimen
 memoravit, in eo consistens, quod *in sponsalibus contrahen-
 dis ætas contrahentium definita non sit, ut in matrimoniis.*
 Licet enim (quod in transitu moneo) iam olim ex lege Pa-
 pia Poppæ puella, decem annis minor, responderi non
 potuerit, auctore Dione Cassio *l. 54.* illud tamen huic af-
 fertioni minime refragatur, uti multis ostenderunt Jac. Go-
 thofredus ad *L. Pap. Popp. Tom. 3. Thes. p. 212 & ad l. 4.
 C. Theod. de sponsal.* & Cl. Heinecc. ad *L. Ful. & Pap. l. 2.
 cap. 5.* Cum itaque Modestinus dicat contrahendis sponsa-
 libus ætatem certam præfinitam non fuisse, ex eo colligi
 posse opinor, ultima verba, quæ de septem annis loquun-
 tur, non esse genuina, nec Modestinum illud scribere po-
 tuisse; alias enim caderet hæc differentia inter sponsalia &
 nuptias; nec Jctus sibi ipsi constaret, in principio legis
 proponens differentiam, quam in fine penitus everit. Pla-
 ne non video quomodo potuisset dicere, in sponsalibus con-
 trahendis certam ætatem definitam non esse, & simul tamen
 præ-

præcisè ætatem septem annorum præstitueret. Præterea
 forsitan non sine ratione dubites, an verba illa *si modo id
 fieri ab utraque persona intelligatur*, ex mente Modestini
 hunc sensum habere possint, eos non minores septem annis
 sive infantia tantum majores esse oportere, & an non potius
 aliquid plus significare deberent, si consideres, Juriscon-
 sultos non nisi de pubertati jam proximis prædicare sole-
 re, eos quod fit vel agitur intelligere. v. l. 1. 13. de O. & A.
 & cap. seq. §. 3. Nec tamen culpamus Tribonianum, quod
 dicta verba ita fuerit interpretatus, atque infantiam egres-
 sos, sicuti alias ex benignitate juris pacisci ac promittere
 possunt, ita quoque sponsalia contrahere posse statuerit;
 siquidem jam dudum observatum est, duplicem hodie sensum
 adferendum ad multas leges, Corpore juris inclusas,
 unum primigenium, alterum ex ipsius Triboniani mente.
 v. Jac. Gothofr. Tom. 2. C. Theod. p. 66r. Arque hæc sunt ra-
 tiones, quibus sententiam Gothofredi, leges istas a Tribo-
 niano interpolatas, & ad d. l. 8. C. Th. de bon. mat. inflexas
 esse existimantis, corroborari posse putem. Ceterum
 hoc emblema in l. 14. de sponsal. etiam suboluit doct.
 Brouwero de Jur. Connub. lib. 1. cap. 3. n. 7. quamvis ipsius
 Arcadii Constitutio in d. l. 8. fugisse videatur; saltem
 ita ut sentiret, alia ratione fuit motus: nam non opus fuisse,
 ait, *Facto expressim quid de minoribus septem annis cavere,*
cum & a primordio ætatis idem denotet ac ab incunte pueri-
tia; quæ verba satis distinguunt pueritiæ tempus a primordio
vite, quod infantiam complectitur. Novell. 153. pr. Verum hæc
 interpretatione non utimur, utpote aliena a mente Mode-
 stini: nam si primordium ætatis ingressum pueritiæ deno-
 taret, absurda esset legis sententia: etenim quænam hæc
 foret argumentatio? in sponsalibus contrahendis nulla ætas
 prescripta est, ergo post infantiam demum contrahi possunt.
 Quin imo sic quoque Tribonianus verba finalia, *id est si*
non sint minores septem annis, verbis a primordio ætatis
sub-

subiecisset. Adhæc non tantum mens Modestini, sed & proprietas vocum huic explicationi repugnat; nam cum infantia sit pars ætatis humanæ, *l. 55. de usufr. & aperte ætas infantis ab ætate pupillari seu puerili distinguitur, l. 18. C. de Jur. delib.* imo impubes seu puer expresse in secunda ætate constitutus dicatur. *Nov. 72. pr.* utique sequitur, quod infantia, non pueritia, sit prima pars, sive ut Modestinus loquitur, *primordium ætatis*, quod idem est ac *primordium vitæ*, siquidem ætas hominis cum vita incipit & finitur. At aliud quid indigent *vitæ primordia* in plurali numero in *Nov. 153. pr.* pariter ac in *l. ult. C. de infant. exp.* nec enim totam Infantiam complectuntur, sed tantum breve tempus septem vel octo dierum post natiuitatem, qui precedebant diem lustricum sive diem nominum, quo infanti solenni ritu nomen imponebatur; quod etiam ipse Justinianus tacis innuit, dum quos in *ipsis vitæ primordiis* expositos ait, eosdem paulo ante vocat *vix ex utero progressos infantes. d. Novell.* De hisce primordiis loquitur Servius ad Virgil. *Eclog. 4.* nam ipsum puerum inter *ipsa primordia, id est, nono die periisse manifestum est.* Merill. De die autem lustrico vid. *l. 2. obs. 33.* Heinecc. ad *L. Jul. & Pap. l. 2. cap. 14. §. 4. & Cl. Otto Jurispr. Symb. Exerc. 3. c. 5.*

IV.

His ita compositis, superest rationem videamus, quare Arcadius Imperator in sæpe memorata *l. 8. C. Th. de bon. mar.* Infantiam præcise septem annis finiverit. An igitur hic confugiemus ad ignorantie illud asylum in *l. 20. d. legibus?* nec aliam ejus rei reddi posse rationem dicemus, quam multorum in Jure, quorum non alia ratio adferri potest, quam quod ita jure positivo constitutum fuerit, quod præsertim locum habet in his, quæ circa Arithmeticam versantur, numerosque annorum legibus præscriptos. An vero dice-

B

dicemus, cum Merillio, petitam esse hanc infantia definitionem a Stoicis, e quorum doctrina alia quoque juris Romani principia hausta sint; v. Cuiac. l. 26. *obs.* 40. Forralle non sine ratione quis existimet delictum hoc esse ac Hippocrate, cujus auctoritatem multum valuisse apud JCros constat ex l. 12. D. de stat. hom. & l. 3. §. 12. D. de suis & leg. hered. ille enim in fragm. de etate diserte *Infans*, inquit, est usque ad septem annos dentium amissionem. Ut ut sit, illud certum est, Veteres occultam virtutem ac vim quandam numero septenario adscripsisse: nam Chalcidius in Platon. *Timeum* p. 108. ita scribit: *Septenarius numerus laudatur a Pythagoreis, ut optimus & naturalissimus & sufficientissimus*, ac Censorinus numerum Septenarium in omnibus plurimum posse affirmat de *Die Nat.* cap. 7. Sane Justiniano quoque nostro numerus hic perfectus & mystificus videbatur; ait enim se Digestorum libros non sine ratione in septem Partes digessisse, sed in numerorum naturam & artem respexisse, l. 2. §. 1. C. de vet. Fur. enucl. In Sacris praterea literis mysticus hicce numerus sapius occurrit, v. *Genes.* 41. *Numer.* 19. vs. 11. & 12. L. 2. Reg. 5. vs. 10. & 14. Gellius etiam l. 3. *Noct. Att.* 10. de vi ac potestate istius numeri ex Varrone copiose disserit, atque inter alia ad homines quoque nascendos ejus vim pertinere ait, quod probat Paulus JCros & similiter ad rationem numeri Pythagorei provocat l. 4. R. S. tit. 9. §. 5. Denique Hippocrates alicubi *Nature eterna necessitas*, inquit, certis aut dierum aut mensum aut annorum hebdomadis vitam humanam regit & administrat. Idem sentit Censorinus de *Die Nat.* 14. Sed ex omnibus proxime videntur accessisse naturam, qui hebdomadibus humanam vitam emensi sunt: fere e im post septimum quemque annum articulos quosdam, & in his aliquid novi natura ostendit, ut & in elegia Solonis cognoscere datur. Id quod etiam exemplis confirmat cap. 7. Siquidem septem formemur mensibus, additisque alteris recti consistere

scilicet incipiamus, & post septem menses dentes nobis innascantur, iidemque post septimum cadant annum: & latius adhuc Macrob. somn. Scip. l. 1. c. 6. Post septem menses dentes incipiunt mandibulis emergere, & post his septem sedet sine casu timore, post ter septem sonus ejus in verba prorumpit, & post quater septem non solum stat firmiter, sed & incedit, post quinquies septem incipit lac nutricis horrescere, post annos septem dentes, qui primi emerferant, aliis aptioribus ad cibum solidum nascentibus cedunt, eodemque anno, id est, septimo plene absolvitur integritas loquendi &c. Huc quoque respexisse, & septimi cujusque anni vim agnoscere videtur Lucretius l. 5. vs. 671.

Nec minus in certo dentis cadere imperat aetas

Tempore, & impubem molli pubescere veste.

Et pariter mollem malis demittere barbam.

Aulonius in Monosyllab. Epyll. 12.

Indicat in pueris septennia prima novus dens.

Et Juvenalis Satyr. 14. v. 10.

----- cum septimus annus

Transierit, puero nondum omni dente renato.

Ex hisce patet, quantam virtutem Veteres numero septenario in variis aetatibus adscriperint, atque hæc igitur ratio fuerit, cur Hippocrates & Stoici eosque secuti Romani juris compositores Infantiam prima ætatis hebdomada definiverunt. Ceterum an natura ita soleat operari, ut illi putant, inquirant harum rerum peritiores, quibus secreta hæc rimari volupe est. Plura interim de numero septenario dabunt Jac. Gothofredus ad l. 55. C. Theod. de Decurion. Sam. Petrus l. 2. observ. cap. 1. Fabrotius exercit. 1. Tom. 3. Thes. Jur. Rom. p. 1159. Constant. Landus exercit. p. 1398. aliique allegati a Lindenbrog. ad Censorium de Die Nat. cap. 7.

V.

Hac de definitione Infantia. Nunc opera pretium erit, ut præcipua quædam infantum Jura breviter attingamus. Igitur, ut ab ipsis cunabulis ordiar, si contemplerur infantulum recens in huncce orbem devolutum, vix ullum aliud deprehenderetur animal, quod tanta a nativitate imbecillitas prosequitur; nudo quippe & infirmo corpore in lucem editur, nec sibi ipsi ullo modo prospicere potest, adeo ut nisi ope cõgenerum suorum foveatur atque nutriatur, cito periturus, vel saltem miraculi instar futurum sit, si sine aliorum hominum auxilio ad maturam ætatem perveniat; quamobrem recte dixit Æschylus:

--- Ætas prima, seu brutorum pecus,
Ut educetur, mentis aliena indiget.

Neminem autem propius ea res tangit quam parentes, qui cum causa sint, cur existat infans & in lucem prodierit, idcirco de omnibus, quæ ad vitam ejus sustentandam necessaria sunt, prospicere debent; ad quod tenentur non ex jure imperfecto & regulis honesti tantum, ut ratiocinatur Grotius de J. B. & P. l. 2. cap. 7. §. 4. verum lex naturæ ipsos quamdiu liberi se exhibere non possunt, hac in re necessitate adstringit, uti rectius sentiunt Ziegler. in not. & Puffendorf. l. 4. de J. N. & G. c. 11. §. 4. conveniuntur sententia Veterum JCorum, qui nullo discrimine habent necare & alimenta denegare. v. l. 4. de agnosc. & al. lib. Junct. l. 5. §. 7. eod. atque hoc tam alte insitum est omnium generum animis, ut ipsi barbari atque efferati Hunni apud Amm. Marcell. l. 31. illud agnoscant. Nec mirum, etenim non solum id dicitur ratio, verum prima naturæ quoque cum brutis homini communia, & maximus ille affectus, quem sapientia Creatoris utrisque parentibus indidit, seu naturæ his stimulus, ut Justin. loquitur in l. un. §. 5. C. de rei ux. act. parentes ad liberos alendos impellit; unde & JCI nostri libe-

liberorum educationem retulerunt ad jus illud, quod natura omnia animalia docuit, *l. 1. §. 3. de F. & F.* Denique non aliam ob causam auctor naturæ matres mammis instruxit, quam ut proprio lacte parvulos suos enutrent, atque ideo de more foeminarum, quæ solius voluptatis vel pulchritudinis servandæ grætia liberos suos aliis lactandos committunt, graviter conqueritur, ac tales *contra naturam imperfectum atque dimidiatum matris genus* appellavit Favorinus apud Gell. *l. 12. cap. 1.* Hinc & tantus est favor lactationis infantum, ut nutriticia, id est, mercedes, quæ nutriticibus ob alimoniam infantum debentur, extra ordinem peti possint, quoad infantes uberibus aluntur, *l. 1. §. 14. de extraord. cogn.* Hoc autem tempus Cujacius apud Romanos triennium fuisse existimat, *l. 19. obs. 40.* quia triennio majori demum alimenta decernerentur, *l. 9. C. de patr. pot.* adeoque *trimo majorem in d. l. & ap. Ulp. tit. 16. §. 1.* explicat nuper mamma depulsum sive ablactatum; atque hanc in rem etiam adfert testimonium ex historia Maccab. *lib. 2. c. 7.* quod ad Hebræorum mores pertinet. v. Heinecc. *ad l. Jul. & Pap. l. 2. c. 15. §. 6.* Forſitan ideo trimis minores olim non lugebantur teste Plut. in Numa, quia nondum erant ablactati: qua in re tamen postea aliter obtinuisse patet ex Paul. *l. 1. tit. 21. §. 13.* ubi v. Cl. Schulting.

VI.

Quamvis autem olim apud Romanos pro immensa illa patria potestate arbitrii paterni fuerit, velle liberis recens natos tollere & alere, an vero occidere vel exponere, successu tamen temporis, miltcentibus magis magisque Populi Rom. moribus, crudelis ille mos fuit abolitus, quem Justinianus merito vocat crimen a sensu humano alienum, & quod ne ab ullis quidem barbaris admitti credibile est, *Nov. 153. v. Forner. l. 1. Rev. quotid. 20.* At quo tempore rigor ille penitus cessaverit, ea de re varia sunt eruditorum

sententia, quas meum non est examinare. vid. Ampliff. Præfes van Bynkershoek *de Jur. Occid. lib. cap. 2.* Illud certum est, Valentinianum, Valentem & Gratianum eadem & expositionem Infantum severe vindicari voluisse, & contra sobolem nutriti jussisse, in *l. 8. C. ad l. Corn. de scar.* & *l. 2. C. de inf. expos.* licet de earum sensu valde dispuret. Cujacii, Merilli & Ravardi sententias refutavit Jac. Gothofredus ad *l. 1. C. Tb. ad L. Corn. de scar.* Hujus autem, ut & Cl. Noodtii in *Jul. Paul. cap. 6. & 9.* explicacionem iterum excussit Ampl. Bynkersh. *d. l. cap. 7. & 9.* Quod si pater non habeat nec habere possit, quo se ac suos sustentet, atque ita infantem præ inopia alere nequeat, omnino æquius melius erit filium, ut salvus sit, in servitutem vendere potius, & hoc modo necessitati cedere, quam fame, miserrimo mortis genere, eum perire; atque talem Thebanorum legem, qua patri filium recens natum propter extremam inopiam vendere permittitur, memorat *Aelian. l. 2. c. 7.* quam a Phœnicibus ac porro ab Hebrais venisse, ac deinde ad alios populos fluxisse, putat *Grot. l. 2. c. 5. §. 5.* at cum in dictamine rectæ rationis fundamentum habeat, ut si alia media liberos alendi non suppetant, omnis ratio honesta sit expediendæ eorum salutis, dici potest, diversas illas gentes eandem legem ex ipso lumine naturali arripuisse, sicuti multis ostendit *Celeb. Otto in Præfat. ad Tom. 3. Thes. Jur. Rom. p. 13.* Lepidum talis venditionis jam in adultioribus exemplum ex Aristophane produxit *Gilb. Regius l. 1. enant. 21.* ubi Megarenis quidem filiabus optionem dat, *vellentne vendi, an potius domi fame perire, & puellæ cito respondent Vendi Vendi.* Apud Romanos similiter liberos, nulla habita ætatis differentia, contemplatione extremæ necessitatis vendere licuisse discimus ex *Paul. l. 5. tit. 1. §. 1.* Postea vero *Constantinus M. Christiani Principis officium omnibus modis implere studentis prospicere quoque voluit, ne parentes extrema egestate pressi*

preffi infantes suos in miseram servitutem vendere coge-
 rentur, neve etiam ad dirum parricidii aut expositionis
 facinus prorumperent: ideoque in *l. 1. C. Th. de alim. que
 inop. par. de publ. pet.* & quidem ad infantiam Lactantii, eo
 tempore præceptoris Crispi, uti coniecit Jacobus Gotho-
 fredus, constituit, ut alimenta non tantum ex fisco publico,
 sed etiam ex re privata Principis præberentur parentibus,
 qui sobolem suam alere non possent, eleganti hac addita
 ratione, *quod educatio nascentis infantie moras ferre non
 possit.* Non minus pio instituto jam olim optimi Principes
 Nerva, Trajanus, Hadrianus, Antoninus Pius, Marcus &
 Severus pauperes pueros puellasque sumtu publico, vel e
 privatorum donis ali jusserunt, quemadmodum de sin-
 gulis late probavit Cl. Otto de *Ædil. colon. c. 8. §. 5.*
 At vero Constantinus *d. l. 1.* salutare propositum
 suum affectus non videtur, certe aliter rursus infantum
 nutritioni & incolumitati consulendum putavit: nam jus
 veteris apud Paul. *d. l. in usum revocavit in l. 2. C. de patr.
 qui fil. distr.* sed quod hic de *filii* simpliciter dixerat, ille
 restringit ad *sanguinolentos*, id est, recens editos, & ut Ju-
 venalis ait, adhuc a matre rubentes: licet enim alii cum Ha-
 leandro legant *sanguinolentus*, satis tamen certum est cum
 Cujacio ad *d. loc. Paul. & Gilb. Reg. loc. alleg. sanguinolen-
 tos*, ut legitur, legendum esse, postquam id tot argumentis
 evicit Jac. Gothofr. ad *l. un. C. Th. de his qui sang. emt.*
 Ceterum hac Constantini legislatio iterum quandam mu-
 tationem est passa per *l. un. C. Th. de patr. qui fil. distr. &
 Nov. Valent. vit. 11.* quæ tamen leges Justiniano displicuisse
 videntur; nam totam Constantini legem, reliquis missis,
 codici suo interuit. Plura ad intellectum harum Constituc-
 tionum & progressum juris pertinentia vide ap. Jac. Goth.
Tom. 1. C. Th. p. 258. & 444. & Tom. 4. p. 189. nec non
 Ampliff. Bynkersh. *de jur. occid. lib. 6. §.*

Antequam ulterius pergamus, iuvabit generale hic potuisse principium, unde sequentia prono alveo fluere videantur. Scilicet ea quidem est hominis præ brutis animalibus nobilitas & excellentia, ut reliquis omnibus emineat ratione præteritum atque sermone; at vero effectus istius prærogativæ in Infante nondum cernitur, sicuti enim instrumentis loquelæ licet instructus, facultate tamen loquendi nondum pollet infans; ita quoque anima rationali quamvis præditus sit, rationis tamen usum adhucdum non habet, nec facultates mentis in eo vim suam exserunt, ideoque Infantes nullum dicuntur habere intellectum in §. 10. *J. de inutil. stipul.* & Icti eos passim conjungunt, & comparant furiosos. v. l. 60. de R. V. l. 2. de condit. furt. l. 4. pr. de injus voc. l. 10. de oper. nov. nunciat. l. 6. de liber. caus. ut & absentibus & dormientibus l. 209. & l. ult. de V. S. Hinc & Plinius l. 7. *hist. nat. cap. 50. Nec reputantur, ait, infantia anni, qui sensu carent.* Et si autem infans ante impletos septem annos jam aliquo modo fari possit, at tamen necdum bene ordinatis dentibus sermonem minus clare exprimit, atque, ut Macrobius ait, septimo demum anno absolvitur integritas loquendi, certe ut ut loqui possit, nondum tamen intelligit, quid loquatur: unde Stoici verba infantis veluti corvi aut cornicis habebant, eumque non loqui, sed quasi loqui aiebant, uti ex Varrone l. 5. de Ling. Lat. Cl. Otto ad §. 10. *J. de inutil. stipul.* Ex quibus manifeste patet infancem pacifci vel promittere nullo modo posse: in omni enim pacifcente requiritur usus rationis hæctenus, ut præsens negotium intelligat, an sibi conveniat, & a se præstari possit, eoque pensato consensum suum sufficientibus signis exprimere queat, adeoque licet infans verba promissoria forte enuntiare possit, cum tamen facultate consentiendi physica destituatur, non magis quam pica vel pittacus obligatur §. 10. *J. de inur. stip.* uti nec versa vice alium sibi obligare potest,

test, quia consensum non in pactis solum, sed & in promissis oportet esse mutuum, & acceptionem ejus, cui promittitur, accedere: nam conventio est duorum in idem placitum consensus, & nisi animus utriusque consentit, perducitur ad effectum id, quod inchoatur, non potest auctore Javoleno in l. 55. de obl. & act. Unde porro sequitur, si in terminis naturalibus maneamus, infantes dominii per se plane esse incapaces: nam dominium non datur nisi in eo, qui signis ex intentione procedentibus indicare valet animum sibi habendi, idque etiam agnoscunt Juri nostri, quando dicunt, *Infantis nullum esse sensum accipiendi possessionem, eumque affectionem tenendi non habere, licet maxime corpore suo rem contingat, sicuti si quis dormienti aliquid in manu ponat, l. 1. §. 3. & l. 32. §. 2. de acquir. possess. hinc & Augustinus, l. 14. de Civit. Dei. Puer infans, ait, quamvis arisissimus, nil possidet mente sopita.* Quia tamen res, quae dominio subiant, ad usus vitae spectant, nec minus Infantibus quam adultis sunt necessariae, immo illis paulo magis, quod sibi aequae ut adulti consulere non possunt, hinc ipsa ratione naturali & aequitate suadente receptum est, ut parentes vel tutores ipsis acquirere, & omnia pro illis gerere & administrare possint. vid. l. 1. §. 2. de admin. tut. l. 37. §. 1. ad S. C. Trebell. l. 18. C. de Fur. delib. nec opus est, ut propterea cum Grotio l. 2. c. 3. §. 6. dicamus, totum genus humanum interim quasi sustinere personam infantum: nam lex civilis pro illis vigilat, ipsisque dat facultatem retinendi, & acceptandi animum supplet. v. Pufendorf. de off. hom. & civ. l. 1. c. 9. §. 10. & 16. ibique Cl. Otto in not. Recte tamen Grotius d. l. infantibus tantum concedit dominium in actu primo, non in secundo, sive, ut alibi loquitur, inquiete, non in actu, quia alienatio aliunde bonis dispositio in ipsa sui natura includit actum utentis ratione voluntatis: jam vero humana jura multa quidem constituere possunt praeter naturam, ac contra naturam nihil.

hil: quapropter eam distinctionem etiam in infante Rege servandam docet, qui licet jus habeat, imperium tamen exercere non potest, l. 1. c. 3. §. ult. junct. l. 3. c. 20. §. 3. Atque ita de exercitio domini intelligendum videtur, quod Paulus Apostolus heredem, quamdiu Infans est, nihil differre ait a servo, quomvis sit dominus omnium, *Epist. ad Galat. c. 4. v. 1.* Ambrosius l. 9. *epist. 73. Parvuli heredes, inquit, nomen nudum hereditatis non auctoritatem usurpant, jubendi jus & vetandi non habent, quia plenitudinem suae aetatis expectant, ut a curatoribus liberentur.* Ceterum simplicitatem illam naturalem, secundum quam dixi Infantes domini per se esse incapaces, nec sibi acquirere posse, praec oculis habuisse & securus viderur Constantius Imp. quando in l. 4. C. Th. de bon. mat. circa successorem in bona materna maternique generis filiorum defunctorum ira sancivit, ut bona illa tum demum ad patrem devolvantur, si filius mortuus annum aetatis sextum jam esset emensus (quod antea indistincte fiebat) ac si filius intra annum sextum decesserit, tunc ad heredes materni generis pertinere debeant: hujus enim distinctionis non alia ratio esse videtur, quam quod bona illa nondum tam firmis nixa erant radicibus in persona filii intra eam aetatem (qua infantiam hoc in casu designari supra monui) decedentis, ut ipsi plena acquisita essent, adeoque ad patrem ejus transmitti possent, verum adhuc maternorum naturam sapere & ad familiam maternam quodammodo pertinere videbantur: quam fuisse mentem suam satis indicat Imp. quando ait, se aequitatis ratione ira statuisse, ut ex familia materna manantes facultates eidem iterum *cessisse* potius, quam *adepta* esse videantur. v. Jae. Gothofr. comm. ad d. l. Tom. 2. C. Th. p. 68.

VIII.

Quemadmodum autem ex facto licito non obligatur Infans, ita nec ex illicito, quod operosa non indiget demonstratione: cum enim nemini imputari possint nisi illa actio-

actiones, quæ prælucente intellectu ac decernente voluntate suscipiuntur ac diriguntur, ac præterea in delicto requiratur dolus ac delinquendi propositum; patet satis tale quid in hanc articulum non cadere, quippe cui etiam nondum inhaerent actuales & distinctæ propositiones circa agenda & fugienda, ut adeo actiones suas ad normam comparare nequeant, atque hinc Sacra Litera infantilem aetatem describere solent ignorantem recti & turpis, atque bonum eligere & malum vituperare nesciam. Vid. *Deuter. cap. 1. vs. 39. Jesaiæ cap. 7. vs. 15. & 16. & Jonæ c. 4. vs. 11.* Similem fere in modum Seneca *Epistol. 124. Quantulum interest, ait, inter eum, qui cum maxime vitam accipit, & illum, qui maternorum viscerum latens onus est, uterque quantum ad intellectum boni & mali æque maturus est: & non magis infans adhuc boni capax est, quam arbor aut mutuum aliquod animal.* Itaque Aristoteles *l. 1. magn. moral. 34. tradit, si quid infantes committunt, quod speciem delicti præ se fert, veluti si parentes cadant, id eos nescientes facere, hancque ignorantiam, quia naturaliter eis inest, nec ipsi ejus causa sunt, absolvere eos ab injuria. Quod autem propter talia increpantur aut verberantur, id tantum fit per modum nudæ emendationis, & disciplinae, ne per talia molestiam aliis faceant, aut ne pravam adfuetudinem contrahant, non ideo autem quasi in foro pœnam proprie dictam meriti sint. Neque alia est doctrina Jurisconsultorum: etenim non tantum dicunt, infantes affectu doli & captu contumeliæ carere, atque idcirco furtum in eos non cadere, neque injuriæ faciendæ esse capaces, *Paul. l. 5. Recept. sent. tit. 4. §. 2. & l. 23. d. furt. verum nequidem in parvulis ullam ajunt deprehendi culpam, quæ ipsis imputari possit, l. pen. §. 1. de Fideic. libert. ideoque pronunciant, quod infans perdidit vel corruptus, impunitum esse, l. 60. de R. V. imo quemadmodum si furiosus, vel quadrupes pauperiem fecerit aut si tigula ceciderit, Aquilia cessat, ita quoque, si**

infans damnum dederit, l. 5. §. 2. ad L. Aquil. scilicet in omnibus hisce casibus infantem innocentia consilii tuetur, ut eleganter respondit Modestinus in l. 12. ad L. Corn. de Sicar. Arque hæc consilii innocentia & imbecillitas infantum eosdem in bello quoque tuetur & securos præstare debet adversus vim ac furorem hostium, uti late docet Grotius l. 3. de J. B. & P. c. 11. §. 9. Multa quidem passim in Historia veteri ac recentiore extant exempla hostium, in devictos promiscue nulla ætatis ratione habita sævientium, quorum quædam ex antiquis noravit idem vir magnus l. 3. c. 4. §. 9. verum illud cum ipso referendum est ad id, quod licet impune jure belli externo, ideoque apud homines pœnæ non subiacet: nam secundum justitiam internam truculentam infantum eadem minime posse excusari, constat, &

Crimine quo parvi eadem potuere mereri?

quæri potest cum Lucano l. 2. Pharsal. vs. 108. Huc etiam facit pulcher locus Arnobii l. 7. advers. gent. Quid adulteræ virgines, quid pueruli fecere punctiones? quid denique ad hoc parvi, nutricum sub alimonia constituti, ut in eos immitteretur par & una sevitia, priusque acerbitatem mortis, quam dulcedinem aliquam perciperent luminis. Ipse Deus in bellis Hebræorum etiam post pacem repudiatam parvi vult infantibus, Deuter. 20. vs. 14. imo cum Ninivitis interfectionem minatus esset, retrahi se passus est miseratione multorum millium ejus ætatis, quæ honesti & inhonesti discrimina ignoraret Jonæ 4. vs. 11. Quapropter in conscientia minime tuti esse poterunt, qui sævitiam suam in innocentem hanc ætatem etiam exercent, atque idcirco tales pessime semper apud gentes moratiores audivere. Ita Valerius Maximus Munatii Flacci in infantes efferatam vocat crudelitatem, & auditu etiam intolerabilem, lib. 9. cap. 2. §. 4. Et plura hanc in rem Veterum testimonia congestit Grotius, loc. laud.

CA-

DE INFANTIAE ET PVBERTATI
PROXIMIS.

§. I.

Missa Infantia pergimus ad aetatem eorum, qui infantiam egressi pubertatem nondum attingerunt, quae ideo *secunda aetas* a Justiniano vocatur in *Nov. 72. pr.* Et si, quoniam impubes aetas generaliter sumta infantiam sub se comprehendit, frequentius *prime aetatis* nomine veniat in jure nostro, *l. pen. C. de impub. & alior. subst. l. ult. §. 3. C. de bon. qua lib. l. unic. C. Th. de his qui ven. et. imp. & apud Senecam in Consol. ad Marc. c. 20. Intra quatuordecim quaedam annos defatigantur, & haec illis longissima aetas est, quae homini prima.* Hi autem infantia majores impuberes iterum in duas classes distinguuntur, uti notum est: alii enim sunt Infantiae, alii Pubertati proximi. At cum in jure expresse definitum non reperiatur, quomodo hi a se invicem distingui debeant, hinc in variis ea de re interpretes ivere sententias, quarum potiores perstringere juvabit. Prima sententia esto Donelli ad *l. 127. de V. O. Vin. ad §. 9. J. de inutil. stipul. Huberi in praefat. ad tit. D. de stat. hom. §. 6.* qui cum Accursio totum tempus ab infantia finita usque ad pubertatem in duas aequales dividunt partes, quarum primam tribuunt infantiae proximis, alteram pubertati proximis, ita ut masculus, qui annum decimum cum dimidio excessit, puella autem, qui annum nonum cum dimidio egressa est, ipsis habeantur pubertati proximi. Verum haec sententia quamvis forte quoad negotia civilia probanda fir, in criminalibus tamen & odiosa delictorum materia, ubi haec distinctio potissimum usum habet, minime procedit: namque absurdum videtur tenella ejusmodi aetatis pueros & quidem puellas adhuc citius, si aliquid commi-

miserint, doli ac delinquendi capaces haberi, atque idcirco a magistratu puniri. (2.) Quare nec probo interpretationem, Græcorum, qui, teste Jacobo Gothofredo in comm. ad *l. iii. de R. F. pubertati proximum* statuunt esse eum, qui annum agit decimum vel nonum, vel etiam ab anno septimo usque ad decimum quartum: quæ sententia ferme placuit Marcilio ad §. 9. *F. de inut. stipul.* qui Pubertati proximum ab octavo vel nono ætatis anno computat, idque Theophili auctoritate. (3.) Cujacius *l. 17. observ. 4.* & Wissenbach. ad *l. 108. de R. F.* cum Jafone proximum Pubertati censent eum, cui sex tantum menses seu semestre tempus ad Pubertatem deest, quod tamen minime evincit *l. 17. pr. de excus. tut. (4.)* Petr. Faber ad *l. 5. & Ravardus ad l. iii. de R. F. pubertati proximum* interpretantur eum, qui complevit duodecimum ætatis annum, & ingressus est annum decimum tertium, quibus suffragatur Leo in *Epitom. leg. ult. n. 21.* idemque & veteres Franci cenere in *lege Salica tit. 26.* Atque ab hac explicatione non multum abluat (5.) sententia Cujacii ad §. 10. *F. de inutil. stipul.* & ad *l. 13. de dot. mal.* quam etiam sequuntur Merill. *l. 7. observ. 4.* & Cl. Noodt ad *Leg. Aquil. c. 10.* & ad *Digesta p. 13.* qui tertium decimum annum requirunt completum, & sic Pubertati proximum accipiunt eum, qui anno ferme a pubertate abest; quam opinionem juvat Servius Grammaticus, qui ad Virgilio *Eclog. 8. vs. 39.*

Alter ab undecimo tum me jam ceporat annus.

ita notat: id est, decimus tertius: alter enim de duobus dicimus, & vult significare, se jam vicinum fuisse pubertati, quod de duodecimo anno procedere non potest. Galenus quoque Pubertati proximum definit, cui annus ad pubertatem superest, *l. 3. aphor. 27.* ac similiter Græci verba illa, si proximus pubertati est, in *l. 13. §. 1. de dol. mal.* explicant quum *predecim annos impleverit*, auctore Leunclavio *l. 2. notat.*

Tom.

Tom. 3. *Thef. Jur. Rom. p. 1507.* At alii rursus interpretes hac in questione ancipites harent, nec certi aliquid definiunt: sic Fabrotus *exercit. 9.* inter tres hæcæ posteriores sententias fluctuat. Jac. Gothofredus simpliciter easdem vero propiores esse affirmat in odiosa saltem delictorum & poenarum materia ad *l. 111. de R. J.* Ipse Cujacius & cum eo Merillius uni sententiæ firmiter non inherent, ut ex *loe. alleg. patet.* Quapropter mihi in delictorum saltem & poenarum materia maxime probabilis videtur opinio Corasii *l. 6. miscell. cap. 23. Goeddæi de contrab. stipul. c. 7. n. 204. Roberti l. 2. recept. lect. 17.* aliorumque existimantium, illud ipsam arbitrio judicis relinquendum ac dijudicandum esse arg. *l. 1. §. ult. de jur. deliber.* qui illud non simpliciter aut unice ex annorum numero æstimabit, sed quam maxime expendet capacitatem intellectus, seu perspicacitatem in puberis, ejusque calliditatem & malitiam. Veteres enim in pubertati ab infantia proximis distinguendis non tam exactis, quam intellectus & malitiæ meminerunt, & impuberes, non infantes alios habere intellectum dixerunt, alios non habere, item aut esse doli ac delicti capaces, aut non esse; unde etiam quos uno loco pubertati proximos, eosdem alibi doli capaces vocarunt manifesto indicio, huc potissimum eos hac in re respexisse. v. *l. 111. de R. J. §. 10. J. de inutil. stipul. l. 14. ad S. C. Silan. l. 13. §. 1. de dol. mal. l. 1. §. 15. depof.* ideoque mirum non est, quod cum alii ætatis gradus fere sint determinati; tamen proximitas pubertati certis annis adstricta non sit: nam quia in delictis præcipue quaritur, an quis sit pubertati proximus nec ne, durum imo periculosa plenum ætas fuisset, infra pubertatem certum annum definire, ad quem qui pervenisset, doli ac delinquendi capax censeretur, & per consequens puniri posset, quum tamen impubes regulariter adhuc sit fraudis incapax, nec fallere posse videatur. v. *l. 26. pr. D. de Jurejur.* Præterea unus altero præcocior est, ita ut in hoc pue-

ro ferius, in altero citius malicia ætatem impuberem sup-
pleat: quare merito Romani illud non definiverunt, quippe
hoc omne ex uniuscujusque pueri ratiocinatione aliisque
circumstantiis melius cognoscet ac dijudicabit catus & pru-
dens iudex. Atque hanc sententiam omnium verissimam
tandem pronunciat Jac. Gothofredus *ad l. iii. de R. J. in*
quam & inclinare videtur Mattheus de Crimin. in Proleg.
cap. 2. n. 2. eidemque calculum suum adjecit Averanius l.
2. interpret. Jur. 14.

II.

Hæc distinctione exposita, non abs re erit ejus utrum in
contractibus & delictis impuberum pæcis ostendisse.
Quod ad contractus attinet; Paulus in *l. 5. de R. J.* genera-
lem hanc quidem struit regulam, & definit, in negotiis
contrahendis pupilli & fari possit, adeoque tam infantia
quam pubertati proximi habilem esse personam, eumque
omnia tutore auctore agere posse: quod latius explicant Ja-
cobus Gothofredus *in comm. ad d. l. 5.* & Constantinus *l. 1.*
subtil. enodat. cap. 24. Sed observandum est, regulam istam
alio niti fundamento in persona Infantia, quam Pubertati
proximorum: nam quod ad pubertati proximos; hi non
tantum intelligunt quid loquantur, verum etiam, quid aga-
tur, ita jam aliquem intellectum habere dicuntur, §. 10. *J.*
de inut. stipul. & ejus ætatis esse, ut rei intellectum capere
possint *l. 14. ad S. C. Silan. & l. 1. §. 3. de acquir. possess. ac per*
consequens juris ratio vult, ut tutoris tamen auctoritate &
consilio suffulti contrahere atque omnia agere possint. At
longe aliter comparatum est cum iis, qui infantiam de-
num egressi seu infantia adhuc proximi, qui quidem in-
telligunt, qui loquantur; quare Paul. Aegineta præcipit,
ut ab ea ætate pueri ac puellæ Grammatistis tradantur, l. 1.
περὶ διευκρίσεως ὑποκρίων cap. 14. atque ideo legata in disciplinam
puerorum relinquebantur sub conditione, cum fari possent seu

seu infantiam excessissent, l. 217. de V. S. vid Merill. l. 6. observ. 8. Cui simile apud Judæos institutum laudat Sam. Petrus l. 2. observ. 1. Verumtamen licet linguæ, ut Cujacius exprimit, gnari sint, rerum tamen adhuc ignari sunt; ideo que nondum dicuntur intelligere, quid agatur, l. 1. §. 13. de O. & A. l. 6. rem pup. fav. for. & actum rei non intelligere l. 5. de R. J. imo Justinianus in §. 10. J. de inut. stipul. Infans, ait, & Infantia proximus non multum a furioso distat, quia ejus ætatis pupilli nullum habent intellectum & Paulus in l. 9. de acquir. hered. de Infantia proximis dicit: Neque enim scire neque decernere talis ætas potest non magis quam furiosus. Quibus principiis si firmiter inhæreamus, & Istrictam disputandi rationem sequamur, dicendum esset, Infantia proximos nequidem tutore auctore aliquid gerere posse: namque in contrahentibus proprie non verborum tantum, sed & rerum intelligentia exigenda videtur: sed Jurisconsulti propter utilitatem benigniore hie usi fuerunt interpretatione & crediderunt, eum, qui loqui potest sive infantiam excessit & stipulari & sese obligare recte posse, l. 1. §. 13. de O. & A. l. 9. de acq. hered. l. atque ita favorabiliter iis præstiterunt, ut in negotiis contrahendis idem juris habeant quod pubertati proximi §. 10. inf. J. de inut. stipul. v. Cujacius comm. ad l. 1. D. de verb. obligat. Ceterum recte Vinnius monet, comparisonem istam Justiniani & Pauli, qua Infantia proximus infanti & furioso assimilatur, cum mica salis accipiendam esse tract. de pact. cap. 14.

III.

Magis adhuc propositæ distinctionis utilitas illucescit in disquisitione, an non pupillus absque tutoris auctoritate contrahens naturaliter saltem obligetur; quæ quæstio maximos etiam juris nostri interpretes exercuit propter diffidentes in specie JCorum sententias. Etenim obligationem naturalem in pupillo sine tutore contrahente diserte

D

agno-

agnoscunt Ulpianus, Paulus, Marcianus, Papinianus & Pomponius in l. 1. §. fin. de novat. l. 21. ad L. Falcid. l. 64. ad S. C. Trebell. l. 25. §. 1. quand. dies legat. l. 95. §. 4. de solut. l. ult. in pr. de jurejur. aliique: at contrarium affirmant Neratius & Rufinus in l. 41. de condict. indeb. & l. 59. de O. & A. Hanc igitur pugnam ut conciliarent, varias vias ingressi fuerunt, uti videre licet apud Ant. Mattheum *Fundam. Jur. Disput. 19.* & Pantojam de Ajala in comm. ad l. fin. C. de aleat. Tom. 4. *Thef. Jur. Rom. p. 1075.* Cujacii opinionem distinguens inter pupillum locupletiolem factum & non factum, quam ille ad l. 127. aliisque in locis proposuit, quamque perpetuam ejus sententiam fuisse contendit Osius Aurelius *Disput. Merill. Diss. 20.* præter alios etiam amplectuntur Forner. l. 1. rer. quot. cap. 19. Charondas l. 1. veris. c. 19. & Barclaijus ad tit. D. de Jurejur. Tom. 3. *Thef. p. 963.* Merillius autem dissidium Jctorum reperit ex diversitate scholarum, Sabinianorum nempe & Proculjanorum l. 7. obs. 4. & l. 1. variant. ex Cujac. cap. 20. & denique Constantinus cum Accursio distinguit inter pupillum tutorem habentem, & non habentem, l. 2. *subtit. enodat. cap. 30.* Verum diversas istas interpretum explicationes excutere atque hanc quaestionem professa opera tractare, ratio instituti minime patitur: quapropter missis omnibus hisce, verior mihi videtur sententia Donelli, Vinnii, & Averanii l. 2. *interpret. Jur. c. 14.* modo paululum juvetur distinctione Grotii in *Apend. Epist. 6.* inter jus naturæ absolutum & hypotheticum, qua adhibita pro diverso considerandi modo pupillus sine tutore contrahens dici potest naturaliter obligari & non obligari. Igitur si hanc quaestionem secundum jus naturæ absolutum consideremus, & seposita lege civili rationem simplicem sequamur, unica distinctio inter pupillos, qui intellectum rei, quæ agitur, non habent, & qui habent, rem totam absolvit: illi enim jure naturæ nullis obligationum vinculis obstringuntur;

tur; hi verò, qui intelligunt quod agitur, quales fere sunt illi, qui prope ad pubertatem accedunt, eo jure omnino obligantur. Atque hanc simplicitatem naturalem agnoscunt JCi, quando in tot locis supra allatis ex contractu pupilli sine tutore inico naturalem obligationem nasci tradunt; quo sensu & Ulp. in l. 8. de acquir. hered. pupillus, ait, sine tutoris auctoritate obligari non potest more nostræ civitatis, aliud mero jure naturæ esse indicans; in quibus omnibus textibus non nisi de pubertati jam proximis, qui actum rei intelligunt, loqui censendi sunt JCi: cum enim passim dicant, infantia, proximos nonnisi ex juris benignitate contrahere posse, inde patet eos pro certo habuisse, eosdem absque illa benigna Prudentum interpretatione nullo modo, nequidem naturaliter, posse obligari; adeoque fallitur Osius Aurelius de var. Cujac. interp. et. disp. 20. quando ejusmodi distinctionem hac in questione ratione & auctoritate carere putat, quasi vero in delictis tantum eam usurpaverint juris auctores, quem vel sola Institutiones in §. 10. de inut. stipul. refellunt. At si hæc questio examinetur secundum jus naturæ hypotheticum, tum dicendum est, pupillum etiam pubertati proximum sine tutore contrahentem nequidem naturaliter obligari; licet enim revera ex tali actu oritur naturalis obligatio, quæ si subducta persona pupilli consideretur respectu aliorum, omnes vires suas exserit. v. §. 3. J. quib. mod. toll. oblig. l. 1. §. 1. de novat. l. 127. de V. O. attamen quod ad personam pupilli attinet; jus civile contra ipsum promittentem seu paciscentem non tantum non assistit, sed & ipsi facultatem sese obligandi penitus detrahit, adeo ut sine tutore nihil posse scire intelligatur, l. ult. de jur. & fact. ignor. imo nec velle nec nolle credatur, nisi adposita tutoris auctoritate, l. 189. de R. J. ideoque stante hac dispositione civili illud ex hypothese naturale est, ut pupillus pubertati proximus suo consensu absque tutore se obligare nequeat: nam jus naturæ hypotheticum supponit idoneum

neum legis subjectum, atque illis demum promissis pactis-
ve stari vult, quæ promittendi jus quisque habuerit. Hoc
iraque sensu recte dixerunt Neratius ac Rufinus, pupillum
sine tutoris auctoritate promittentem aut contrahentem
nec natura debere, nequidem jure naturali obligari in *d. l.*
41. de condict. indeb. & d. l. 59. de O. & A. vid. Celeb. Otto
ad Pufendorf. de offic. hom. l. 1. c. 9. §. 11.

IV.

Nunc de delictis Impuberum, qui infantiam egressi sunt,
sequitur, ut breviter dispiciamus, qua in re sæpius memorata
distinctio inter infantiam & pubertati proximos maximam
suam utilitatem & usum ostendit. Infantia igitur proximi
(ut de illis prius dicam) in hac materia nullo discrimine ha-
bentur cum infantibus: sunt enim doli ac delinquendi ad-
huc incapaces, neque ejus ætatis, quæ satis apta sit ad consi-
derandas causas ad delictum impellentes aut ab eo abstra-
hentes, quod tamen in delictis ac poenis infligendis spe-
ctari debere docet Grotius, *l. 2. cap. 20. §. 31.* quæ propter si-
quid admittant quod speciem habeat alicujus delicti, inno-
centia consilii ipsos tuebitur, & excusabit eos ætas, pro-
pter quam liciti & illiciti discrimina minus habent cognita,
ut Seneca *de ira l. 2. cap. 9 & l. 3. cap. 24.* Eleganter Ulpi-
anus in *l. 3. §. 1. de sepul. viol.* hos doli nondum capaces *ad-*
modum impuberes vocat, ut eos distinguat ab iis, qui jam
prope ad pubertatem accedunt; similiter cum se admodum
impuberem Demosthenes dixisset, recte eo dixisse adnota-
vit Ulpianus, ut intelligeretur non fuisse doli capacem, ut
refert Cujacius, *l. 6. observ. 22.* Male itaque Græci illi, quo-
rum loca attulit Fabrotus *in exercit. 9.* infantiam seu septi-
mum annum egressos jam delinquendi capaces & puniri
posse statuunt Rectius Leo infantiam proximam (quales ex e-
jus sententia sunt minores duodecim annis) tanquam doli
adhuc incapaces, poenæ eximit in *Epit. leg. tit. ult. n. 21. ubi*
de

de his, qui cum masculis nefandam libidinem exercent, *sin is, qui patitur, inquit, minor duodecim annis inventus fuerit, sine fraude esto, quia etas argumento sit, nescire eum, quid patiatur.* Cui congruit Lex Salica tit. 26. *si quis puer infra duodecim annos aliquam culpam commiserit, fredus ei non requiratur: ubi fredus est multa seu compositio, qua fisco extoluta reus pacem a Principe consequitur.* Vid. Du Fresne *Glossar.* in voc. *Fredus.* Ex dictis liquido patet, durum valde & iniquum illud fuisse iudicium, quo puer, qui sustulerat aureum folium, quod ex corona Dianæ deciderat, sacrilegii nomine damnatus & occisus est apud Aelianum *l. 5. var. hist. cap. 16.* cui simile est aliud, quod narrat Paulianus *l. 8. cap. 23.* puerorum nempe lapidibus obrutorum, eo quod circa templum Dianæ ludentes signum istius Deæ funiculo collo alligato per lufum traxerant. Quibus & annumerari meretur iudicium illud Areopagiticum, cuius meminit Quintil. *l. 5. instit. orat. cap. 9.* pueri scilicet ultimo supplicio affecti, propterea quod coturnicula oculos erueret; frustra enim iudices istos excusat Quintilianus hoc pretextu, *quasi id signum fuerit perniciosissimæ mentis, multisque malo futuræ, si adolevisset.* Atque hoc exemplo discimus, non tantam fuisse iudicium illorum Areopagiticorum sapientiam ac prudentiam, quam quidem vulgo creditur. v. Cl. Otto *ad Pufend. de offic. l. 1. c. 1. §. 25.*

V.

Aliud juris est in Pubertati proximis: hi quippe doli & delinquendi jam sunt. Capaces v. *l. 13. §. 1. de dol. mal. l. 4. §. 26. de dol. mal. & met. except. §. 18. F. de oblig. ex delict. & l. iii. de R. F.* At quos pertinet locus Apuleji in *Apolog. cap. 2.* ubi in hujusmodi pueros ita declamat: *Sed enim malitia precoci puerum quis non aversetur atque odert? cum videat velut monstrum quoddam, prius robustum scelere quam tempore, ante nocentem quam potentem, viridi*

pueritia, cana malitia? vel potius hoc magis noxium, quod
 cum venia perniciosus est, & nondum pœne, jam injuria suf-
 ficit. Quamvis ergo generaliter aliquando scriptum sit,
 impuberem non incidere in crimen, nec dolum malum in
 eam ætatem cadere, l. 23. §. 2. de edil. edit. & l. 22. ad L.
 Corn. de fals. non tamen est ea sententia ita accipienda,
 quasi nullus impubes delinquere possit, verum secundum
 regulas bonæ interpretationis restringenda ad eos, qui a
 pubertate sunt remoti & doli nondum capaces, quod facit
 Ulp. qui id restringit ad *admodum impuberes* in l. 3. §. 1. de
 sep. viol. & jubent alii textus, qui accuratius loquuntur, &
 distinguunt, fueritne impubes doli capax, nec ne, l. 1. §. 6.
 ne vis fiat ei qui in possess. l. 2. §. 19. de vi bon. rapt. l. 3. §.
 1. de injur. junct. l. 23. de furt. l. 3. §. 2. de tribut. act. l. 1.
 §. 15. de pos. Impuberes igitur doli capaces sunt pubertati
 proximi, seu qui probe ad pubertatem accedunt, qui adeo
 delinquere possunt, & ad pœnam ex delictis obligantur, l.
 5. §. 2. ad l. Aquil. l. 23. de furt. d. l. 111. & d. §. 18. Tales
 videntur fuisse pueri illi, qui divinitus puniti leguntur, pro-
 pterea quod Elisæ Prophetæ ob calvitiam contumeliose ac-
 clamarent, 2. Reg. 2. vs. 23. & 24. eo enim animum injuri-
 andi satis ostendebant, quia crinibus orbarum esse ignomi-
 niosum habebatur; qua de re v. Cl. Otto *Jurispr. Symbol.*
exercit. 2. cap. 4. Certe non nisi de Pubertati proximis
 intelligenda est Lex XII. Tabularum, quæ furem impube-
 rem Prætoris arbitratu verberari jubebat, si in furto esset
 deprehensus. v. Gellius l. 11. cap. 18. unde mirum est, quæ-
 situm fuisse inter JCtos, an impubes rem alienam amoven-
 do furtum faciat secundum §. 18. *F. de oblig. ex del.* nisi forte
 dicendum sit, quia Lex decemvralis simpliciter & indefi-
 nite de impubere loquebatur, hinc quaesitum fuisse, cujus
 ætatis impubes hic esset intelligendus, & placuisse, hoc ad
 pubertati proximum esse restringendum, uti multa alia in
 XII. Tab. interpretatione Prudentum fuere coangustata, v.
 l. 120.

l. 120. de V. S. quod convenit verbis d. §. 18. Etsi autem
 dolus malus in pubertati proximos cadere possit, atque ideo
 doli capaces dicantur in legibus principio hujus §. alleg.
 hac tamen non est præsumtio juris & de jure, ideoque ju-
 dex (quam sententiam supra vidimus esse veriolem) hoc
 præterea ex ratiocinatione ex aliis improbe dictis & factis
 prudenter dijudicabit: quam tamen prudentiam cum Ant.
 Matthæo de *Crim. in Proleg. cap. 2. n. 2.* desideramus in
 illis iudicibus, qui (seu vera est ea historia seu fabularis)
 puero delato, quod per ludum lanionem simulans colluso-
 rem mactaverat, ut captum ætatis explorarent, altera ma-
 nu pomum, altera nummum aureum obtulerunt, eo sine,
 ut si nummum optasset, doli capax haberetur. Etenim
 quem facile est, ut puer fulgentem nummum aliudve tale
 quid rebus ipsi non insolitis, quibus quotidie ludit & dele-
 ctatur, anteponat, quum nulla certa ratione, sed temere ob-
 jectis rebus capi soleant. Ita accidit in puero illo, qui au-
 ream laminam e corona Dianæ delapsam sustulerat, quem
 casum in §. præced. ex Aeliano atruli: nempe, ut refert il-
 le, iudices huic puero crepundia talos & eandem laminam
 proposuerunt; ille laminam sibi sumpsit, & idcirco tanquam
 sacrilegus punitus est. Quo tamen ipso videatur puer ille
 probabile innocentiam ac simplicitatem suam, & animum
 fraudis atque simulationis adhuc incapacem; nam si doli
 fuisset capax, vidisset, quo hæc omnia tenderent, atque ita
 crepundia potius elegisset.

VI.

Ut vero Pubertati proximi ex delicto poenam sustineant,
 delictum tale esse debet, quod jus commune seu naturale vio-
 let, non merum civile aut positivum. Eaque mihi ratio vide-
 tur, cur domus impuberis, in quo falla moneta fuit cusa, fi-
 sco non vindicetur, quamvis ejus rei conscius fuerit: nam
 ætas hæc ignorat illud, quod videt fieri, crimen esse legibus
 tam

tam severe prohibito, ideoque ejus incuria vel negligentia, quod facinus illud non prodiderit, puniri non potest. v. l. 1. C. de fals. mon. Non itaque cum Marthæo d. cap. 2. n. 3. in hac specie distinguendum puto, fueritne impubes doli capax, nec ne. Quod autem Vinnius in comm. ad §. penult. F. de oblig. ex del. cum aliis existimat, Impuberem quantumvis pubertati proximum non teneri legibus, quæ adulteria aut stupra, aliave carnis delicta puniunt; illud infirmo admittendum nititur talo: neque enim hoc vult Papinianus in l. 36. §. 38 §. 4. ad L. Jul. de adult. sed hæc ejus est mens, quod regulariter adulterium non cadat in impuberem, quia scilicet naturaliter ad id perpetrandum est inhabilis; non tamen intercedit, quominus puer forte jam proxime ad pubertatem accedens (quem certum est hoc crimen commisisse, quique adeo etiam consuetos pubertatis annos nondum attigerit, revera tamen factus est pubes seu ad coitum habilis) hujus criminis ut aliorum reus fiat, ac propterea puniri possit: quale exemplum in puella duodecim annis minore extat in l. 13. §. 8. eod. & familia puerorum præcoci in Venerem vigore præditorum refert Corasius l. 6. miscell. cap. 23. verum quia hi casus rarissime eveniunt, eos præterit JCrus. v. l. 6. de legib. Atque huc etiam inclinant Marthæus d. cap. n. 4. & Fer. Adduensis l. 1. explicat. Tom. 2. Thef. Jur. Rom. p. 552. qui statuit, puerum, cum quo alius nefandam libidinem exercuit, puniendum quoque esse, si eo tempore fuerit pubertati proximus & doli capax, ita ut sciverit atrocitatem istius facinoris; in qua sententia etiam videtur esse Leo in Epit. leg. supra alleg. Illud generaliter tenendum, Pubertati proximum quamvis grave crimen admiserit, poena tamen capitali plectendum non esse, sed mitigatione ætatis mitius puniri debere, ut emendetur, & deducat in posterum simile quid perpetrare. Pulchre Quintilianus l. 4. instit. orat. cap. 1. Multum, inquit, agit sexus ætas, conditio, in faminis, senibus, pupillis, liberos, parentes,

tes, conjuges allegantibus: nam sola rectum quoque judicem
 inclinat miseratio. Sane jam olim apud Romanos nefas vi-
 sum fuit, in impubere adhuc ætate constitutos vel etiam
 paulo majores ultimo supplicio affici, ut animadvertit Li-
 plius ad Tacit. l. 5. *annal.* 9. & probat Dion Cassius l. 47. ubi
 de Triumviris scribit: *Inter multa alia contra legum præ-*
scripta acta puerum etiam quendam togam sumere virilem
jusserunt, ut quasi vir jam esset, interfici ab ipsis posset. Lo-
 cus autem iste Taciti, quem etiam huc trahit Liplius, forte
 simplicius ita accipi potest; ideo inauditum ac nefas habi-
 tum fuisse virginem strangulari seu laqueo interimii (quod
 etiam tradit Suet. in Tiber. 61.) quia apud Veteres quoque
 impura maxime haberetur mors laquei. Virgil. l. 12. *æneid.*
V. 603. eam vocat informe lethum, & Servius ibidem mor-
tem infamissimam. v. Forner. l. 3. *selekt.* 10. Melius igitur il-
 lud mihi firmari posse videtur ex ipsa Lege XII. Tabb. cu-
 jus meminit Plinius l. 18. *hist. natur. cap. 3.* ubi Decemviri
 distinguunt inter puberem & impuberem, & illum pœna
 capitali, hunc vero aliter puniri volunt. Hæc sunt Plinii
 verba: *Frugem aratro questam furtim noctu pavisse, ac se-*
cuisse puberi XII. Tabulis capitale erat, suspensumque Cereri
necari jubebant gravius quam in homicidio convictum, im-
pubem Prætoris arbitrato verberari noxamque duplione de-
cerni. Quam XII. Tabularum æquitatem postea etiam reten-
 tam fuisse, non obscure colligi posse videtur ex eo, quod etiam
 in servis, qui alias gravius puniuntur quam liberi, l. 16. §.
 3. l. 28. §. *ult. de pœn.* v. Forner. l. 4. *rer. quotid.* 2. imo in Scio
 Silianiano, in quo alias tam multa singularia propter pu-
 blicam utilitatem (Tacit. l. 4. *annal.* 42.) constituta sunt, idem
 fuerit servatum: nam cum domino occiso de omnibus ser-
 vis, qui sub eodem tecto fuerant, supplicium sumeretur,
 ætas tamen impubes excusationem merebatur, l. 1. §. 32. *de*
SC. Silan. Deinque tenella hæc ætas Impuberes etiam ad-
 verlus asperitatem quæstionis tuetur, ita ut terreri duntaxat
 possint,

E

possint,

possint, & habena vel ferula cadi, *d. l. i. §. 33. l. 10. & l. 15. §. 1. de quest.* neque enim has leges ad admodum impuberes restringendas esse contra Cujacium solide ostendit Mathæus de Crimin. *ad tit. de Question. cap. 2. n. 9.* Ceterum Pubertati proximis pœnam capitalem quoque remittit Carolus V. in *Const. Crim. art. 164.* Aliquando tamen propter inormem malitiam ad ultimum supplicium perveniri potest, arg. *l. 14. ad SC. Silan.* idque præjudiciis quibusdam firmarunt Jac. Gothofredus *ad l. 111. de R. J. & Cl.* Otto ad Puffend, *de off. hom. & civ. l. 2. cap. 13. §. 18.*

VII.

Quamvis autem Pubertati proximi plerumque jam sint doli capaces, & intelligant id quod agitur, infirmum tamen eorum est judicium, *l. ult. de manum. vind.* nondum plenum animi judicium habent. Ulp. *tit. 20. §. 12.* stabilem nondum mentem sunt adepti, *l. ult. C. de test. milit.* neque exacti consilii sunt capaces. Paul. *l. 4. Recept. sent. tit. 12. §. 7. l. §. 1. de acquir. hered.* Quapropter omnibus illis actibus abstinere debent, qui non solum intellectum aliquem, sed stabilis & constantis judicii maturitatem requirunt. Igitur impuberes neque iudices esse, *l. 12 §. 2. de judic.* neque magistratum gerere, etiam idoneorum civium sit penuria, *l. 2. §. 1. de jur. immun.* imo nec civilibus officiis fungi possunt, *l. 2. §. 1. de R. J.* nam & hæc modum pupillaris ætatis excedunt; quare hoc quoque sensu *virilia* hæc officia dicuntur, *l. 1. §. 5. de postul. & l. 18. C. de procurat.* vid. Jac. Gothofr. *comm. ad d. l. 2. de R. J.* Quoad tales actus impubes, etiam si pubertati proximus, nullum judicium habere dicitur, quia ejusmodi judicium non habet, cuiusmodi in talibus requiritur. *v. d. l. 12. §. 2. de judic. & §. 1. J. quib. non est perm. fac. test.* Propter eandem quoque judicii infirmitatem omnes liberorum actiones in hac ætate parentum directioni naturaliter subesse docet Grotius, *l. 2.*

l. 2. c. 5. §. 2. hinc etiam si parentibus orbatu sint impuberes,
 naturali juri conveniens esse dicit Justinianus, ut alterius tu-
 tela regantur, §. pen. *J. de Attil. tut.* sunt enim tales præci-
 pue multis injuriis ac vexationibus expoliti, quia imbecilla
 hac ætas se ipsam defendere ac tueri nequit. Salyianus l. 5.
de Gubern. Dei. Quis locus est, inquit, *ubi non a Principibus*
viduarum & pupillorum viscera devorentur? Un-
 de Sacra Literæ tam singularem pupillorum curam gerunt,
 eorumque tuitionem tam serio ac multoties commendant,
 oppressoribus autem extrema quævis minantur, imprimis
*Exod. 22. vs. 22. Vidue ac pupillo non nocebitis. Si aliquomo-
 do eos leseritis, itque vociferentur ad me, ego clamorem e-
 orum certissime exaudiam. Tum accendetur ira mea, percu-
 tiamque vos gladio, & erunt uxores vestre vidue, & liberi
 vestri pupilli.* Hinc & Romani legislatores tantopere pro
 pupillis vigilarunt, & tam multa singularia in eorum favo-
 rem constituerunt, idque merito ad curam publicam per-
 tinere cæsi sunt; l. 2. §. 2. *qui per. rat.* Insigne inter alia est pri-
 vilegium illud, seu potius jus singulare, quod Constantinus
 Magnus, pupillorum & minorum patronus ac fautor sum-
 mus (uti ex variis ejus Constitutionibus collatis ostendit Ja-
 cobus Gothofredus ad l. 1. C. *Theod. de tut. & curat. creand.*
 introduxit in l. unic. C. *quand. Imp. inter pupill. vel vid. ubi*
 pupillis, pariter ac viduis, aliisque fortunæ injuria misera-
 bilibus personis forum tribuit privilegiatum. Nam si forte
 adversarii sui, qui ratione dignitatis, opibus, vel alia ratione
 ipsis est formidabilis, potentiam perhorrescant, licet ipsis
 eundem, vi hujus privilegii, e foro competenti & ab or-
 dinario judice evocare ad ipsum Principis Consistorium &
 examen, ad causam videlicet coram ipso Principe discep-
 tandam, ubi nec violentiæ locus datur, nec avaritiæ vitia
 formidantur, ubi & innocentia perfugium, & calumniato-
 res jus possunt invenire districtum, ut eleganter ait Theo-
 doricus Rex apud Cassiodorum l. 4. var. form. 9. Qui &

non minus pulchre l. 1. var. 8. ita inquit: *Sic. lequitatis libra servabitur, si auxilium largiamur imparibus, & metum nostri, pro parvulis, insolentibus opponamus; Fortuna minor Principem querit.* Eadem ratione pupilli & viduæ olim in Gallia adversarios tuos ad Curiam Christianitatis, ut vocabant, id est, ad curiam ecclesiasticam evocare poterant, teste Jac. Gothofredo in *comm. ad l. 2. C. Th. de offic. omn. judic.*

CAPVT III.

DE PVBERTATE ET ÆTATE
PRÆTEXTATA.

§. I.

Impuberem ætatem hæctenus explicatam excipit Pubertas, quæ & vocatur ætas pubes, adulta, minor viginti quinque annis. Eaque est, quæ totam pueritiam ambitu suo adstringit, ut Seneca loquitur *epist. 12.* Atque hujus ætatis homines suæ ætatis fieri, in suam tutelam venire dicuntur, & in libris nostris generali nomine adolescentes appellantur, quandoque & adulti. vid. Brissonius *de V. S.* Et hæc in re JCI nostri ætatis scriptoribus sunt accuratiores, qui nominibus ætatis *puer, adolescens, juvenis,* & similibus sæpe indifcrete utuntur; de quo v. Cl. Præceptor meus Dukerus *ad Florum l. 2. cap. 6.* Dicitur autem pubertas a pube seu prima lanugine, quæ circa necessarias corporis partes, ut loquuntur Jurisconsulti, puberem vestit, unde & vestis vocatur apud Lucretium *l. 5. v. 672.* & puberes vesticipes audiunt Aufonio *Edyll. 4. v. 73.* Gellio *l. 5. cap. 19.* quamvis vestis etiam denotet barbam, & imberbes dicantur investes auctore Servio ad Virgil. *l. 8. eneid. v. 659.* v. Fornerius *l. 1. Select. 20.* & Scipio Gentilis *Orig. ad Pand. Tom. 4. Thef. Jur. Rom. p. 1365.* Ex qua vocis significatione simul discimus, quæ sit propria & naturalis Pubertas. Nempe tum proprie adolescentes pubescere,

becere, seu puberes fieri intelliguntur, cum his prima illa lanugo, quam pubem vocamus, incipit enasci circa illas partes corporis, quas ad naturæ necessitatem datas, quia aspectum essent deformem habituræ ac turpem, natura contexit atque abdidit, ut Cicero ait, *l. 1. de offic. cap. 35.* Atque ex eo quoque Græcos Pubertatem æstimasse ex Aristophane aliisque docet Petrus ad *Leg. Attic. l. 2. tit. 4. p. 150.* Stoi- ci vero cum Hippocrate septimum quemque annum ætati signum imprimere contendentes, pubertatem pariter ac infantiam ex annis colligi voluerunt, eamque idcirco ex duabus annorum hebdomadis æstimarunt. Plutarch. *l. 5. de placit. Philos. cap. 24.* Eandem doctrinam Solon in legibus suis etiam probaverat, & pubertatem anno decimo quarto definiverat, ut refert Philo Judæus *de opif. mundi v. Merillius l. 8. observat. cap. 29.*

II.

Quod ad Romanos attinet; Decemviri in XII. Tabulis hac in re nihil definiverant. Cum igitur incertum esset, quo argumento cenienda esset pubertas, Jcti quendam fori disputationem ea super re instituisse videntur hunc in finem, ut sententia, quæ pluribus placeret, reciperetur. v. *l. 2. §. 5. de O. J. Ravardus de auctor. Prudent. cap. 14. & Celeb. Praeceptor meus van Eck, ad tit. de orig. Jur. ib. 42. & seq.* Verum sicuti maxima est hominum ad dissentiendum facilitas, ita hic quoque Cassiani, naturam secuti, eum puberem esse dicebant, qui habitu corporis pubes appareret, nec ad annorum numerum respici oportere existimabant, quia alii citius, alii serius pubescunt. At Proculejani cum Hippocrate & Stoicis eum puberem haberi volebant, qui quatuordecim annos implevisset, atque ita pubertatem ex annis definire malebant, ne in singulis individuis semper fluctuaretur. v. Ulpian. *fragm. tit. 11. §. ult.* Horum sententiam refert Festus in voc. *pubes*: ubi *pubes*, ait, *incipit esse*
E 3 a qua-

a quatuordecim annis, ut quidam putant. Priscus autem Javolenus utramque sententiam, conciliare studens eum puberem pronunciabat, in quem utrumque concurrit & habitus corporis, & numerus annorum. Ulp. d. l. cujus opinionis meminit Servius ad Virgil. Eclog. 3. vs. 39. & 40. nam ad illa,

*Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus,
Jam fragiles poteram a terra contingere ramos.*

post alia ita notat: Bene cum annis jungit habitum corporis; nam & in jure pubertas ex utroque colligitur. Similiter apud Judæos Pubertas ex habitu corporis æque ac ex annis æstimabatur: nam tradit Maimonides *Sanhedrin. c. 8. §. 1.* masculos, quibus anno decimo tertio & die unico pili bini pubis non excrevissent, impuberes fuisse. v. & Seldenus *de success. ad leg. Ebr. c. 9.* Sed fortassis melior erciscundus fuisset Priscus, & dissidentes Cassianos & Proculianos feliciter conciliasset, si, quod res est, dixisset, Cassianos esse sensitse, si queratur de nuptiis contrahendis, utpote in quibus non sufficiat pubertas civilis, sed qui eas contrahere vult, naturaliter pubes esse debet: veram autem esse Proculianorum sententiam in aliis questionibus pubertatis; nam cui bono habitum corporis respexisse in finienda tutela, in condendo testamento, & reliquis, quæ virtute masculula non peraguntur? quapropter etiam valde dubito an per inspectionem corporis, uti putat Marcilius *interpretam. Leg. XII. Tab. cap. 28.* Sane ut Cassianorum sententia absurditate careat, nec deridiculo exponatur, illa omnino, ita uti dixi, est restringenda, eamque ita exponit Amplif. Bynkershoek, l. 3. *observat. cap. 24.* nam & Plato l. xi. *de legib.* qui pariter pubertatem ex habitu corporis æstimari volebat, quemque Cassiani ea in re secuti sunt, tantum de nuptiis loquitur. Atque huic explicationi mores Romanorum,

rum, Jctorum aro consentanci fuisse videntur: nam mul-
 te in Pandectis occurrunt leges, ubi agitur de testamenti
 fatione similive negotio mere civili, in quibus pubertas
 quatuordecim annis definitur; veluti *l. 5. qui test. fac. poss.*
l. 2. pr. & l. 15. de vulg. & pupill. substit. l. 11. pr. quod fals.
tut. l. 3. de censib. quin imo Paulus in Receptis sententiis,
 quod notandum, *l. 3. tit. 4. §. 1. diserte Testamentum*, in-
 quit, *facere possunt masculi post completum decimum quar-*
tum annum & c. Macrobius quoque in *Sonn. Scip. l. 1. cap. 6.*
tutelam post bis Septem annos in pueris absolvi scribit. & Ter-
 tullianus de *vel. virg. cap. 11. Ethnici*, ait, *masculos a quatuor-*
decim annis ad negotia mittunt, pubertatem in annis, non in
Sponsalibus aut nuptiis decernentes. & de *anima cap. 38. ju-*
ra civilia, inquit, *ab anno decimo quarto agendis rebus at-*
temperant. Ut adeo in talibus Proculejanorum sententia
 recepta fuisse videatur. At vero in materia nuptiali nulli-
 bi in Digestis puberitas masculorum certis annis determina-
 tur, unde non improbabiler colligi potest, obtinuisse ea in
 re magis Castianorum sententiam, quamvis ejus vestigia in
 jure nostro non extant, quia Justinianus ea omnia aboleri
 voluit. Cum enim videret Imperator, populum propter
 disidentes istas veterum sententias non habere, quid hac
 in re in omnibus negotiis ut certi & explorati juris seque-
 retur, quod boni Principis est, emissa constitutione diver-
 sitatem hanc sustulit, & probans Proculejanorum senten-
 tiam, masculos decimo quarto aetatis anno in omnibus ju-
 ris articulis puberes haberi voluit, *l. ult. C. quand. tut. vel*
cur. esse def. Quod si ita juris progressus distinguamus, ni-
 hil caute erit, cur aut cum Cujacio *l. 22. observ. 20.* Ant Au-
 gustino *l. 2. emendat. cap. 5.* aliisque tot leges Pandecta-
 rum, in quibus pubertas masculorum quatuordecim annis
 definitur, a Triboniano interpolatas dicamus, id quod Pau-
 lus in *Recept. Sent.* & Tertullianus quoque ac Macrobius
ad. ll. vetant; aut, cum quibusdam vitio creatis censoribus,
 Im-

Imperatorem nostrum juris religiosissimum culpemus ac
 proscindamus tanquam legum ferendarum affectatorem
 magis quam prudentem, qui definitionem pubertatis ma-
 sculorum sibi arrogaverit, quæ certa fuerit dudum. Enim-
 vero uti multa alia in jure nostro, quæ venerant ex inter-
 pretatione Prudentum & moribus constabant, valde fluxa
 & incerta erant, donec Justinianus ea certius definivit, ita
 in hac quoque materia comparatum fuit. Licet enim quo-
 dammodo obtinuerat, & *verius* videretur in testamento
 faciendo similive negotio annum decimum quartum suffi-
 cere, *l. 5. qui test. poss.* illud tamen nondum extra dubita-
 tionis aleam positum erat: nam alias nulla fuisset ratio ea
 de re dubitandi, atque Imperatores consulendi in *l. 4. C. eod.*
nec Idcirco diem pubertatis incertam vocasset in *l. 21. quand. dies leg. ced.* neque etiam Quinilianus *l. 4. instit. orat. 2.*
 non constare dixisset, *annis an habitu æstimanda sit*
 pubertas. add. Merill. *l. 5. observ. 16.* & Amaja *l. 3. obs. 5.*
 Præterea etsi concedamus, in negotiis mere civilibus pu-
 bertatem ex annis æstimari solitam, & de eo nullum dubi-
 um superuisse, propter Paul. Tertull. & Macrob. loca
 supra allata, nondum tamen frustranea erit Justiniani legis-
 latio: nam sufficit probari non posse, quod in omnibus
 promiscue negotiis, & nominatim in nuptiis contrahendis
 Veteres pubertatem masculorum præcise ex annis college-
 rint, adeo ut omnino aliquid novi constituerit Imperator;
 nec enim sibi tribuit, quod pubertatis annos primus defini-
 verit, sed tantummodo abrogat Casianorum sententiam, &
 in omnibus negotiis pubertatem ex annis æstimari vult, *d. l. ult. C. vid. Ulr. Huber. l. 3. Digress. cap. 14. & Celeb. Or-*
eo in comm. ad pr. J. quib. mod. tut. fin.

III.

Necdum tamen res Justiniani seu Triboniani sunt se-
 curæ; aliam enim adhuc censuram in ipsum stringit Ravar-
 dus

dus l. 4. *Varior. cap. 10.* eumque secuti Bachovius & Vin-
 nius ad *pr. J. quib. mod. tut. fin.* propterea quod ait Vete-
 res pubertatem masculorum ex inspectione nudi corporis
 æstimasse, id quod non tantum in dubium vocant, sed a-
 pperre falsum pronunciant, & Tribonianum manifesti erro-
 ris arguunt; quasi vero Cassianos perperam intellexerit, qui
 cum pubertatem ex habitu corporis colligendam censue-
 runt, minime de inhonesta quadam inspectione, sed de ex-
 terna corporis dispositione ac forma fuerint locuti: nam-
 que habitum seu habitudinem universam corporis disposi-
 tionem significare, uti auctoritate Ciceronis, Livii, Te-
 rentii, ac Plauti probare nituntur, nullam præterea Vete-
 rum tam impudici moris meminisse; castiores denique ac
 verecundiores fuisse Romanos, quam ut turpem talem pu-
 bertatis indagacionem in Rep. sua tolerassent. Alii vero in-
 terpretes censuram hanc a Triboniano amoluntur, eique
 in enarranda hac Veteris juris historia omnino credendum
 esse autumant (quos inter Cl. Huber. l. 3. *Digress. 14.* Am-
 pliff. Bynkershoek. l. 3. *obs. 24.* Celeb. Otto in comm. ad
pr. j. d. curat. (1.) Quia nulla est ratio, cur fidem denege-
 mus ei, qui integra Jctorum scripta legit, nec ullam cau-
 sam habere potuit, cur nobis ita imponeret, fingeretque
 Romanis in ulu fuisse, quod nunquam illis in mentem ve-
 nerat. (2.) Naturæ rei conveniens est, si incertum esset, an
 quis naturaliter sit pubes, ut eundem fuerit in rem præsen-
 tem, & nudandæ corporis partes, ubi signa pubertatis emer-
 gere solent. (3.) Quis credat Veteres illos tam fuisse ine-
 pios & rerum humanarum, imperitos, ut ex vultu conje-
 cerint facultatem virilem? fuerunt illi prudentes juris, non
 artis physiognomicæ. (4.) Inspectio illa Romanis non ma-
 gis inhonesta fuit, quam Hebræis, Phœnicibus ac Græcis,
 a quibus morem illum *domperatus* velut per manus traditum
 Romam venisse Grotius ait in *flor. spars. ad pr. J. quib.*
mod. tut. fin. (5.) Maxime cum ea non promiscue in qua-
 stioni.

fionibus pubertatis fuerit adhibita, verum duntaxat in con-
 troverfiis conjugalibus, nec nisi in re dubia, quoties alium
 caula exitum non inveniebat. (6.) Non fuit impurior in-
 fpectio pubertatis mafculæ apud iudices, quam eft infpectio
 ventris apud mulieres, de qua Prætor edictum propoituit in
l. 1. de ventre infpic. (7.) Et certe aliis in cafibus quoque
 mares apud Romanos infpecti fuerunt. v. Forner. *l. 2. rer.*
quod. 26. & Menag. amoen. Jur. civ. 40. Denique hanc fen-
 tentiam firmat Quintil. *declam. 279.* Poftea nudari filium,
 atque in confpectu iudicum conftitui coegiffet, atque interro-
 garet, an ille maritus effer, qui fieri pater non poffet. & Au-
 guftin. *l. 2. confeff. ubi me pater vidit in balneis pubefcentem,*
 & inquieta adolefcentia indutum, quafi jam ex hoc in nepo-
 tes gelfiret, gaudens matri indicavit. Hæ funt fere veritatis
 que fententiæ rationes, quas fimpliciter propofuiffe fufficiat
 nam meum non eft inter tantos viros fuffragium ferre. Id
 tantum dicam, eam explicationem, quæ Triboniani decus
 ac dignitatem tuetur, & farram rectam cuftodit, femper effer
 favorabilem, ac merito præfumi veriozem; eam contra,
 quæ ipfi molefta & injuria effer, odio dignam. Quare &
 Constantinus *l. 2. fubril. enod. cap. 9. & 12.* audaciam Ravar-
 di in Triboniano noftro variis in locis & nominatim in
 præfenti quaftione reprehendendo & erroris infimulando
 acriter repressit, hoc de eo ferens iudicium: *Despfit pro-*
fecto nullis in locis Ravardus, effer vir magnæ lectionis, ma-
xime ubi genuinum fenfum non valet legum aftequi, aut men-
tem Prudentum Imperatorumve puriffimam capere: iis enim
tunc nimis audacter imponit, aut ipforum verba fuam in fen-
tentiam difflorquet ac flogellat, vel denique in Tripontanum aut
invehitur, quando nulle decidendi rationes iſti fuppertum aut
vix conciliandi. Simile de ipfo effer iudicium Fabri. *l. 3. fe-*
meſtr. cap. 6. Melior itaque nec tam odiofa effer fententia
 Brouveri de Jure Connub. *l. 2. cap. 3. n. 13. & 14.* qui licet
 hæcenus cum Ravardo faciat, quod putet Veteres, qui ex hæ-

habitu corporis pubertatem æstimari volebant, nonnisi de externa corporis dispositione locutos fuisse, interim tamen dignitatem Triboniani comiter conservat: nam sibi persuaderi non posse ait, tantæ inficitæ vel malitiæ fuisse Tribonianum hominem in Jctorum scriptis versatum, ut sententiam a mente Veterum alienam ipsis affingere voluerit, vel potuerit; verum potius deliberandum censer, an non benigna interpretatione facta dici possit, eum respexisse inhonestam consuetudinem suo seculo ingruentem, quam quidam homines placitis Veterum forte tuebantur, eamque illum inhibuisse, & quasi in ipso ortu rescasse. Nam si tale quid non fuisset factum suo tempore in Rep. quare dixisset Justin. in *d. l. ult. C. quana. tur. vel cur. esse des. se inaeor. am observationem rescare, & indagacionem inhonestam cessare debere.* Atque hæc sane explicatio non spernenda videtur. Certe nunquam fere conduntur leges, quibus vitia quadam prohibentur, nisi ea jam sæpius commissa fuerint in Rep. & leges egregias ex delictis aliorum gigni scribit Tacitus *l. 15. annal. 20.* Adeoque fortasse huic constitutioni occasionem dederunt perditii mores Romanorum seu Græcorum in pueros lubentius quam in virgines lascivientium, quorum nequitiam idem Justinianus poenis acerrimis suppressere debuit, *Nov. 77. 131. & 141. juncto Fabro l. 3. semestr. c. 19.*

IV.

Hæc de pubertate masculorum. Ad fœminas quod attinet, harum etiam pubertas pariter ac marium alia est naturalis, alia civilis. Nam si in fœminis quoque naturam fœtinam, illa proprie dicenda esset pubes seu viripotens, quam habitus corporis virum pari posse ostendit; ad quod tamen explorandum necesse non est, fœminam nudam inspicere, cum ea de re, ut observat Ampl. Bynkersh. in *laud. observ. 24.* facilius & tutius constare possit videlicet ex observatione mensium. Quo etiam modo apud Hebræos puber-

bertatem seu viripotentiam foeminarum æstimatam fuisse au-
 ctor est Tertullianus *de vel. virg. c. 11.* ubi ait penes Israël illicitum
 esse ad virum tradere nisi *post contestatam sanguine maturi-
 ritatem.* Atque ita quoque Cassiani, qui totam hanc rem tra-
 ctabant naturaliter, foeminarum pubertatem æstimaturi fuisse
 videntur, nisi causâ ea de re disquirendi ac disputandi præcilla,
 & pubertas foeminarum jam mature fuisset determinata: ete-
 nim jam olim Lex Papia Poppæa eam certo annorum numero
 finivit, ac puellas duodecimo ætatis anno viripotentes haberi
 voluit, uti discimus ex Dione Cassio *l. 54.* atque inde eam æta-
 tem ab hac lege legitimam dictam fuisse Veteribus in *l. 50. §. 6.
 de leg. 3.* & in marmore apud Gruterum p. 690. 4. putant Me-
 rill. *l. 5. obs. 17.* & Heinecc. *ad L. Jul. & Pap. l. 2. c. 15. §. 6.* Igitur
 mirum non est, disputationem Jctorum, quam narrat Ul-
 pianus *tit. 11. §. ult.* tantum circa masculos versari; frustra
 enim quævisissent de pubertate foeminarum, quæ lege jam
 erat definita. Hinc etiam in Digestis tot occurrunt leges,
 in quibus Jctri diserte dicunt foeminas viripotentes non esse
 nec nubere posse, nisi post duodecimum ætatis annum, *ve-
 luti l. 4. de Ritu Nupt. l. 32. §. 27. de donat. inter V. & U. l. 17. §. 1.
 de reb. auctor. jud. possid.* & hoc adeo verum est, ut eadem ætas
 etiam in concubinis exigatur, *l. 1. §. ult. de concub.* (quæ ex Ulp.
l. 2. ad L. Jul. & Pop. est desumpta) imo ut puella minor duo-
 decim annis, quamvis domum ducta, & natura seu habitu
 corporis jam viripotens sit, viripotens tamen & uxor ante
 annum duodecimum non credatur. *v. l. 13. §. 8 ad L. Jul.
 de adult.* Postquam autem dubertas seu viripotentia fo-
 minarum ita duodecimo ætatis anno, in causâ nuptiarum,
 esset definita, Jctri merito hanc determinationem civilem
 multo magis in causis mere civilibus locum habere oportere
 rari sunt, ideoque eam ad testamenta, similiave negotia,
 ubi de pubertate earum quaritur, extenderunt. *v. Paul.
 l. 3. R. S. tit. 4. §. 1. l. 5. qui test. fac. poss. l. 2. de vulg. & pup.
 subst. l. 11. pr. quod. fals. tut. l. 3. de censib.* Jam olim itaque

pubertas foeminarum non ex habitu corporis, sed ex annis
fuit aestimata, idque non in causis tantum mere civilibus,
sed in omnibus, sive *omnimodo*, ut Justinianus loquitur in
d. l. ult. C. quand. tut. vel cur. qui propterea nihil novi ea de
re constituit, verum simpliciter hanc *antiquitatis normam*
in foeminis bene positam in suo ordine relinquit, & in po-
sterum servari jubet, *pr. J. quib. mod. tut. fin.* Ceterum ex
dictis patet, Cujacium in *comum. ad l. 2. D. de excusat.* recte
notasse Servium, qui ad illud *Virg. l. 7. aeneid. v. 53.*

Jam matura viro, jam plenis nubilis annis.

ita norat: *secundum jus dictum; in quo & ex annorum ra-
tione, & ex habitu corporis aetas probatur.* Ita enim Priscus
quidem senerat in masculis, & ad hos quoque servius ad
Ecolg. 8. hanc sententiam recte retulit; verum de foeminis
nullibi id dicitur. Quidni igitur istum Virgilii versiculum
ita capimus, quasi diceret, *jam matura est viro, quia an-
nos pubertatis implevit: nam ita quoque Ulp. noster quam
puellam alibi nendum nubilis aetatis* (quod forte a Virgilio
aliove Poeta mutuatus est. *v. Scipio Gentilis l. 2. Parerg. c.
18.*) eandem alibi *immaturam* vocat. *v. l. 10. de cond. & dem.
junct. l. 32. §. 27. de donat. inter V. & U.* Similiter alii etiam
Poetae loquuntur. *v. Ovid. l. 14. Metamorph. v. 235. & Clau-
dian. l. 1. de laud. Stilic. v. 69.* Eleganter viripotentem virgi-
nem depingit Cyprianus in Carmine Sodom:

*Sunt intus natæ hijuges mihi, nubilis aetas,
Virginitas in flore tumet, jam dedita messi,
Digna cupido viris.*

A quo non multum abludit illud Statii *l. 1. Achill. vs. 292.*

Virginitas matura toris, annique tumentes.

Lepide quoque hanc in rem ita cecinit Illustr. Cabsius:

Virgo licet taceat; pro virgine nucilis aetas

Exigit, & patrem, vel sine voce, monet:

Oræ petunt, roseæque genæ, tumideque papille,

Solvitur in tacitas tota puella preces.

V.

Prudenter autem juris nostri conditores pubertatem tam masculorum quam foeminarum ita ex annis aestimarunt, nec ulla est ratio, cur Antonius Matthæus, *Disput. 7. Fundam. Jur. thes. 22.* Jus Romanum idcirco fugillaret, quasi vero naturæ ac honestati, ut & fini conjugii sit convenientius, ut aestimeretur ex habitu corporis: nam ut alia mittamus, utique sarius est, certam regulam de ætate nuptiis contrahendis idonea constituti, quam si perpetuo in singulis hominibus fluctuemus, & incerto jure agamus, præsertim cum ipsa quodammodo natura hanc ætatem signet, quippe post annos bis septem ipsa ætatis necessitate pubescit, atque tunc moveri incipit vis generationis in masculis, auctore Macrobio in *Somn. Scip. l. 1. c. 6.* & Plutarchus *l. 5. de placit. Philos. c. 23. circa Secundum Septenarium genitale semen fecerit* ait; unde & tunc incipiunt genitalia tentamenta, ut Ambrosius loquitur *l. 6. epist. 39.* Foeminas quoque citius viro maturas & plenis nubiles annis quam masculos puberes fieri, experientia docet; de cujus tamen rei ratione mihi ambigitur. Apud Macrobius *l. 7. Saturn. 7.* duo introducuntur ea de re disputantes, quorum alter Horus foeminas ideo celerius putat generationi idoneas esse, quia celerius amplius, quod firmat Hippocrates *l. 1. de morb. mul. sect. 5.* Symmachus autem illud foeminarum naturæ infirmioris adscribit, ut exilia poma celerius maturefcent, robusta ferius; quem juvant Arist. *l. 4. de gen. anim. cap. 6.* & Plin. *l. 7. hist. nat. 4.* vid. Cl. Huber *l. 2. Digest. cap. 13.* Alii alias adferunt rationes, quas habet Brouwer *de Jur. connub. l. 2. cop. 3. n. 16.* Quocum ego accuratorem hujusce rei indagacionem illis relinquo, quibus incumbit operationis naturæ penitus perferuari. Nobis sufficere potest, natura tardioris esse marium pubertatem, quam foeminarum viripotentiam, ut sciamus, juris auctores in determinanda pubertate & ætate nuptiis natura masculorum & foeminarum naturæ du-

ductum secutos fuisse, non quasi naturam in puncto expressissent, sed quod proxime ad ejus consuetudinem accedant. Alia quidem gentes laudandos existimabant, qui sero antimum appellerent ad nuptias, rati properatam Venerem robori et maturitati liberorum æque ac ipsorum parentum officere. vid. Heliodus oper. & diæ. l. 2. vs. 314. Aristot. l. 7. Polit. c. 16. & Petrus ad Leg. Attic. l. 6. tit. 1. p. 436. Quo sensu accipi debet, quod de antiquis Germanis scribit Cæsar l. 6. de bell. Gall. cap. 21. qui diutissime impuberes permanserunt, maximam inter suos ferunt laudem: hoc ali staturam, ali vires, nervosque confirmari putant, intra annum vero xx. femine notitiam habuisse, in turpissimis habent rebus. Quam ob causam & eosdem collaudavit Tacitus de mor. Germ. cap. 20. quod sera apud illos fuerit juvenum venus, & hinc inexhausta pubertas. At alter rationes componebant Romani, non tantum quia illorum Respublica erat militaris, quæ ad bellicam gloriam, & ad proferendos imperii limites erat comparata, cui fini ideoque leges suas accommodabant, sobolis procreationem omni modo promoventes, ac civitatem suam hominum adjectione potius quam pecuniarum copia ampliari præoptantes. v. l. 64 §. 1. de cond. & dem. junct. l. 7. §. 3. de bon. damnat. verum ideo imprimis teneræ ejusmodi duodecim annorum vel etiam minores adhuc puellæ Romæ nuptui dabantur auctore Plut. in Numa, ut mores castos incorruptosque ad sponsum deferrent, & animi earum rudes atque amorum vicissitudine nondum exercitati marito essent flexibiliores ac formæru faciliores: Valer. Maxim. l. 6. c. 1. §. 4. eoque respexit Seneca in Controversiis. Duxi uxorem, inquit, nullis adhuc inquinatam fabulis; nec miror innocentem tunc fuisse; adhuc puella erat. Huc applicari potest pulchrum Ulpiani in simili essatum in l. 37. de edil. edict. Præsumtum est enim, ea (ingenia) quæ rudia sunt, simpliciora esse, & ad omne ministerium aptiora & doctiora, trita vero & veterana difficile est reformare, & ad suos

*suos mores formare. v. Forner. l. 4. rer. quotid. cap. 1. Hinc etiam post Legem Juliam & Papiam virgines adhuc immaturæ ante annum duodecimum tam frequenter domum ductæ fuerunt, ut præter loca in jure passim obvia etiam evincunt multæ inscriptiones apud Gruterum, & præcipue apud Fabretum cl. 8. n. 186. ubi Valeria VIXIT ANNIS XXII. CON. CONJUGE VIXIT. ANN. XI. DIEB. XXX. qua de re vid. Celeb. Orto in *dissert. de perp. fem. tur. cap. 1. §. 3. & comm. ad pr. J. de nupt.* Atque hæc quoque ratio videtur, cur pater qui filiam immaturam in familiam sponsi perduxerit, cum nondum in ejus cubiculum venire posset, illud affectu magis propensiore, quam dolo malo fecisse credatur, secundum l. 11. §. 3. quod fals. tur. scilicet non ut statim cum sponso conlueretur (talem enim consuetudini maritali tradere esset quodammodo naturæ injuriam facere) sed hunc in finem, ut facilius ad mores & obsequia ejus se componeret, atque ibidem esset sub oculis & custodia futuri mariti; noverant quippe prudentes Romani, parentum sæpe custodias nutricum fabulis & pravis suggestionibus deluui, ut eleganter ait Constantinus in l. 1. C. Theod. de rapt. virg. de quarum nutricum redemptis discursibus & poena vid. Jac. Gothofr. *comm. ad d. l. & ad l. 1. C. Th. de nupt.**

VI.

Hæc autem ratio pubertatis ita definita quamvis faciat, ut nuptiæ contrahi possint, non tamen sufficit, ut puberes, in tutelam suam venire, testamentum condere, aliave, in quibus animi judicio opus est, gerere possint. Enimvero firmas mariti officio fungi, scemina virum pari possit, quid illud ad ingenii atque judicii maturitatem? Attamen credibile est, Romanis haud temere ita placuisse. Mero jure naturali haud est definitum, quando puer distinctius ratione uti, & negotiis absque tutore gerendis aptus esse incipiat; quia jus naturæ tantum definit generalia, quæ ubivis &

& apud omnes gentes sunt certa, at vero non eodem tempore in omnibus hominibus, sed pro vario populorum ingenio, pro diverso singulorum hominum in quavis civitate temperamento in aliis citius, in aliis tardius, iudicium maturefcit. Hoc itaque rerum ftatu illud ex cujusvis quotidianis actionibus foret æftimandum. At quia difficilis & lubrica valde hæc erat dijudicatio, hinc ubivis fere gentium legiflatores ex tarda aut veloce populi fui indole certum hic temporis terminum in univerfum conftituerunt, licet unus forte altero præcocioris ingenii effet. v. Cel. Otto ad Pufendorf. *d. offic. l. 1. cap. 9. §. II.* Romani non fine ratione hic quoque annum decimum quartum in matculis, duodecimum in fceminis definiverunt; Plerumque enim corporis temperamentum animus imitatur, ut ferme æqualis fit utriusque maturitas, et ex Aristotelis fententia *l. 4. Meteororum* eo tempore res perfecta intelligitur, cum fibi fimilem in fpecie procreare poteft. Tertullianus *de anima. cap. 38.* Pubertatem quoque animale, inquit, cum carnali dicimus convenire, pariterque & illam fuggellu fenfuum, & illam proceffu membrorum exfurgere a quarto decimo fere anno, non quia Afclepiades inde fapientiam fupputat, nec quia jura civilia abhinc agendis rebus attemperant, fed quod & hæc de primordio ratio eft. Quin Stoici, a quibus noftri hanc pubertatis determinationem defunferunt, quique putabant, animam fimul cum corpore crefcere, ut obfervat Merillius *l. 8. obferv. cap. 29.* eam idcirco demum poft duas annorum hebdomadas adolefcere, & ab eo tempore exoriri intelligentiam boni & mali cenfebant. v. Plutarch. *l. 5. d. plac. Phil. 23.* aliisque loca apud Merill. *l. 1. obferv. 22.* Lucretius hanc in rem ita cecinit *l. 3. V. 446.*

*Præterea gigni pariter cum corpore & una
Crefcere fentimus pariterque fenefcere mentem.
Nam velut infirmo pueri, teneroque vagantur*

G

Corr

Corpore, sic animi sequitur sententia tenuis.
 Inde ubi robustis adolevit viribus aetas,
 Consilium quoque majus, & auctior est animi vis.
 Hanc autem Stoicorum sententiam perstringit Lactantius de
 divo. præm. c. 12. Non idem, ait, est mens & anima. Mens enim,
 id est, intelligentia vel augetur vel minuitur pro aetate. Anima
 in statu suo semper est, & ex quo tempore spirandi accepit fa-
 cultatem, eadem usque ad ultimum durat, donec emissa cor-
 poris claustro ad sedem suam revolet. Nec aliud forsitan
 voluerunt ipsi Stoici: nam Posidonius Stoicus apud Gale-
 num de Hipp. & Plat. Dogm. l. 5. cap. 9. ita infir: Parva a
 principio rationalis facultas & imbecilla est, magna postea ac-
 cit. 9. Verum utut tandem ita sentierint Stoici, sicuti Merillius
 existimat, non tamen puto JC. os nostros doctrinam istam
 secutos, quando ajunt, impuberum nullum esse animi
 judicium, eos nihil scire posse, omnia ignorere, nec velle
 nec nolle. v. §. 1. *J. quib. non est perm. fac. test. l. 10. de jur. &*
fact. ignor. l. 12. rem pup. salo. for. l. 189. de R. J. nam si hæc
 similesve leges ita intelligantur, ut in cap. præced. dictum
 est, nil cauti videretur, cur talem sententiam JCtis affinga-
 mus. Illud interim ex dictis observare licet, veteribus
 persuasum fuisse, circa hanc aetatem judicium quoque ut
 plurimum maturefcere, & rationem distinctius sese exerce-
 re, quo pateat, Juris Romani auctores aliorum quoque
 prudentum hominum judicio convenienter pubertatem et-
 iam in civilibus ita definitivisse. Et sane apud Hebræos et-
 iam pubertas civilis ita ferme fuit determinata; nam ma-
 res, qui annum impleverant decimum tertium, scemina, quæ
 duodecimum, ad negotia sua mittebantur, uti testantur
 Grotius l. 2. cap. 11. §. 5. n. 2. & Samuel Petrus l. 3. observ.
 cap. 3.

VII.

Quemadmodum autem adolescentes post pubertatem
 jure

jure civili in tutelam suam veniunt, ita quoque jure naturali patria potestas, postquam iudicium liberorum aetate maturuit (quod tamen in puncto non conficit) valde minuitur, ut docet Grotius *l. 2. c. 5. §. 3.* tunc enim illae quidem actiones omnino parentum imperio subsunt, quae ad familiam, in qua manent, respectum habent; in reliquis autem, quo magis crescit iudicium, eo magis potestas decrescit, atque incipiant liberi habere facultatem moralem agendi, ita ut v. c. pater eos ad hanc vel illam artem addiscendam cogere non possit. Hinc Cicero *l. 1. de offic. 32.* *Tempus pubertatis, ait, a natura ad deligendum, quam quisque viam vivendi sit ingressurus, datum est: atque hinc in eunte adolescentia id sibi quisque genus aetatis degendae constituit, quod maxime adamavit.* Quamvis liberos in talibus quoque studere oporteat semper, ut parentibus placeant, eorumque auctoritatem sequi, tum quia id postulat pietas & grati animi officium, tum quia parentes optimum semper pro liberis consilium capiunt; ipsi autem in hac aetate sapius contra commoda propria laborant, quia licet iudicium eorum aliquatenus sit perfectum, nondum tamen quid optimum sit, judicare possunt: nam prudentia seu sapientia non cadit in hanc aetatem, ut Cicero ait *pro Calpio cap. 31.* Perfecto si quae alia aetas, haec sane rectore indiget, quia humores tum maxime ebullientes in prava facile deflecti possunt, & voluptates, quae inclusae diutius & prima aetate compressae & constrictae fuerunt, subito sese nonnumquam profundunt atque eiciunt universae, ut loquitur Cicero *d. l. quare Chrylostomus Homil. 32. in Matth. Audibus ventisque Egæmaris vehementioribus aetum adolescentiae non immerito comparavit. Vehementi quippe impetu fertur plerumque aetas ista in promissa facilis, seu plena, diffidere nescia, & liberalitatis famam ubique captans. Ele-ganter etiam hoc expressit Horatius de arte Poet. v. 161.*

Imberbis juvenis tandem custode remoto
 Gaudet equis, canibusque, & aprici gramine campi:
 Cereus in vitum flecti monitoribus asper,
 Utilium tardus provisor, prodigus æris,
 Sublimis, cupidusque, & amata relinquere pernix.

Ad hos igitur applicari potest illud Virgil. l. 3. Georg. vs. 165.
 - - - Viamque inffle domandi,

Dum faciles animi juvenum, dum mobilis ætas.
 Nec minus pulchre Justinianus ait: Melius enim est coarctare juveniles calores, ne cupidini dediti tristem exitum sentiant, qui eos post dispersum expectat patrimonium, in l. ult. §. 5. C. de bon. quæ lib. Has ob rationes Athenis Areopagus juventuti præfectos dabat, qui morum rationem haberent, ut Isocrates in Areopagitica testatur. Romæ partes etiam liberis suis idcirco præficere solebant pedagogos, ut eorum progressus, actiones & mores observarent atque formarent, l. 35. de Fid. Libert. Plaut. Bacchid. 3. 18. Suet. Ner. 36. vid. Colerus Parerg. cap. 26. & Rævardus l. 2. conject. cap. 19. Notatu dignus est locus Plutarchi de lib. educat. Culpani sunt parentes nonnulli, qui postquam filios suos pedagogis magistrisque commendaverunt, ipsi quid discatur neque inspicunt unquam neque audiunt: magno sane cum errore. Oportebat enim ipsos intervallo paucorum dierum subinde explorare puerorum profectus, neque in mercenarii voluntate omnem spem collocare. Qui & ipse majorem delinquentiam pueris instituendis erat impensurus si identidem muneris sui rationem sibi reddendam fore sentiret. Eandem ob causam Valentinianus Imp. in l. un. C. de emend. propinqu. constituit, ut seniores propinqui minorum, quibus parens deficit, leviora delicta seu morum vitia corrigant, & si verba vel verecundia ad frugem perducere non possint, privata eos animadversione compellant; ut quos ad vitæ decora domesticæ laudis exempla non provocant, saltem correctionis medicina compellat, ait, Imp. Ex quibus verbis, ut & ex in-

scriptione legis, quæ dirigitur ad Senatum, non improbabili-
 ter coniecit Jacobus Gothofredus in comm. ad *d. l. Tom.*
3. C. Theod. p. 83. ad Senatoriarum proprie familiarum de-
 cus tuendum hanc constitutionem emisisse Valentinianum,
 eamque ad Senatorios minores nominatim pertinere, quos
 inprimis a propinquis emendari & ad cultioris vitæ fru-
 gem erigi ideo voluit Imperator, quo ita ad Senatorii ge-
 neris decus adfuescerent, & lumen, quod iis Majores præ-
 tulissent, posteris ipsi præferrent, nec de Senatoriæ dignita-
 tis amplitudine aliquid detraheretur, si juvenes illi, quibus
 generis felicitas honorem aliquando spondebat, morum vi-
 tiis inquinati isti ordini aggregarentur: his enim Senatorii
 generis minoribus utique domesticæ laudis exempla suppe-
 tunt, & domestica vitæ decora prælucent. Etsi hæc verba
 in aliis quoque locum habere videantur, in universum
 quippe ad excitandos insalmandosque ad virtutem juve-
 num animos exempla domestica plurimum momenti ha-
 bent, de quo Savaro ad *Sidonium Apollinarem l. 1. epist. 6.*
 Sed apprime hanc legem illustrat Statius *l. 5. sylv. 2. vs. 51.*

*Disce puer: nec enim externo monitore petendus
 Virtutis tibi pulcher amor, cognata ministrat
 Laus animos: aliis Decii, reduceſque Camilli
 Monſtrentur; tu diſce patrem &c.*

Et paulo post v. 58.

*— — Tibi talia, pronis
 Auribus, hæc certent tibi conciliare propinqui,
 Hæc iterent comites præcepta senesque paterni.*

VIII.

Nunc antequam ad plenam Pubertatem progrediar, ali-
 quid dicendum erit de ætate Prætextati, cujus meminit *l. 3.*
§. ult. de lib. exhib. Vocabitur autem ætas prætextata a toga
 prætexta, cui scilicet limbus purpureus erat prætextus, quam
 que puerorum vestem fuisse, utque dum togam puram seu
 viri-

virilem acciperent, notum est. Hinc igitur ætas *prætextata*, pueri illi *prætextati* appellancur. Multa quidem licet ex antiquitatibus adferri possent, verum nos tantum sollicitos esse oportet, quosque ætas hæc prætextata porrigetur, & quoto ætatis anno adolescentes posita prætextata togam virilem sumserint. Qua de re non est una eruditiorum sententia, sed diversa plane atque contraria. Quidam putant, pueris exacto anno decimo quarto togam virilem dari consuevisse. Alij eandem post annum decimum quintum datam volunt. Sunt qui togam puram post annum decimum sextum acceptam fuisse contendunt. Rursus alij eam adolescentes expleto anno decimo septimo demum sumsisse arbitrantur. v. Valefius ad Excerpta *Nicol. Damasc.* p. 447. Lipsius & Gronovius ad *Tacit.* l. 12. *annal.* 41. Noſif. ad *Cenotaph. Pil. dissert.* 2. cap. 4. Sigonius l. 3. *de judic.* 18. Constantinus l. 2. *subtil. enod.* 6. Pancirolus l. 1. *var. lect.* 15. Briffonius in voc. *prætextatus* aliique. Verum sicuti mores ac ritus in Republica pro vario temporum ac rerum statu variare solent, ita valde probabile videtur hac in re non semper eundem annum servatum fuisse; pro diversa quoque personarum conditione, iudicii maturitate aliisque circumstantiis nunc citius, nunc tardius prætextam positam fuisse, utique tamen non ante pubertatem, atque ita mirum non est, scriptores veteres hæc in parte non convenire. Sueton. *August.* 8. *Calig.* 10. *Tacit.* l. 12. *annal.* 41. Lamprid. in *Comm.* 2. Stadius Papius. l. 5. *syll.* 2. v. 12. junct. v. 66. Hunc inclinant Bachovius ad §. ult. *F. ex quib. caus. manum.* Huber l. 3. *Digress.* cap. 15. & Petrus Servius *Miscell.* cap. 1. tom. 2. *Miscell. Ital.* nec ab ea sententia alienus est Rævardus ad l. 2. §. 1. de R. *F.* qui tamen perperam explicavit d. l. 3. §. ult. *de lib. exhib.* ubi ita scribit Ulpianus: *Prætextatum, eumque qui proxime prætextati ætatem accedit, interim apud matrem suam deponi Prætor jubet. Proximè ætatem prætextati accedere eum dicimus, qui pubertem æta-*

*etatem nunc ingressus est, quorum verborum hunc putat
 sensum esse Rævardus: eum qui adhuc prætextam gerit, apud
 aliquam matrem, deponendum esse, cum de eo exhibendo a-
 giatur, & prætextatorum ætati pubertatem proximam esse,
 sic nimirum ut post finitam pubertatem, anni, biennii, aut
 ad summum triennii spatio ætas etiam finiatur prætextato-
 rum. Quæ interpretatio menti legis contrariatur: nam si
 hoc voluisset Jctus, post pubertatem scilicet adhuc aliquo
 tempore durare ætatem prætextatam, quomodo quæso po-
 tuit, dicere, pubertatem ingressum proxime ætatem prætex-
 tati accedere? sic enim puberem ætatem ingressus non ad
 ætatem prætextati accederet, sed revera adhuc prætextatus
 seu in ætate prætextata esset. Præterea quoque non video,
 quenam tunc foret differentia inter prætextatum, & eum,
 qui proxime illam ætatem accedit; inter quos tamen ac-
 curate distinguit Ulpianus. Rectius itaque ac simplicius
 hanc legem ita interpretatur Augustinus l. 3. emendat. cap. 9.
*prætextatum nempe puerum seu impuberem significare, pro-
 xime vero ætatem prætextati accedere eos, qui nunc pu-
 berem ætatem ingrediuntur, ut proximus infantie dicitur,
 qui infans esse nuper desit. Unde discimus Jctorum no-
 strorum a vo pueros post pubertatem ferme prætextam po-
 siisse; quod etiam firmat Tertullianus, qui circa idem tem-
 pus scripsit, ethnicos feminas a duodecim annis, mascu-
 los a duobus amplius ad negotia mittere. Paulo aliter d. l.
 3. §. ult. exponit Marcius ad Sueton. Domit. cap. 10. Ce-
 terum illud de ætate prætextata hic observari dignum, fuis-
 se eam Romæ quam maxime periculolam juventuti propter
 multas insidias, quibus pudicitiam prætextatorum tam pue-
 rorum quam puellarum appetebant homines nequam, ut
 scriptores veteres passim testantur, & de P. Scipione narrat
 Polybius in excerpt. Vales. p. 153. Cicero propterea illud
 tempus ætatis sua sponte infirmum, aliorum libidine infestum
 vocat in Orat. pro Coel. c. 4. Manifestum ejus rei exem-
 plum**

plum est apud Val. Max. l. 6. c. 1. §. 12. in adolescente jam milite, adeoque non amplius prætextato, qui Tribunum militarem ipsum de stupro compellantem interfecit, cujus & meminit Cicero *pro Milone cap. 4.* Et ideo imprimis prætextatis pueris pariter ac puellis custodes seu pædagogi apponi soliti, qui tanquam ductores & comites eorum lateri semper adhibebant, eosque ubivis comitabantur (unde & comites dicuntur l. 15. §. 16. *de injur.*) ut scilicet adversus vim istorum sceleratorum, qui pudori ipsorum illudere volebant, tuti essent. v. Val. Max. l. 3. c. 1. §. 2. & l. 6. c. 1. §. 3. Sueton. *Aug. 44.* & in *Claud. 35.* Plin. l. 3. *epist. 3.* adde Proverb. 2. v. 17. & Ravard. l. 4. *varior. 17.* Eandem ob causam purpura illorum togæ prætexebatur, ut observat Casaubonus ad *Perf. Sat. 5. v. 30.* quia illa habebatur sacra, eamque violare erat nefas, unde Perſius d. l. purpuram custodem vocat; & Quintil. *declam. 340.* Ego vobis allego etiam illud Sacrum prætextatum, quo sacerdotes velantur, quo magistratus: quo infirmitatem pueritiæ sacrum facimus ac venerabilem. At vero imaginaria illa & ficta purpuræ sanctitas prætextatos non multum tueri potuit adversus illos, quos facti sceleritas ab eo non retrahere, imo quorum nequitiam vix reprimere poterat: merus poenarum, quibus gravissimis pudicitiam prætextatorum muniverunt leges civiles; namque eum, qui puero prætextato stuprum persuaserit, ut & qui domum suam ad id præbuerit, perfecto flagitio capite puniri, imperfecto in insulam deportari jubent; eum autem qui prætextatum prætextatamve tantum affectatus fuerit, injuriarum teneri statuunt: comites quoque, qui pro eorum salute excubare debebant, si se corrumpi patiantur, summo supplicio affici volunt. Hæc docent Justin. in §. 1. l. *de injur.* & Paul. l. 5. *R. S. tit. 4. §. 14.* atque hæc Pauli sententia extat in l. 1. §. *ult. de extr. crim.* ubi tamen Tribon. vocem prætextato omisit, uti notat Cl. Schulzing. ad Paul. d. l. CA.

DE PLENA PVBERTATE, ET ÆTATE
FIRMATA.

§. I.

Vidimus in præcedenti capite pubertatem minus plenam, & quæ ei affinis est, ætatem præextatam: nunc tempus est, ad plenam pubertatem progrediamur. Hæc autem in iure nostro decimo octavo ætatis anno definitur. *l. 40. §. 1. de adopt. & S. 4. l. eod.* At quando & qua ratione hæc ætas ita fuerit determinata, non æque liquet. Bachovius ad *d. §. 4. Inst. Aliis*, inquit, *auctoribus non habeo, qui confirmem istam determinationem plenæ pubertatis.* Petrus ad *leg. Attic. p. 142. & l. 3. observ. 6.* putat a Justiniano primum definitam esse plenam pubertatem, atque ideo verbis istis, *id est decem & octo annis in d. l. 40. ut & apud Paulum. l. 3. R. S. tit. 4. §. 2.* controversiam movet, quasi ea addita fuerint ab aliquo interprete, sed manifeste ea in re labitur, merito notatus a Jacobo Gothofredo comm. ad *l. 17. C. Th. de hæret.* nam docet quidem in *§. 4. l. de adopt.* Justinianus hanc esse pubertatem plenam, verum tamen ipse nihil circa eam novi constituit, quod etiam facere nunquam solet ita simpliciter ac tacite, sed adhibito plerumque majore verborum apparatu, & commendatione quadam suæ legislationis. Et quo pacto ex iure Justiniano interpolatum dicemus Paulum in *Recept. sent. d. l. cuius utique fragmenta multo sunt antiquiora?* v. C. Schulting. ad *Paul. cit. loc.* Aliter Clar. Huberus in *prælect. ad tit. l. de adopt. n. 7.* existimat plenæ pubertatis rationem alimentorum respectu imprimis repertam esse, quam Hadrianus constituit in pueris usque annum decimum octavum *l. 14. §. 1. de alim. leg.* verum nec ipsi ea in re assentiendum; etenim jam mature servius Tullius Rex

H

Po-

Populi Romani hanc aetatem signavit, quando pueros adhuc censerit voluit, qui minores essent septendecim annis, neque attingissent annum octavum decimum, quod ex Tuberone refert Gellius *l. 10. cap. 23.* quae verus servii Tullii definitio deinde moribus retenta videtur, eamque probavit Moecenas apud Dionem *l. 52.* & Praetor quoque in Edicto fecutus est, pueritiam similiter annis septendecim circumferens, *l. 1. §. 3. de postul.* Depromserunt autem Romani hanc plenae pubertatis definitionem a Graecis observante Cl. Ottone *comm. ad §. 4. l. de adopr.* hi enim utprimum aliquis octavum decimum aetatis annum attingisset, eum inter ephebos referebant, ut Pollux tradit *l. 8. onomast. 30.* & Censorinus *de Die Nat. cap. 14.* scribit: *De tertia aetate adolescentulorum tres gradus esse factos in Graecia, priusquam ad viros perveniantur, quorum ultimus sit annus decimus septimus.* Qui idcirco apud Athenienses finem tutela imponebat, ut colligi potest ex Demosth. *orat. contra Aphobum tutorem suum,* ubi narrat, se mortuo patre septem annos natum fuisse, & tutores ei bona tradidisse, postquam decem annis ei praesuisent. Rationem autem, cur veteres Graeci & Romani plenam pubertatem ita anno octavo decimo definiuerint, suppeditat Censorinus *de Die Nat. cap. 7.* nempe, quod in omnibus haec natura sit, ut septem mensibus antea, tres autem menses aut anni ad confirmationem accedant. Nam dentes septem mensium infanti nasci, & maxime decimo perfici mense: septimo anno primos eorum excidere, decimo ultimos. Post decimum quartum annum nonnullos, sed omnes intra septimum decimum annum pubescere. Quo sensu accipiendum, quod Paulus *l. 3. tit. 4. §. 2.* ait, plerosque anno decimo octavo pubescere; videlicet ea ferme aetate pubescunt etiam frigidiores, si modo unquam puberes futuri sint, & pubertas, quae anno decimo quarto incipit, tunc certe maturescit. Hinc aetas haec dicitur plena pubertas, & plena perfectaue adolescentia in *l. un. C. Theod. de his qui*

qui ven. etat. Hinc qui ad etatem octodecim annorum
 pervenerunt, *vegetari* dicuntur in *l. 7. C. Th. de decurion.*
 Justinianus quoque huic etati aliqualem adscribit iudicii sta-
 bilitatem in *§. ult. l. quibus ex caus. man. non lie. & Mæ-*
cenas apud Dionem Cassium *l. 52. Hac etate,* ait, *potissimum*
& corporum firma affectio & ingenium conspicitur.
 Quapropter Romani ab eo tempore adolescentes idoneos
 judicantur sagata togataque militiae obcunda, ad quod la-
 bore corporis & animi exercitatione opus est. Prætor
 namque in edicto, quod dignitatis suæ tuendæ causa pro-
 posuit, ne sine delectu apud se postularetur, hanc etatem
 moderatam ratus est ad procedendum in publicum, eique
 aditum ad forum & postulationes aperuit; *pueritiam* vero
excusavit, hoc est, uti ipse explicat Ulpianus, *minorem de-*
cem & septem annis, qui eos non in totum complevit, probi-
bet postulare, l. 1. §. 3. de postul. adeoque verbum *excusavit*
 ibi usurpatur pro *prohibuit*: nam Cujaci lectionem pro *ex-*
cusavit reponentis *excusavit* mendosam esse ostendit Præ-
 les Amplif. Bynkersh. *l. 4. observ. 11.* Pueritiam autem
 definit Ulp. septendecim annis minorem etatem, quia mo-
 re atque instituto majorum post id demum tempus depo-
 sita prætextæ toga virilis sumi debuerit; ita enim videtur
 cum Cujac. *l. 22. obs. 16. & Ampl. Bynkersh. d. l.* (quam-
 vis, ut supra dictum, Romani valde ea in re variaverint)
 atque tunc adolescentes cum pompa quadam toga pura lo-
 co prætextæ induti in forum deducebantur, eaque dies, qua
 solennis deductio fiebat, festivitate domestica & publica ce-
 lebrabatur. v. Suet. *August. 26. Neron. 7. Plin. l. 10. ep. 117.*
 dicebaturque dies tirocinii, quia ab eo tempore forensibus
 negotiis sese accingebant juvenes, unde & tirones appella-
 bantur. v. *l. 7. C. de postul. l. 6. §. 3. & l. 7. §. 1. C. de advoc.*
div. judicium. nam qui foro destinati erant, ferme circa hoc
 tempus ad celebrem quendam Oratorem aut JCtum dedu-
 cebantur, quem sectari ac prosequi deberent, ut ejus pruden-

dentia & conversatione doctiores evaderent. v. Cicero de amicit. cap. 1. & pro Caelio cap. 4. Insignis hanc in rem est locus in Dial. de caus. corrupt. eloq. cap. 34. Apud majores nostros juvenis ille, qui foro & eloquentiæ parabatur, imbutus jam domestica disciplina, refertus honestis studiis, deducebatur a patre vel a propinquis ad eum oratorem, qui principem locum in civitate tenebat. Hunc sectari hunc prosequi, hujus omnibus dictionibus interesse sive in judiciis sive inconcionibus assuescebat; ita ut altercationes quoque excipere, & jurgiis interesse, utque sic dixerim, pugnare in prælio disceret. Imprimis vero adolecentes accusatione viri alicujus eminentis inclarelcere & tirocinium præclaro quodam opere auspicari annitebantur. v. Suet. Cæs. 4. Cic. pro Cæli. 30. Ita legimus M. Cottam eo ipso die, quo togam sumit virilem, Carbonem, a quo pater ejus damnatus fuerat, postulasse, & reum peregrisse apud Val. Max. l. 5. cap. 4. §. 4. Laudantur & alii in Historia Romana, qui admodum juvenes egregii patroni extiterunt, v. Dial. de caus. corr. eloq. d. cap. 34. Quintil. l. 12. inst. orat. cap. 6. & caudicicus XVIII. annorum occurrit apud Gruterum in script. p. 652. n. 4. add. Menagius Amæn. Jur. civ. cap. 2.

II.

Quemadmodum autem majores septendecim annis, qui ingressi sunt annum octavum decimum ad militiam forensis aptos censuit Prætor, minores autem repellit; ita Servius Tullius jam olim eosdem quoque milites scripsit, & Republicanam in re militari juvare posse arbitratu est v. Gell. 10. 28. Et deinde quoque vetitum fuit, minores decem & septem annis milites legi, sive id C. Gracchus primus induxerit, sive ex superiori tempore reperierit. Liv. 25. 5. & Plur. in Grach. Hinc Augustus sextum decimum annum agens expertus belli fuit propter ætatem, auctore Suet. l. 2. c. 8. atque ideo de plenæ pubertatis annis capiendum videtur illud Ovidii l. 1. amor. Eleg. 9. v. 5.

Quos

Quos petiere duces annos in milite forti,
Hos petit in socio bella puella toro.

Quam aratem militarem etiam sub Domitiano stetisse indicat locus Statii l. 5. sylv. 2. v. 8.

Quid si militie jam te, puer inchoyte, primæ;
Clara rudimenta, & castrorum dulce vocaret
Auspicium, quanto manarent gaudia stetu?
Quosve darem amplexus? etiamne optanda propinquant
Tristia? & octonos bis jam tibi circuit orbem
Vita.

Deinde quoque Probus Imp. statuit, ut Veteranorum filii ab anno decimo octavo ad militiam legerentur. V. Vopiscus in Probo c. 16. qua in re mire variarunt Principes Byzantini, scilicet prout bellis premerentur, vel ingens Reip. clades vel ingruens hostium impressio subitanam & majorem opem exigeret. v. Liv. 25. 5. & 27. 11. modo enim veteranorum filios ab anno vigesimo usque ad vigesimum quintum ad militiam amplectendam compelli voluerunt. v. l. 2. C. Th. d. fil. milit. aliquando octodecim annos ea in re prastituerunt, l. 19. C. Th. d. decur. aliquando sedecim, l. 4. C. Th. d. fil. milit. & l. 35. C. Th. de decur. v. Jac. Gothofr. Tom. 2. C. Theod. p. 441. Tirones vero ab anno decimo & nono inchoato ad militiam eligi voluit Constantius in l. 1. C. Th. de tiron. vbi v. Jac. Gothofredus. De hisce tironibus illud forsitan addi non erit injucundum, eorum manibus vel brachiis stigmata seu signa quadam, quibus nomen Imperatoris exaratum erat, imprimi solita fuisse non in penam aut ignominiam, sed notæ seu notitiae ergo, ut hoc scilicet indicio internosci possent, & latitantes agnosci, uti patet ex l. 3. C. de fabricens. junct. l. 10. C. de aqueduct. & Vegetii, Ambrosii, Augustini, aliorumque testimoniis firmavit Jac. Gothofr. Tom. 3. C. Th. p. 523. ad quem morem tirones pariter ac servos stigmatem quendam

tam notandi in Sacris Literis frequenter allusum. v. *Galat.*
6. v. 17. Apocalypf. 7. v. 3. & 13. v. 16. add. Fornerius 6. rer.
quotid. 25. & Nerius l. 1. analect. 37. Quamvis autem ætas
militaris semper fere circa plenam pubertatem fuerit con-
stituta, adolescentes tamen jam multo ante vixdum minus
plenam pubertatem ingressi, sub inspectione alicujus mili-
tariæ Ducis armis exercebantur. v. Cic. pro Planc. 11. & Plin.
l. 8. epist. 14. Serv. ad Virgil. 7. Æneid. V. 162. atque ita in-
telligendum quod Vegetius de re milit. l. 1. cap. 4. scribit,
ex antiqua consuetudine incipientem pubertatem ad dele-
ctum cogendam. Ita enim ipse addit: non enim tantum ce-
terius, sed etiam perfectius imbibuntur, que discuntur a pue-
ris. & postea: melius enim est, ut exercitatus juvenis cau-
setur ætatem nondum advenisse pugnandi, quam doleat præ-
teruisse. v. Cl. Otto ad §. 2. l. de curat. Ceterum quid fa-
ciemus l. ult. C. de test. milit. ex qua discimus pupillos si-
ve impuberes etiam Tribunatum numerorum fuisse ad-
ptos, quod cum iis quæ dixi conciliari nullo modo posse
videtur. Lælius quidem Taurellus de militiis ex casu circa
finem inde eliciebat, impuberes etiam militia nomen dare
solitos, sed ipsum merito refutavit Ant. Augustinus ad Mo-
dest. Tom. 4. Thes. jur. Rom. p. 1588. qui illud Imperatorum
libidine factum ait adversus militarem disciplinam, atque
hoc imperio Romano finem dedisse. At Ravardus l. 4. ve-
rior. 8. sibi persuadere non potest, a Romanis Principibus
in impuberes unquam collatam fuisse militarem hujusmo-
di Tribuni dignitatem, utpote qui armorum scientia, &
virtute corporis conspicuus esse debeat, ideoque locum
hunc per transpositionem emendat, & pro Tribunatum nu-
merorum legit in Tribunatu numerorum. Verum non pro-
banda hæc emendatio, quia difficultatem non tollit; neque in
enim loca Vegetii & Plinii a Ravardo allata impuberes in
numeros referri potuisse evincunt. Præterea Suet. l. 2. c.
38. refert Augustum liberis Senatorum militiam auspicanti-
bis

bus non Tribunatum modo legionum, sed & Præfecturas
 alarum dedisse. Optima igitur explicatio videtur Cujac. ad
 l. 8. D. de excus. & l. 17. obs. 36. quod sicuti hodie ita &
 olim facilius Tribunatus numerorum vel alia dignitas mi-
 litaris mandaretur impuberi, maxime ex illustri familia pro-
 fectio, cum posset majores natu vicarios & adjuutores habe-
 re, per quos Tribunatum gereret, quam onus militiæ ei-
 dem imponeretur, quæ per alios exerceri non potest. Quan-
 quam & id quoque Imp. Hadriano displicerit, qui nullum
 Tribunum nisi plena barba fecit, aut ejus ætatis, quæ prudentia
 & annis Tribunatus robur implet. auctore Spart.
 in Hadr. cap. 10. Atque hanc interpretationem etiam se-
 quuntur Jac. Gothofr. ad l. 14. C. Th. d. re milit. & Tho-
 mas Papillon. de fustit. pupill. cap. 4. Tom. 4. Thes. jur.
 Rom. Hæc de ætate militari apud Romanos. Jure Attico
 æphebi quoque ab anno decimo octavo ad militiam cogebantur,
 & per annum urbis custodes erant; anno autem
 decimo nono accipiebant a populo pro concione clypeum
 atque hastam, mittebanturque in suburbana castella. v. Pe-
 ritus ad leg. Attic. l. 8. tit. 1. a quo non multum differt ritus
 ille, quo antiqui Germani juvenes Reipublicæ militiæque
 admovebant, quem Tacitus eleganter ita describit in lib.
 de morib. German. cap. 13. Arma sumere non ante cuiquam
 moris, quam civitas susceptorum probaverit. tum in ipso
 consilio vel Principum aliquis vel pater vel propinquus scuto
 fræmaque juvenem ornant. hæc apud illos toga, hic primus
 juvencæ honos: ante hoc domus pars videntur, mox Reipub-
 lica.

III.

Huc usque de plena Pubertate egimus. Nunc ordi-
 nis ratio nos ducit ad eam ætatem, quæ inter pubertatem
 plenam, & legitimam viginti quinque annorum ætatem in-
 terjacet, sive uti eleganter dicitur in l. 1. C. Th. de his qui
 sen. etat. imp. quæ inter plenam perfectamque adolescentiam,

& robustissimam juventutem media est, illam nimirum, qua
 venia ætatis sive administrandi patrimonii gratia, uti voca-
 tur in l. n. C. qui dar. tut. vel. cur. peti & impetrari potest.
 Jure veteri Pandectarum certa ætas hac in re definita non
 legitur, sed videntur Principes anteriores magis prudenti-
 am in singulis & rerum gerendarum peritiam spectasse, non
 autem certis annis hujus veniæ concessionem adstrinxisse,
 quamvis fere circa annum vigesimum eam peti solitam non
 improbabiliter conjici posse putem ex l. ult. de cond. & dem.
 ubi filius rogatus erat a patre, si antequam res suas admi-
 nistrare possit, decessisset, hereditatem Titio restituere, filius
 autem egressus viginti annos decesserat. Hinc quaesitum
 fuit, quando quis res suas administrare posse censeri debe-
 at, ac per consequens debereturne fideicommissum nec
 ne; & quidem ea de re litigatum fuit coram ipso Principe
 causam cognoscente, uti colligi potest ex inscriptione legis;
 est enim desumpta ex Paulo libris Imperialium sententiarum
 in cognitionibus prolatarum, quare non levem dubitandi
 rationem subfuisse oportet, quæ non alia videtur fuisse,
 quam quod filius, qui jam vigesimum ætatis annum com-
 plevrat, veniam, ætatis petere & impetrare potuisset, æ-
 que ita res suas ipse administrare; quam explicationem fir-
 mat l. ult. C. de his qui ven. æt. imp. ubi Justinianus casum
 hunc apertius decidit, & ipsum Pauli textum præ oculis
 habuisse videtur. Verum enimvero nondum certa jure
 Pandectarum ætas ea in re fuerat præscripta, quo fiebat, ut
 sæpe mature nimis cum ipsorum adolescentum detrimento
 venia a Principe concederetur, donec Constantinus M. hoc
 in melius reformavit, qui accuratam admodum super hoc
 condidit l. 2. de his qui ven. æt. imp. quæ multo plenior &
 elegantior extat in Cod. Theod. eod. tit. ubi ne præmatura
 nimis veniæ concessio in perniciem ipsorum adolescentum
 convertatur, in quo antiquitas parum caverat, certam æ-
 tatem definit, a qua demum venia ætatis impetrari possit;
 nempe

nempe in masculis annum vigesimum ætatis exactum re-
 quirat, in fœminis vero octavum decimum: servata etiam
 in hoc argumento veniæ ætatis proportione ætatum inter
 masculos & fœminas, quæ in pubertatis æstimatione iniri
 solet; nam sicuti *fœminarum ætas biennio viros non fera
 pubertate præcedit*, ut loquitur Imp. ita quoque biennio ci-
 tius fœminas quam mares jus legitima ætatis mereri posse
 voluit. Hanc autem Constantini legislationem injuria su-
 gillavit Leo in Nov. 28. hoc obtentu, quasi Constantinus ex
 sola ætate viginti & octodecim annorum aptitudinem pa-
 ternæ frugis gubernandæ æstimasset: illud enim aperte re-
 fellunt verba legis, ubi Imperator diserte statuit, ut ad a-
 dolescentes viginti annos nati demum ætatis veniam impe-
 trare possint, si *honestate morum sint præditi, & morum in-
 stituta probitatemque animi testimonio vite honestioris edo-
 ceant*. Fœminas quoque illas tantum privilegium hoc me-
 reri posse sancit, *quas morum honestas, mentisque solertia
 & certa fama commendat*. Licet autem in hac materia
 cesset ratio generationis non tamen ratione caret, quod fœ-
 minæ biennio citius quam mares veniam a Principe obti-
 nere possint: nam ut supra jam diximus, plerumque ex ar-
 ctissimo illo nexu corporis temperamentum animus imi-
 tatur, ut ferme æqualis sit utriusque maturitas. Hinc cur-
 sus muliebris prudentiæ familiaris celerior est quam virilis.
 Accius Ægyptius *Nonium cap. 4. Melius quam viri, ait, cal-
 lent mulieres*. Solent quoque fœmellæ diligentiores esse
 atque attentiores ad rem v. l. 4. inf. ad S. C. Vellej. l. 33.
 §. 1. de donat. inter vir. & ux. l. 16. C. de donat. ante nupt. ado-
 lescentes autem vivant liberius, tardiusque subiguntur, ut
 apud Comicos passim videmus, & utus docet. v. Cl. Hube-
 rus l. 2. Digress. cap. 13. Cur autem in maribus annum
 vigesimum requisiverit Constantinus, ipse rationem reddit,
 quod nempe *vigesimi anni clausa ætas adolescentiæ patefa-
 cere sibi januam incipiat ad firmissimæ juventutis ingressum*.
 I (lini-

(similiter fere ac Tacitus Neronem annum, ut Cujacius explicat, vigesimum attingentem juventam ingressum dixit l. 3. *annal. cap. 29.*) atque hinc ætatem hanc *Firmatam* appellari voluit; quam denominationem, uti tota hæc lex stylo elegantissimo & Poëtico est conscripta, Constantianus vel Quæstor ejus mutuatus viderur a Virgilio *Eclog. 4. vs. 37.*

Hinc ubi jam firmata virum te fecerit ætas.

Similiter Lucanus *Pharsal. l. 2. vs. 631.*

*Tunc sobole e tanta natum, cui firmior ætas,
Affatur.*

Cicero quoque *firmatæ ætatis* meminit ab adolescentia distinctæ in orat. *pro Calio cap. 18.* *Muli summi homines & clarissimi cives fuerunt, quorum cum adolescentiæ cupiditatis defervissent, eximie virtutes, firmata jam ætate exiiterunt.* Præterea & circa hoc fere tempus, nempe ut Macrobius ait l. 1. *Sonn. Scip. cap. 6.* post ter septenos annos, florens ætas vestit juvena, quod *signum valide juventæ* vocat Statius l. 5. *Sylo. 2. vs. 62.*

--- *nendum valide tibi signa juventæ
Irrepserè genis.*

Unde & plerumque hoc circiter anno barbam solenniter ponebant juvenes Romani, & alicui Deo consecrabant. *Suet. Calig. 10. Ner. 12. Juven. Sat. 3. vs. 186.* Adde, quod annus vigesimus fuerit meta finisque studiorum, ita ut ante hoc tempus rebus suis administrandis vacare non potuerint, quod docet l. 3. §. 5. *ubi pup. educ.* uti indicavit Merillius l. 5. *obs. 17.* cui congruit, quod statuitur in l. 1. c. *Th. de stud. liber. urb. Rom.* his qui sedulo operam professionibus, id est, studiis & artibus navant, usque ad vigesimum ætatis annum Romæ licere commorari, cujus tamen legis arg. Jacobus Gothofredus monet non statim hodie annum vigesimum studiis absolvendis ponendum esse. Denique & Hebræi hoc anno vigesimo plenam pubertatem defi-

definiebant, & ab eo tempore publica munia obibant, ut testis est Sam. Petrus *l. 3. observ. 3. add. Numer. cap. 1. & Seldenus de jur. nat. & gent. juxta discipl. Hebræor. l. 5. cap. 3.* Veteres Germani quoque eo anno pubertatem signali videntur apud Cæsarem *de bell. Gall. l. 6. cap. 21.* Ceterum hanc nostram Constantini legem omnino intellexit Cassiodorus *l. 7. var. form. 41. Atque ideo si id tempus constat elapsum, quo ad hanc veniam accedi jura voluerunt, nos quoque probabilibus desideriis licentiam non denegamus: ut in foro competenti ea, que in his causis reverenda legum dicat antiquitas, solemniter assententur.* v. Jac. Gothofredus *ad tit. C. Tb. de his qui ven. etat. impetr.*

IV.

Hactenus varios ætatis minoris gradus lustravimus. Nunc antequam ad ætatem legitimam seu majorem transeamus, superest jus, quo in universum utuntur minores, partim tantum puberes, partim etiam impuberes, breviter attingamus. Qua in re fundamenti loco ponimus legem Lætoriam, plebiscitum scilicet illud antiquum, quod minoribus viginti quinque annis variis rationibus prospectum ivit, quodque totum in argumento de minoribus versatum fuisse ex istius legis capitibus, quæ ad nos pervenerunt, valde est probabile. Sane perquam absurda est opinio Bodini, existimantis datum esse Prætori Lege Lætoriam jus supplementi & corrigendi juris civilis, eamque legem Papinianum recitare suppresso ejus nomine in *l. 7. de just. & jur.* quem propterea sub nomine *Andii sine bono* acriter reprehendit Cujac. *l. 18. obs. 38.* Tria autem legis hujus capita observarunt Briffonius *l. 3. Select. ex jur. civ. antiq. cap. 2.* & Jacobus Gothofredus in comm. *ad l. 2. C. Theod. de donat.* Primum cavet, ut minoribus viginti quinque annis curatores darentur, si lascivi essent vel dementes, quod docet Capitol. in *Anton. Philos. cap. 10.* Alterum minores vetuit

stipulari, id est, ἐπιγοράσαι stipulando se obligare auctore
 Prisciano l. 8. §. l. 18. quo alludit Plautus in *Rud. act. 5. scen.*
 3. v. 25. Tertium denique colligitur ex *Cicer. l. 3. de offic.*
 15. quo circumscriptio adolescentum vindicabatur, qua de
 re & publicum datum fuisse iudicium idem scribit *de Nat.*
Deor. l. 3. cap. 30. De singulis videamus. Quod ad primum
 caput attinet, observandum, Lege XII. Tabb. nihil de pu-
 berum curatoribus fuisse cautum propter sæculi pauperatem
 & severitatem, quo integri erant adolescentum mores,
 & honesta habebatur sobrietas. Postea vero incrementibus
 opibus publicis privatique labi paulatim cepit veterum
 disciplina, & adolescentes luxui & voluptatibus sese man-
 cipabant. Igitur instaurandæ hac in parte collapsæ disci-
 plinæ animum adjecit M. Lætorius Tribunus plebis, & Plebs
 ipso rogante sancivit, ut adolescentibus lascivioribus & dis-
 solute viventibus, quorum apud Prætores accusata esset pe-
 culantia, nec non illis, quorum ultra communem sortem
 esset ingenii hebetudo, curatores darentur, uti dictum; in-
 de si quis minori curatorem dari postularet, is necesse ha-
 bebatur alteram harum causarum exprimere; quod cum ali-
 quomodo contumeliosum esset, ac propterea multi, quam-
 vis ad res gerendas parum idonei, non acciperent curato-
 res; ideo Marcus Imp. impedimentum hoc tollere decre-
 vit, statuitque, non utique ut inviti curatores acciperent,
 sed ut accipere indistincte omnes possent, remissa neces-
 sitate allegandi causas quas L. Lætorius exigebat, ut ira igno-
 minia opinione discussa, minores, si res eorum exigeret,
 curatores sibi ultro petere non dubitarent. Atque hoc jus
 deinde mansit, & in ipsis rerum obtinuit argumentis, uti
 patet ex Institutionibus, nec adversatur gravitati ac pruden-
 tia Romanorum, si consideretur duplex ejus ratio, quam
 attulit Cl. Otto ad §. 2. I. de curat. Rævardus hic rursus
 invenitur in Tribonianum, quasi jus vetus pro novo nobis
 obstruserit, sed refutarunt ipsum Constantinus l. 2. *substit.*
enodat.

enodat. cap. 9. Huberus l. 3. Digress. cap. 16. & alii. Quoad alterum L. Latorix caput, quod minores stipulari, id est, spondendo sese obligare vetabat, notandum, ita statuisse Latorium, tum ut omnes adolescentibus credere metuerent, atque ita illi, materia peccandi ipsis deficiente, ad bonam frugem se reciperent (quod affinitatem aliquam habet cum S. C. Macedoniano) tum ut in omnem eventum intacta eorum jura servarentur, quoniam nondum omnes tunc habere poterant curatores, nec dum post vulneratam causam remedium aderat: postquam vero Marcus omnes minores curatores accipere posse voluit, atque etiam Prætor illis in integrum restitutionem promisit, alio quoque jure uti cœperunt hac in re Romani, in quo tamen explicando valde dissident interpretes. Plerisque ita sedet, minores curatorem habentes sine ejus consensu civiliter non obligari, ideoque licet hi contractum inire possint, quatenus ea res in factis consistit, eum tamen non debere servari, sed invalidum declarandum esse absque in integrum restitutione l. 3. C. de in int. restit. min. eos vero, qui curatore carent, valide obligari, ac talem intelligendum esse per patremfam. suæ potestatis, l. 43. de O. & A. quod si se laesos probent eos in integrum restitui, d. l. 3. C. Verum huic sententiæ valde molesta est l. 101. de V. O. ad quam conciliandam varias vias ingrediuntur, quidam etiam stilum criticum exferuerunt, qua de re V. Viri Cl. Voet. ad tit. de minor. th. 52. Noodt. de pact. & transact. cap. 20. van Eck ad tit. de pact. th. 34. & Schuling. eod. tit. §. 20. & 21. aliique: eaque tantopere memoratæ opinioni visa est contrariari Cujacio in comm. & l. 19. obs. 33. ut ipsum in aliam traxerit sententiã, quam etiam singul. dissert. professi opera tuetur Vir Ampl. Z. ch. Huberus variis rationibus contendens, minores curatorem habentes, eoque non consentiente contrahentes valide obligari & condemnari posse, nisi justo tempore postularint restitutionem in integrum,

Vol. 1. diff. 12. Veram hanc quaestionem excutere velle a ratione institui foret alienum, ideoque subisto.

V.

Ultimum L. Letoriae caput circumscriptionem adolescentum vindicabat, iisque dolo alterius laesis succurrebatur qua de re praeter publicum iudicium, quod Cicerone testatur ex illa lege datum fuisse, etiam civile aliquod remedium introductum fuisse verisimile est. Exceptionis certe, quae minori circumscripto datur, fit mentio in *l. 7. inf. de except.* ubi illam, quae ex h. l. descendit, non improbabilius intelligit Cujac. *l. 19. obs. 29.* Verum cum sic nondum laesis cautum esset minoribus, Praetor deinde Edicto suo pinguis ipsis prospexit; nam cum L. Latoria circumscriptis tantum auxilium ferret, Praetor etiam propria simplicitate & lubrico consilii captis subvenit, promittitque, se, si quid cum minore quam viginti quinque annis natu gestum sit, uti quaeque res esset, animadverturum esse. Nec mirum videri debet, Praetorem eos, qui anno decimo quarto tutela liberabantur, & decimo octavo ad officia virilia idonei credebantur, adhuc tanto temporis spatio custodiendos putasse, siquidem Praetorum vel hac causa maxime comparata fuit auctoritas, ut jus antiquum ad usum civilis experientiae flecterent atque molliorent. Jam vero usus docuerat, fragile esse & infirmum aetatis minoris consilium, & multis captionibus suppositum, multorum insidiis expolium, ut eleganter ait Ulp. in *l. 1. pr. de minor.* His igitur rationibus Praetor motus tutelam minorum suscepit, publicam iis debere ratus (quod & Constantinus profiteretur in *l. 19. C. Th. de decurion.*) atque ideo auxilium eis Edicto suo pollicitus est, & adversus captiones opululationem Pulchre Cassiodorus *l. 4. var. form. 35.* Consulto provid. decrevit antiquitas, minores contractus liberos non habere, ut & insidiantium laquei frustrarentur, & lapsis aetas lubrica subveniret. Ob-

vueretur quippe innocentia, si relaxaretur audacia, esse-
 que cunctis fallendi studium, si fraus subreptitium lucrare-
 tur effectum. Merito igitur Ulp. Prætorum in hoc edicto
 naturalem æquitatem ait secutum in *d. l. 1.* cui minime ob-
 loquitur Grotius, quando beneficia, quæ minoribus con-
 fulunt, ex jure civili descendere affirmat *l. 3. de F. B. & P.*
cap. 23. §. 3. (ut purat Zieglerus in *not.* nec sine ratione, si
 cum Cl. Noodtio de *pacif. & transact. cap. 1. naturalem æqui-*
tatem. apud Ulp. in *d. l. 1.* & alibi interpretetur ipsum jus
 naturale) etenim omnino hic & alibi servanda est distin-
 ctio inter jus naturæ & æquitatem naturalem, atque ita nulla
 hic erit difficultas. Nam si merum jus naturæ spectemus,
 minor (scilicet actum rei intelligens, de quo tantum loquitur
 Grotius) qui v. c. cum alio contraxit, valide obligatur
 ex fide dictorum, licet forte simplicitate sua & lubrico æ-
 tatis fuerit captus: nam debuerat cautius negotiari, & sibi
 imputer, quod alterius prudentioris consilio non fuerit u-
 sus; modo tamen dolo non sit circumventus, qui contra-
 ctum etiam naturaliter vitiat. Hinc aperte satis liquet,
 Legem Lætoriam circumscriptis minoribus succurrentem
 in terminis naturalibus substituisse: Prætoris vero edictum,
 quod minorem, qui serio contraxit, sed fragilitate confi-
 liti captus est, in integrum restituit, naturalem simplicita-
 tem a Lætorio hic retentam supergressum, adeoque Juris
 esse: civilis seu positivi. Neque alia mens est Grotii *d. l. 1.* At
 ficuri nunquam conduntur leges civiles, nisi suadente æqui-
 tatis naturalis vel civilis ratione, ita licet beneficia illa seu
 jura singularia jure prætorio minoribus concessa non di-
 recte profuant ex dictato rationis, at tamen illa jure posi-
 tivo introduci æquitas naturalis, quæ ex supra dictis clare
 elucet, non obscure suadebat; ut adeo Ulp. quoque hoc
 Prætoris Edictum ad æquitatem ejus naturali non immerito
 commendat, add. Putendorf. *de Jur. Nat. & Gent. l. 3. cap.*
6. §. 5.

VI.

Ait autem Prætor in Edicto, se animadversurum, si quid gestum sit cum minore. *l. 1. de minor.* quod explicat Ulp. *l. 7. eod.* non igitur si deliquerit minor, Prætor ipsi subvenit. *v. l. 9. §. 3. eod. l. 7. C. de pæn.* Ratio est, quia malorum mores infirmitas animi non excusat, *l. 1. C. si advers. delict.* nec ætatis excusatio esse debet adversus præcepta legum ei, qui dum leges invocat, contra eas committit, inquit Tryphoninus in *l. 37. inf. de minor.* & hic utique verum est, quod malitia suppleat ætatem, uti Imperatores ajunt in *l. 3. C. min. se maj. dix.* Quod tamen intelligendum non est de eo delictorum genere, quæ non ex animo, sed extra veniunt, ut loquitur *l. 1. C. si adv. delict.* & adversus jus civile committuntur, cujus ignorantia minori non imputatur, *l. 9. pr. de jur. & fact. ignor.* in his enim ætati minori subvenitur, ignoscitur, & pœna remittitur. Exempla v. in *l. 38. §. 4. & 7. ad l. Jul. de adult. l. ult. §. 9. de publ. & vectig. l. 5. §. 9. de his quib. ut ind. auf. l. 6. C. eod. l. pen. C. ex quib. caus. inf. irrog. l. 4. C. de incest. nupt. l. 3. C. Tb. ad SC. Claud. & passim.* Atque huc pertinet *l. 108. de R. F.* ibi enim ætatis appellatione pupillaris ætas non significatur, uti Cujacius explicat *l. 6. observ. 3.* eumque secutus Wissenbach ad *d. l. verum sicuti in l. 16. §. 3. de pæn. & l. 6. ad l. Jul. pecul. ita &* hic ætatis vocabulo adolescentia seu ætas minor viginii quinque annis accipienda est, quemadmodum latius ostendit Jacobus Gothofredus in *comm. ad d. l. 108.* Quod itaque in *l. 9. §. 2. de minor. in delictis minoribus non subveniri* dicitur, illud accipiendum est de criminibus jure naturæ vitis, quæque ex animi destinatione admittuntur; in his quippe minori ætati nullo modo succurritur aut ignoscitur. Paul. *l. 1. R. S. tit. 9. §. 1. l. 36. ad L. Jul. de adult. l. 6. C. ad l. Cornel. de scar.* quod variis de parricidio, homicidio in via publica admissis, & crimine nefando præjudiciis firmavit Jac. Gothofr. *d. l.* sic tamen, ut interdum, maxime in levioribus, mite-

miseratio ætatis judicem ad mitiorem pœnam permovere possit, *l. 37. §. 1. de minor. l. 16. §. 3. de pœn.* Quod an non etiam in Christianis puniendis locum obtinere deberet, valde laboravit Plinius, & hac propter Trajanum Imperatorem consuluit in memorabili *epist. 97. l. 10.* ubi ita scribit: *Nec mediocriter hæsitavi, sine aliquod discrimen ætatum, an quamlibet teneri nihil a robustioribus differant.* Ceterum recte mihi sentire videntur Antonius Matthæus de *Crim. ad Tit. de pœn. cap. 4. n. 21.* aliique, qui multum hac in re arbitrio prudentis judicis tribuendum esse putant. Atque hæc de juribus minorum delibasse sufficiat. Disputationis itaque series nos deducit ad ætatem legitimam seu majorem viginti quinque annis: ad cujus explicationem me confero.

CAPVT V.

DE ÆTATE LEGITIMA VIGINTI
QUINQVE ANNORVM.

S. I.

Id quidem natura est constitutum, ut homines singuli ad quandam perfectionis gradum tam quoad animum, quam quoad corpus aliquando perveniant, ita ut ab eo tempore se ipsos aliquali prudentia gubernare, & bona sua proprio Marte administrare possint. At vero lex naturalis illam animi perfectionem certo annorum numero haud adstrinxit; pro vario enim populorum genio ac temperamento, pro diversitate cœli solique, prout etiam in una eademque regione hos uberius, illos parcius animi ingeniique bonis ornavit summus suctor naturæ, ita quoque alios celerius, alios tardius ad perfectionem perducere videmus. Mirum itaque non est terminos minoris ætatis apud diversos populos tam diversos deprehendi: nam aliis annus vigesimus

K

ter-

tertius, alii vigesimus, alii decimus octavus placuit olim.
 v. Philostr. *Vit. Apoll.* l. 2. c. 30. Censorin. *de die Nat.* cap.
 14. S. Petri. l. 3. *observ.* 3. & Cl. Otto ad *pr. I. de Curat.* &
 ad Puffendorf. *de offic.* l. 1. cap. 9. §. 11. Hodie quoque mul-
 tis modis ea in re variatur, uti apud Celeb. Voet. ad *tit. D.*
de minor. thes. 2. ibique alleg. videri potest. Romani ara-
 tem viginti quinque annorum, ut legitimam perfectamque
 definiverunt; id quod antiquis jam temporibus Lege Lati-
 toria inductum fuisse eleganter observavit Briffonius l. 3.
select. antiq. cap. 2. eamque opinionem multi alii eruditi
 viri probarunt. Hæc quippe lex tota de minoribus scripta
 fuit, ut patet ex ejus capitibus supra relatis, & Plautus in
Pseudolo act. 1. *scen.* 3. *vs.* 69. eam vocavit *quinam vicina-*
riam, forte a primo ejus capite, uti & alia leges a primis
 capitibus denominantur. Sane si non lege expressum fuit,
 ex sententia certe arreptum, ut adolescentes tum demum
 majores censerentur, cum ad vigesimum quintum annum
 pervenissent, qua de re omnem dubitationem eximit l. 2.
C. Theod. de donat. ubi qui legitimam compleverit aratem,
 annos Legis Latoria egressus dicitur, ut adeo *anni L. La-*
toria significant annos *minorenitatis*, non (uti Cl. Heinec-
 cius explicat ad *L. Jul. & Pap. l. 2. cap. 1. §. 1.*) *majorer-*
nitatis: nam anni Legis Latoria in *d. l. legitima ætati* seu
 majorenitatis opponuntur. Merito autem jus nostrum hic
 non distinxit inter mares & foeminas; licet enim foemina
 biennio citius ex privilegio jus legitima ætatis & admini-
 strandi patrimonii gratiam petere & impetrare possint, nil
 tamen causa fuit, cur jure communi & invicem citius quam
 mares beneficio restitutionis in integram & auxilio Præto-
 ri fraudarentur; quæ mihi ratio juris certi & explorati sa-
 tis sufficiens videtur: nam talium nequidem Veteres Juri-
 exactas semper reddunt rationes judicio Cujacii ad *tit. I.*
de fidej. tut. ita ut frustra ea de re tam anxie sollicitus sit
 Bachovius ad *pr. I. de curat.* causam enim peroravit Cl. Or-
 to *Præf. ad Instit.* cum multis ibi laudatis. II.

Videtur autem Latorius in hoc ætatis termino con-
 stituendo secutus Hippocratem, qui auctore Galeno ætatem
 viginti quinque annorum sensit esse pubertatis finem, dum
sect. 5. aphor. 7. ait comitiales morbos accidentes ante pu-
 bertatem ætatis mutatione sanari, accidentes vero post an-
 num vigesimum quintum non item. Vel etiam, quod val-
 de probabile est, Latorius ideo potissimum elegit annum
 vigesimum quintum, quis vulgo Romani longissimum hu-
 mane vitæ spatium centum annis circumscribebant. v. *l. 56.*
d. usufr. Senec. *de brevit. vitæ cap. 3.* & Censorin. *de die*
Nat. 17. Ejus ergo primum quadrantem adolescentiæ seu
 minorennitati tribuebat Latorius, & hinc eandem anno æ-
 tatis vigesimo quinto finiri existimabat. v. Heineccius ad
Vinn. pr. l. d. curat. Ceterum recte Bachovius ad eundem
 §. ait, juris positivi esse, quod Romani anno vigesimo quin-
 to præcise minorennitatem terminaverint, ut ex iis quæ in
 pr. hujus cap. dixi satis liquet; etenim si natura hoc ita in-
 ter omnes homines constituit, quomodo potuerunt gentes
 tantopere ea in re variare. Quamquam nec Vinnius male
 sentiat, quatenus hæc perfectæ ætatis definitio proxime ad
 naturæ consuetudinem accedit; namque Philosophi tradunt,
 hæc ætate, quæ corpus crescere desinit, etiam animum ad
 summam perfectionem gradum pervenire, eaque demum æ-
 tate evidentiâ vigoris animi & constantiæ mentis vestigia
 emergere, conquiescente scilicet illa humorum ac corpo-
 ris continua agitatione ac perturbatione, cui adolescentes
 sunt obnoxii, prout differit Magir. 6. *Physiol. cap. 5. §. 11.*
 Hinc noster Ulp. *post hoc tempus*, ait, *virilem vigorem com-
 pleti constat*, in *l. 1. de minor.* Hinc legitima ætas dicitur
firmare consilia in *l. ult. §. 1. C. d. sent. pass. & restit.* & Græ-
 cis appellatur *ἄνω*, quique eam attigerunt *ad statum suum*
pervenisse dicuntur, *l. 77. §. 14. de leg. 2.* quamobrem &
perfecta, plena, robusta passim in libris nostris vocatur. v.

Briffonius de *V. S.* & denique (nam ab hac aetate incipit juven-
 ventus secundum *l. 69. de leg. 3.*) *firmissima* ac *robustissima*
juventutis nomine venit in *l. un. C. Theod. de his qui ven-*
atate imp. vid. Cujac. ad *l. 1. de minor.* Hanc itaque aeta-
 tem qui ingressus est, jam non amplius jure singulari gau-
 det, nec Praetor posthac ei succurrit, sed communi omnium
 civium jure incipit uti, & bonorum administrationem a cu-
 ratore recipit, sive, uti eleganter loquitur *l. 4. C. Th. de admin.*
integro mox patrimonio restituitur. Inde quoque Romani
 liberos suos hac saltem aetate emancipare solebant, utpote
 qui sibi ipsis regendis rebusque suis administrandis jam sul-
 ficerent, quod testatur Constantinus in *l. 2. C. Th. de bon.*
matern. ait enim, aetates legitimas liberorum parentes ad
 emancipationem invitasse, eosque tunc liberos suos patres-
 fam. videre voluisse, ut nempe novam familiam a singulis
 liberis constitui videntes exinde sibi polliceri possent me-
 moriae diuturnitatem ac propagationem. Plin. *l. 8. epist. 10.*
 cujus desiderium homini natura insitum esse pulchre docet
 Callistratus in *l. 220. §. 3. de V. S.* & pluribus illustrat Cl.
 Otto *Jurisprud. Symbol. exercit. 3. cap. 1.* Praeterea ipsa
 quoque naturalis ratio Romanis suggestit & suavit, ut libe-
 ros majores factos emanciparent, quandoquidem educa-
 tione obtenta & filio perfecta aetatis constituto atque e
 familia paterna excedente patria potestas naturaliter solvae-
 tur. v. Grotius *l. 2. cap. 5. §. 6.* ut tamen semper maneat
 reverentia & pietas sacris parentum nominibus debita, quip-
 pe cujus causa perpetua est. v. *l. 9. de obseq. parent. & patr.*
prest. l. 1. C. Th. de bon. matern. & Pufendorf. de Jur. N.
& G. l. 6. cap. 2. §. 10.

III.

Hac autem perfecte aetatis definitio ad alia quoque
 pertinet. Nam Ulpianus in *l. 8. de muner. & honor.* Ad
Rempublicam administrandam, inquit, ante vigesimum quin-
 tum

tum annum, vel ad munera, quæ non patrimonii sunt, vel honores, admitti minores non oportet. Quæ tamen verba ita intelligenda videntur, ut non tam contineant regulam juris constituti, quam prudens monitum, quænam ætas in talibus spectari deberet: etenim non dicit Jctus ad munera vel honores minores non admitti, sed illud non oportere. Quo sensu si hæc lex accipiatur, nil opus erit, ut cum Gilb. Regio l. i. Enantioph. cap. 30. de eadem cum aliis quibusdam in concordiam redigenda laboremus. Age vero paucis ditquiramus, quatenus normam in d. l. §. de mun. & bon. bene positam Romani fuerint secuti, & quidem primo dispiciamus de muneribus, quæ non patrimonii sunt, quorum tamen duas tantum iustrabimus species, ad nos maxime pertinentes, tutelam & curam nempe, atque iudicandi munus; hæc enim munera personalia esse constat ex l. i. §. 4. & l. 18. §. 1. & 14. eod. tit. Quod ad primam speciem attinet, ex Lege XII. Tab. patersam. tutores cujuscunque ætatis testamento dare poterat, & legitima quoque tutela ad eum, ad quem hereditas, adeoque etiam ad minores, imo pupillos ipso jure perveniebat. Sed Jcti incivile ducebant, eos, qui alieno auxilio in rebus suis administrandis indigent, aliorum tutelam vel etiam curam subire, ideoque non tantum minorem viginti quinque annis tutorem vel curatorem dari noluerunt a magistratu, sed legem quoque Decemviralem, quam directe infringere non poterant, interpretatione coangustarunt, l. 120. de V. S. ac minores testamento vel lege datos ad tutelam actu administrandam ante legitimam ætatem non admiserunt. v. l. 32. §. 1. de test. tut. & l. 10. §. 7. de excusat. ubi, quod in transcurso dicam, Latinus interpres ter erronee in pupes scripsit pro minor, uti notat Augustinus ad Modestinum Tom. 4. Thef. Jur. Rom. p. 1593. Fuit is autem Joh. Burgundio, non Bulgarus, ut alii, adversus quos nuper Cl. Otto disputavit de Edil. colon. cap. 6. §. 3. Justinianus autem non quidem coarctavit latissimam

mam potestatem patrifamil. concessam, at minores (pariter
 ac olim sceminas *l. 73. de R. J.*) ad legitimam tutelam nec vo-
 cari voluit, *l. ult. C. de legit. tut.* Ad quam Tribonianum in-
 flexisse responsa veterum in *l. 16. §. 1. de tutel. l. 4. & 8. de
 leg. tutor. l. 9. §. 1. de tut. & rat. distrab. l. r. pr. de fideiuss.
 tut.* atque ibidem verba *perfecte etatis* inseruisse existimant
 Cujacius ad *tit. I. de fiduc. tut.* Jacobus Gorhofredus ad *l.
 73. pr. de R. J.* Wissenbach. in *Emblem. Tribon.* alique.
 Et profecto non video, quid ad opinionem hanc diluen-
 dam faciat, quod jam olim Lege Latoria definita fuerit a-
 tas perfecta. Verum quidem est, minore vel pupillo ipso
 jure ad tutelam legitimam vocato, potestatem administran-
 di fuisse in pendenri, donec perfectam aetatem Lege Lato-
 ria definitam complevisset (uti jam dictum) qualis casus est
 in *l. 10. §. 7. de excusat.* Sed non possunt textus illi cum
 Bachovio ad *§. 13. I. de excusat.* in hunc sensum explicari,
 siquidem Gajus in *d. l. 16. §. 1. de tut.* simpliciter docet, nul-
 lam tutelam ad heredes transire, nisi quod legitima ad libe-
 ros virilis sexus tanquam proximos agnatos ipso jure de-
 scendat, adeoque non de tutela acta administranda, sed ipso
 jure deferenda tantum loquitur, in quo utique aetas non at-
 tendebatur. Neque aliter intelligi posse videntur *l. 4. & 8.
 de leg. tut.* aliud enim est, tutelam ad liberos perfectae aeta-
 tis descendere, eos tutores effici, tutores esse, uti loquan-
 tur *d. l. 16. d. l. 4. & 8.* quod non nisi de tutela ipso jure de-
 ferenda accipi potest: aliud autem est, minorem, si sit legi-
 timus tutor, interim non officio molestia & tutela post legi-
 timam demum aetatem onerari, uti dicitur in *l. 10. §. 7. de
 excusat. & l. 32. inf. de testam. tut.* Praeterea illud etiam ad
l. 4. de leg. tut. notari velim, primam partem *tit. 1. de
 fiduc. tut.* quae tamen desumpta ex *l. 3. §. ult. & d. l. 4.
 de leg. tut.* non habere verba illa *perfecte etatis*; sed Justi-
 nianus perfectam aetatem demum exigit in fine *tit.* atque
 illud a sua Constitutione esse ait; id quod sane verisimile
 admo-

admodum præbet indicium, verba *perfectæ ætatis* Modestino in *d. l. 4.* adjecta esse: nam alias Imperator hic suæ Constitutioni adscripsisset, quod a Modestino desumerat. Ceterum non puto opus esse, ut etiam *l. 9. §. 1. de tut. & rat. ajstr. & l. 1. pr. de fidej. tut.* interpolatas dicamus: nam Ulp. in *d. l. 9. §. 1.* non requirit, ut qui ad tutelam legitimam ipso jure vocatur, sit perfectæ ætatis, verum facti species, quam proponit, flagitabat, ut supponeret, fratrem legitimum tutorem perfectæ ætatis constitutum, adeoque ad tutelam actu administrandam idoneum, quia alias a magistratu datus tutor esse non desineret, nec actioni tutelæ locus esset, quo tendebat JCtus. Denique *l. 1. de fidej. tut.* non agit de tutore legitimo, sed in genere de tutoris herede loquitur, quem mirum non est negotia defuncti tum demum explicare debere, si sit legitimæ ætatis, cum ipse tutor, quamdiu minor esset, tutelam non gereret.

IV.

Satis de ætate tutorum. Sequitur, ut videamus de ætate Judicum, quæ qualis fuerit, non est juris usque adeo explorati. Olim non videntur iudices lecti esse, nisi ab ætate vigesimo quinto, atque ita servata regula ab Ulp. in *d. l. 8. de mun. & hon. tradita*, donec Augustus auctore Sueton. *l. 2. cap. 32. iudices a vigesimo ætatis anno, id est quinquennio maturius quam solebant allegit*: ita enim legendum esse non trigesimo dudum observarunt Cujacius *l. 21. observ. 32.* eumque secutus Casaubonus ad *dict. loc.* quam emendationem firma *l. 41. de recept. qui arb. recep.* ubi Callistratus significat Lege Julia eum, qui minor non sit viginti annis, judicandi necessitate obstringi; unde etiam id unum ex capitibus legis Julia privatorum judiciorum fuisse notat Briffonius *l. 4. select. antiq. cap. 7.* Quamdiu autem jus illud steterit, & nominatim quid hac in re remporum, quorum responsa in Pandectas sunt relata, obtinuerit, haud facile est definire, quia ordine judicario sub

sub Imperatoribus Byzantinis mutato, & more dandorum
 judicum pedaneorum sensim exolefcente, Architecti juris
 Justiniani illa veterum scripta, unde hoc clarius discere
 potuiffemus, Digestis non inferuerunt. Hinc aliter atque
 aliter in hujusce rei explicatione versantur interpretes. vid.
 Wissenbach ad *tit. de judic.* §. 12. ibique cit. Mihi maxime
 arridet Cl. Huberi sententia in Praelect. ad *eundem tit. n.*
 6. existimantis Legis Juliae majores viginti annis necessita-
 te judicandi adstringentis usum hac parte non fuisse viri-
 dem, sed rediisse forum ad jus, quod antea vigerat, ut
 judices a vigesimo quinto aetatis anno legerentur propter l.
 57. de re judic. ubi quidam consulebat, an valeret sententia
 a minore viginti quinque annis iudice data? & Ulp. re-
 spondet, *aquissimum esse tueri sententiam ab eo dictam.*
 Quae verba significare videntur, summo jure sententiam
 a minore viginti quinque annis latam nullius esse mo-
 menti, quia scilicet minor iudex esse non potuerit, verum
 tamen tum propter utilitatem litigatorum, tum propter
 auctoritatem rerum judicatarum, ejusque, qui minorem
 iudicem dedit, sententiam ab eo latam ex bono & equo
 tuendam ac sustinendam (v. l. 3. de offic. Pr. et.) quod tamen
 ita limitat Ulp. *nisi minor decim & octo annis fueris* hic
 enim nullo plane modo iudicare aut sententiam ferre po-
 test, eoque perperam Donellus putat, hujus quoque senten-
 tiam tuendam esse, si litigatores sciant eum minorem esse
 octodecim annis, & tamen in ipsum consentiant. l. 17. *comm.*
 cap. 24. nam JCtus id affirmat non de minore octodecim
 annis, sed de minore simpliciter dicto, qua appellatione mi-
 norem viginti quinque annis perpetuo intelligendum esse
 tralaticium est. Atque hanc explicationem etiam firmant
 l. 1. & 2. C. *qui etat. se excus.* nec non Basilica l. 7. *tit. 5.*
 & Harmenopulus l. 1. *tit. 4.*

V.

Hæc sufficiant ad illustrationem regulæ ex l. 8. de man. &

& bon. supra proposita, quatenus statuit, minores ad *mune-
 ra personalia* admitti non oportere. Nunc videamus, qua-
 tenus eadem norma in honoribus, & magistratibus obti-
 nuerit. Etsi autem *d. l. 8.* proprie pertinet ad municipia,
 regula tamen ad omnes honores & magistratus etiam ur-
 banos utiliter aptari potest. Et quidem cum Senatus su-
 premum Reipublicæ consilium & veluti seminarium quod-
 dam fuerit magistratuum, operæ pretium erit, ut quam
 fuerit ætas senatoria, præmittamus; certam etenim ætatem
 in Senatore legendo etiam servatam fuisse satis colligi po-
 test ex eo, quod *Senatoriæ ætatis* discrete meminerunt Ta-
 citus *l. 17. annal. 23.* Cicero *pro L. Manil. 21.* Gellius *l. 14.
 cap. 8.* At quam hæc ætas fuerit, in tenebris antiquita-
 tis liquido non constat. Illud quidem satis certum est, Ro-
 mulum cum Senatum institueret, non nisi iam senes in hunc
 ordinem allegisse. v. Florus *l. 1. cap. 1.* Aurel. Victor. *de Vir.
 illustr. cap. 2.* & Fer. Adduensis *l. 1. explicat. Tom. 2. Thes.
 Jur. Rom. p. 513.* sed postea ab hoc instituto recessum. v.
 Ovidius *l. 5. Fast. v. 63.* Verisimillima tamen videtur Lip-
 sii sententia *de magistr. cap. 6.* & ad Tacit. *d. l.* Senatoriam
 ætatem explicantis annum vigesimum quintum; nam Dio
 Cassius *l. 52.* Mæcenatem inducit ita Augustum alloquen-
 tem: *in Senatum allegendi annos viginti quinque habere de-
 bent: quomodo enim non sit turpe ac damnosum, cum nemini
 ante id ætatis suorum bonorum administrationem concedatis,
 eis, qui eam nondum attigerint, Rempublicam vos credere?*
 que tota oratio accommodata hæud dubie ad formam Reip.
 Augustæ: nam & Alex. ab Alexandro *genial. diæ. l. 4. c.
 11.* scribit Augustum edicto cavisse, in Senatum quempiam
 admitti non licere, nisi exacto quarto & vigesimo ætatis
 anno, adeoque inchoato vigesimo quinto, qui in honori-
 bus pro completo habetur auctore Ulp. in laud. *l. 8.* Id
 quod Severi tempore adhuc obtinebat, *l. 2. D. de minor.
 Merito igitur Fer. Adduensis l. 1. explicat. Tom. 2. Thes. p.*

337. explosit quorundam correctionem in l. 15. §. 3. de ex-
cus. loco Senatoris legentium Senatores, atque inde con-
 cludentium, pupillos quoque Senatores esse potuisse, quam
 lectionem vel solæ Pandectæ Florentinæ, in quibus b. l. ut-
 pote Modestini Græce scripta habetur, satis refellunt. Hæc
 de ætate Senatoria. Quod ad ætatem vero Magistratuum
 attinet, antiquissimis temporibus certis annis alligata non
 erat honorum petitio, unde Tacitus l. 11. *annal.* 22. *Apud*
majores, inquit, virtutis id præmium fuerat, cunctisque cr-
ivium, si bonis artibus fiderent, licitum petere magistratus:
ac ne ætas quidem distinguebatur, quin prima juventa Con-
sulatum ac Dictaturas intrent. Scilicet simplices atque
 agrestes tunc temporis adhuc Romani honores non valde
 appetebant, quin multi adeo ab ambitu erant sepositi, ut sæ-
 pe ab agris colendis ad Reipublicæ gubernacula capessenda
 arcefferentur, qui rogari recedebant, & invitati honores ef-
 fugiebant. v. Cicer. de *Senect.* 16.

- - - Docuit toties a rure profectus

Lictor, & in mediis Consul questus aratris,

ut cecinit Claudianus de *Consul. Mall.* v. 8. Post a vero le-
 ges annales attulit ambitio, ut gradus petitionis essent inter
 æquales, ut Cicero testatur *Philipp.* 5. cap. 17.

- - - - finitaque certis

Legibus est ætas, unde petatur honos.

Ovidius ait l. 5. *Fast.* 65. Et quidem primum ea de re sol-
 licitus fuit L. Villius Trib. Pl. qui rogationem tulit, quor-
 annos nati quemque magistratum peterent caperentque, au-
 ctore Livio l. 40. cap. 43. quamquam Pighius in not. alii-
 que viri docti plures de tempore magistratuum leges ante
 hanc latas fuisse existiment, quod ego non inquirō. Cer-
 te hic locus minime ita est capiendus, quasi vero ante Vil-
 lii rogationem promiscue nulla ætatis ratione habita etiam
 adolescentibus Reip. administratio & supremi magistratus fue-

fuerint commissi; id enim a gravitate veterum Romanorum nimis abhorret, sed usu servatum fuisse opinor, ut non temere ante maiorem aetatem aliquis honorum particeps fieri poterit. Quo referendum, quod idem Livius *l. 25. c. 2.* de P. Scipione multis ante L. Villiam annis narrat, ipsi aetatem petenti obtulisse Tribunos Pl. eo quod nondum legitima ad petendum aetas esset: cum enim Scipio tum vix viginti duorum annorum esset adolecens (ut notat Cl. Heinecc. *ad L. Jul. & Pap. l. 2. c. 7. §. 3.*) per legitimam ad petendum aetatem Trib. pl. maiorenitatem intellexisse videntur. Eodem sensu accipiendus est Tacitus loc. alleg. illud enim tantum significare voluit, cum ex legibus annalibus in magistratibus observari debeat discrimen aetatum, ita ut v. c. tot anni ad Praeturae, plures ad Consularum requirantur, olim aliter fuisse comparatum, nec tale aetatum discrimen attentum, sed vel supremos magistratus gerere potuisse cives, simulac ad Reip. administrationem habiles fierent, ferme scilicet post maiorem aetatem, seu ut Tacitus effert, *prima juvena*. Quot autem annos leges annales singulis magistratibus praestituerint, veteres scriptores memoriae non prodiderunt, neque etiam hic ea de re sigillatim agendi locus est. Adiri possunt de hoc argumento latius ac diversimode differentes Lipsius *de magistr. cap. 5.* Manutius *de Legib. cap. 6.* Dodwel. *ad Spartian. praefect. 12. n. 2.* & seqq. aliisque.

VI.

Ne tamen plane a symboli sumus, non abs re erit, ficti vidimus, majores demum viginti quinque annis iter ad honores ingressos, ita quoque aetatem, qua supremus Magistratus, qui Claudiano vocatur *portus honorum*, Consularatus nimirum geri potuit, paulisper contemplari, maxime cum id multis legibus lucem adferre possit. Fuisse autem huic magistratui petendo legibus annalibus praestitutum annum qua-

dragefimum tertium satis certum est ex Cicer. *Philipp. 5. cap. 17.* qui & rationem hujus juris indicat his verbis: *Legibus annalibus*, ait, *cum grandiorem aetatem ad Consulatum constituabant, adolescentiae temeritatem verebantur.* Scilicet gravis jam aetas exigenda videbatur, ut quis omnium honorum culmen & fastigium ascendere posset, uti Consulatus passim vocatur in libris nostris, & apud alios auctores, quos magno numero laudavit Jac. Gothofredus *Tom. 2. C. Theod. p. 73.* Fuerunt tamen etiam sub libera Republica quidam ob edita matura virtutis specimina hac parte legibus soluti, quorum plures admodum adolescentes Consules factos recenset Cicero *d. l. & pro ratione addit, ab excellenti eximiaque virtute progressum aetatis expectari non oportere.* Similiter Valerianus ap. Vopisc. in *Prob. cap. 5. in eo non expectari aetatem ait, qui & virtutibus fulgeat, & moribus polleat.* Hinc Cicero causa intervens inde materiam laudandi & commendandi Pompejum arripuit, quod ex *Scio legibus solutus Consul ante fuerit factus, quam ul- lum alium magistratum per leges capere licuisset pro L. Manili. cap. 21.* qua de re tamen aliter ratiocinatur Seneca, id- que in odium Pompeji retorquet, *l. 5. de benef. cap. 16.* At porro jam sub initio occupata Reip. novo more Caius & Lucius Augusti nepotes ex mera adulatione, necdum puerili posita praetexta, Consules designati, ut magistratum post quinquennium inirent, quod tradit Tacitus *l. 1. annal. cap. 3. & elegans inscriptio ap. Gruterum p. 231. Taceo,* quod ipse Augustus anno vigesimo Consulatum adeptus fuerit; id enim factum per vim & renitente Senatu teste Suet. *Aug. 26. vid. qui pluribus hoc explicat Norisius ad Cenotaphia Pisana Dissert. 2. cap. 2.* Potiori ratione a legibus liberorum: namque inter alia *πολυπαιδιος* praemia sancivit, ut *singuli anni per singulos liberos demitterentur.* Hinc quum nemo Consulatum petere posset, nisi qui haberet

annos quadraginta tres, ille qui trium liberorum pater erat, anno quadragesimo Consul fieri poterat, quod L. Pappia caput servavit Ulp. in l. 2. de minor. idque copiose explicant Jac. Gothofredus ad L. Jul. de marit. ord. Tom. 3. Thef. Jur. Rom. p. 215. & Heineccius ad L. Jul. & Pap. l. 2. c. 7. §. 3. Sed Imperatores firmata jam Monarchia liberius de magistratibus disponebant, annosque legibus annalibus praescriptos pro lubitu remittebant non tantum in Praetura aliisque minoribus magistratibus. v. Plin. l. 7. epist. 16. sed etiam in Consulatu. Lamprid. in Comm. cap. 2. ita ut Consules minores viginti quinque, imo viginti annis passim in Praedectis inmemorentur, & Juri ea de re loquantur, tanquam de eo quod moris jurisque est. v. l. 57. de re judic. l. un. §. 2. de offic. Cons. l. 20 §. ult. de man. vind. Imo Principes Byzantini, secuta legum ac magistratum vicissitudine, omnem aetatis rationem insuper habuerunt. Ita Probinus & Olybrius ambo Consules creati fuerunt.

*Ante genas dulces quam flos juvenilis inumbret,
Oraque ridenti lanugine vestiat aetas.*

ut cecinit Claudian. de Consul. Prob. & Olyb. v. 69. Putat quidem Cujacius l. 17. observ. 34. exactam semper fuisse plenam pubertatem octodecim annorum propter l. 57. de re judic. & l. 19. C. Th. de decurion. Verum quod in d. l. 57. dicitur de octodecim annis, id pertinet ad judices pedaneos; Lex autem 19. C. Th. loquitur de Decurionibus in Provinciis, minime vero de Magistratibus Majoribus. Praeterea Cujacio aperte refragatur l. 1. C. Theod. de Praetor. & Quaestor. unde discimus, jam tempore Constantini Magni, (ejus enim est haec lex) Consules, Praetores, Quaestores creati solitos minores sedecim annis v. Jac. Gothofr. in comm. tom. 2. p. 34. Quin denique eo perventum fuit, ut pueros paucorum annorum Consules creati indignum non fuerit visum, uti patet ex plurimis Codicis Theod. & Justinian.

fin. legibus, in quarum subscriptione Nobilissimi pueri
 Consules fuisse leguntur. Ita Gratianus N. P. cum Daga-
 laipho Consul fuit l. 9. C. Th. de accus. & inscr. l. 6. C. Th.
 ad S. C. Claud. l. 11. & 12. C. Th. de suscept. Valentinianus
 N. P. cum Victore l. 2. C. de fruct. & lit. exp. l. 8. C. de
 Profess. & Med. l. 10. C. Th. de veter. & Honorius N. P.
 cum Evodio l. 14. C. de relig. & sumt. fun. l. 1. C. de prox.
 sacr. scrin. l. 16. C. Th. de accus. & inscr. & alibi. Scio
 equidem Donellum l. 17. comm. cap. 24. hanc Nobilissimi
 pueri denominationem ita explicare, quasi non aliud signi-
 ficet quam successorem imperio destinatum. At hoc ita
 simpliciter verum non est: nam dicebatur quidem Nobilis-
 simus qui sperabat aliquando se futurum Cæsarem & Augu-
 stum (uti tres hosce titulos a temporibus Constantini M.
 distinctos fuisse pluribus ostendunt Trivorius *obsero. apo-
 log. cap. 10.* & Du Fresne *Glossar. Latin. Voc. Nobilissimus.*
 add. Jac. Gothofr. *ad l. 21. C. Th. de lustr. collat.*) verum
 quod Nobilissimi isti etiam pueri appellentur, id haud du-
 bie ætatem eorum puerilem indicat, siquidem Gratianus
 anno ætatis septimo, Valentinianus vero & Honorius anno
 ætatis secundo Consules fuerunt, uti notat Trivorius *d. l.*
Rem. toram conficit insignis locus Amm. Marcellini l. 27.
cap. ult. ubi exemplum est Consulis in cunis adhuc positi;
 narrat enim, Imperatorem Jovianum Consulatum inisse
 una cum filio suo Varroniano adhuc tam parvulo, ut va-
 gitu suo reluctaretur, ne in sella curuli ex more veheretur.
 Atque ita Consulum faeces ac secures orbi quondam for-
 midatæ; tandem pueris prætata risui esse debuerunt anti-
 quiora reputantibus. Ne tamen id tantopere mirum vi-
 deatur, cogitemus, Nobilissimos illos pueros non fuisse pri-
 vatos homines, sed Principes Imperatoriæ stirpis & ipso-
 rum Augustorum filios, quos cum possent Imperatores ad-
 huc parvulos & a matre rubentes Augustos renunciare, uti
 etiam eos fecisse exemplis monstravit Reinesius *Var. Lect.*
 l. 2.

l. 2. cap. 15. quidni potuerunt eosdem summo hoc magistratu condecorare, ut nomen futuri Principis mature subditis per universum imperium innotesceret, quia per Consulium nomina anni notabantur? maxime cum hoc ævo Consulatus fere esset tantum splendida veteris potestatis umbra, & nudus honoris titulus, cui nulla pacis aut bellumunia amplius erant conjuncta, ut proinde facile ab infantibus ex Imperatoria familia hic honos geri potuerit; similiter fere ac hodie in quibusdam Regnis muneris alicujus primarii titulus Regii sanguinis Principi deferri solet.

VII.

Hæc de ætate Senatorum & Magistratum urbanorum. In municipiis autem & Provinciis quemadmodum cuncta maxime vero magistratus ad imitationem urbis dominantis instituebantur, ut ostendunt Fornerius l. 1. *select.* cap. 12. Berrerius *Pitban. diatr.* 1. cap. 10. & plenius Celeb. Otto de *Ædil. Colon.* cap. 2. sic & in Decurionibus, qui simulacrum & effigiem Senatus Romani referebant, certa ætatem olim spectabatur. Scribit enim Tullius 2. *Verr. cap.* 49. C. Claudium adhibitis omnibus Marcellis de eorum sententia leges Hælesinis dedisse, in quibus inter alia sanxit de ætate hominum, ne quis minor triginta annis in eorum curiam legeretur, & Plinius l. 10. *epist.* 83. prodidit, Legem Pompeja Bythinis data cautum fuisse, ne quis capiat magistratum neve sit in Senatu minor annorum triginta: deinde vero secutum esse Edictum Augusti, quò permisit, magistratus ab annis duobus & viginti capere, ubi tamen Cujacius l. 21. *observ.* 32. pro duobus & viginti legit quinque & viginti, sed cum Edictum illud ad provincias & provincie ad Bythiniam spectet, cum Lipsio in *Excurs.* ad Tacit. l. 3. *annal. cap.* 29. nihil mutandum videtur. Etas autem triginta annorum L. Pompeja statuta in Senatore seu Decurione legendo tempore Trajani adhuc servabatur,

batur, uti patet ex Plin. *d. epist.* 83. & 84. Postea vero ætate Papiniani, Callistrati & Ulpiani ætas viginti quinque annorum generaliter in Decurione legendo fuit spectata. v. l. 6. §. 1. & l. 11. de Decurion. l. 8. de muner. & honor. l. 1. C. qui & adv. quos in integr. rest. quod etiam stetit sub Diocletiano, l. 2. C. qui ætat. vel profess. se excus. At Constantinus M. in ætate Decurionum definienda mire variavit. Primum enim Decurionum filios post annum decimum octavum completum in curiam allegi voluit, l. 7. C. Theod. de decurion. verumtamen quod notandum, non nisi per Provinciam Carthaginiensem, forte quod Africi magis solertes ac sagaces essent, & citius vegetarentur, ut conjicit Jacobus Gothofredus, ut adeo maturius ad Rempublicam admitti possent. Eodem tamen anno generaliter filios veteranorum post annum ætatis decimum sextum curiis sociari jussit, l. 2. C. Th. de Veteran. ut quidem eam restituit Gothofr. At sexennio elapso eisdem anno demum vigesimo quinto decuriones fieri voluit, l. 2. C. Th. de fil. milit. ad quam respexisse videtur in l. 18. C. Th. de decur. triennio post lata, quare probabiliter Jac. Gothofr. pro *triginta quinque* ibidem legit *viginti quinque*. Post biennium vero, cum minores nimis cito curiis adscriberentur, sancivit, ut nemo in curiam vocaretur, nisi qui decimum & octavum annum ætatis fuerit ingressus, l. 19. eod. & denique anno sequenti sedecim annos completos requisivit l. 4. C. Th. de fil. milit. quam postea desuetudine forte inumbratam imperiali remedio illuminavit filius ejus Constantius, l. 35. C. Th. de decur. vid. Jac. Gothofr. in *comm. ad dd. ll.* Tandem vero Justinianus prudentissimus Princeps omnibus hæc legibus Constantinianis abolitis eas Condici suo interi noluit, sed jus illud, quod ante Constantinum valuerat, & annum vigesimum quintum in Decurione legendo exigebat, prætulit (quemadmodum docent leges supra allegata, & in nostrum, quod dicimus, juris Corpus relata) cum Mægenate apud Dionem *quæ*

quibus bonorum propriorum administratio concedi non
 solet, iisdem reipubl. curam committi non oportere.
 Hoc tamen non nimis amare accipiendum: nam exactio-
 rem hanc ætatis observationem ex causa remitti Calli-
 stratus ait in *l. ii. de decur.* veluti si sit civium idoneo-
 rum penuria, *l. i. C. qui & adv. quos in int. rest. l. 2. C. qui*
ætat. vel profes. se excus. tunc enim, ut Plin. dicit *l. 10. epist.*
§3. aliquanto melius est, honestorum hominum liberos, quam e
plebe in curiam admitti. Quo refero crebras illas Constantini
 mutationes, qui prout necessitas curiarum urgebat, ita nunc
 serius nunc maturius cives in eas vocari voluit. Scilicet ne-
 cessitas multa fieri finit, quæ alioqui non licent, *l. fin. de le-*
gib. v. Fornerius l. 5. rer. quotid. cap. 10. Præterea Prin-
 ceptis vi potestatis annos remittere, & minorem viginti
 quinque annis decurionem creare potest motus ejus vultu,
 indole ac dignitate, quæ certam spem facit bonæ frugis, &
 bene gerendi decurionatus, uti *l. pen. §. 1. de decur.* expli-
 cat Cujacius *l. 20. observ. 40.* Minores tamen Decuriones
 creati discendi tantum causa in curiam veniebant, sententi-
 am vero non rogabantur, neque onera municipalia ipsis
 mandari poterant. v. *l. 8. de mun. & bon. l. 6. §. 1. de decur.*
l. 21. §. 6. ad municip. Quo sensu intelligi debet, quod Theo-
 philus ad *§. 2. l. de her. quæ ab intest.* scribit filios natura-
 les curiæ oblatos decuriones statim factos fuisse, atque ita
 cadit Merillii censura *l. 8. observ. 26. vid.* Celeb. Otto de
Ædil. Colon. cap. 5. §. 5. Neque aliter intelligendum opinor,
 quod in *l. 74. C. Th. de Decur.* statuitur, patre decurione
 in Senatorium ordinem cooprato filium ante Senatoriam
 dignitatem susceptum in curiam loco patris surrogari. Nam
l. ult. C. de his qui num. lib. vel paup. excus. aperte docet ob-
 eundis pro patre muneribus tunc demum filium applicari,
 si sit legitime ætatis; qui textus dubitationem omnem tol-
 lere potuisset Vererranio Mauro ea in re valde hæsitanti de
Jur. liber. cap. 8. Hac sunt, quæ occasione *l. 8. de mun. &*
bon.

hon. de etate eorum, qui honores & magistratus gerebant, dicenda videbantur. Illud addam, quod Sacra Scriptura inter præcipua signa perditæ gentis & status infelicis recenset, si admodum adolescentes ac pueri habentis Reip. & summiæ rei admoveantur. v. *Jesaiæ cap. 3. v. 4. & 12. 1. Reg. cap. 12. v. 8.* Contra Plutarch. *an seni sit gerenda Resp. ? c. 19.* maxime salvam prædicat civitatem, ubi contentia senum, & juvenum arma obrinent. add. Cicer. *de Senect. cap. 6.* Hinc Latinus Pacatus in *Panegy. Theod.* collaudat Veteres Romanos, quod non solum in amplissimis magistratibus, sed in Præturis quoque & ædilitatibus adipiscendis ætas spectata sit petitorum, nec quisquam tantum valuerit nobilitate, vel gratia, vel pecunia, qui annos comitali lege præscriptos festinatis honoribus occupavit. Ab altera parte Cicer. 2. *Verr. 49.* nulla in re Verrem magis reprehendit, quam quod apud Hælesinos pueri annorum senum septimumve denum senatorium nomen ab eo nundinati fuissent. Verum quidquid hujus sit, boni civis est hanc fiduciam in Rectoribus Reip. collocare, ipsos pro sapientia & luce dignitatis indignos non facile ad culmina honorum evekturos. Certe absoluti Principes de judicio suo disputari nolunt, imo sacrilegii instar existimant, si quis audeat in dubium vocare, an is dignus sit, quem summa potestas elegerit secundum *l. 3. C. de crim. sacril. & l. 5. C. de divers. re-script.* quarum historicam occasionem & verum sensum pulchre eruit Jacobus Gothofredus ad *l. 4. C. Theod. de de-nunciat.*

CAPVT VI.
DE SENECTVTE.

§ I.

TAndem rerum ordo nos deduxit ad venerandam Senectutem; de qua plura dici possent, sed cum superiora præter spem jam nimis excreverint, atque ætas senilis uberior;

beriolem tractationem mereatur, ego hic subſtitiffem, niſi connexio variarum ætatum poſtulaſſet, ut telam ceptam qualicumque modo pertexerem; dignitas etiam ac reverentia ſenectuti debita ſilentio eam prætermittere veſarere. Bre- viter itaque & ſummis, ut ajunt, digitis hanc quoque æ- tatem attingamus. Pulchre Calliſtratus in *l. 5. pr. D. de jur. immun.* Semper, inquit, in civitate noſtra ſenectus venera- bilis fuit. namque Majores noſtri pene eundem honorem ſe- nibus, quem magiſtratibus tribuebant. Cui concinit Ovidi- us *l. 5. Faſt. v. 57.*

*Magna fuit quondam capitis reverentia cani,
Inque ſuo pretio ruga ſenilis erat.*

Gellius *l. 2. cap. 15.* ſcribit apud antiquiſſimos Romanorum nec generi, neque pecuniæ præſtantioſem honorem tri- bui, quam ætati ſolicum, ita ut majores natu a minoribus colerentur, ad deorum prope & parentum vicem. Hæc autem reverentia inter alia conſiſtebat in aſſurgendo, loco cedendo, ſalutando, domo deducendo ac reducendo Ci- cer. *de Senect. 18.* Val. Max. *l. 2. cap. 1. v.* Vertranius Mau- rus *de jur. liber. cap. 3.* & Conſt. Landus *exercit. Tom. 3. Theſ. jur. Rom. p. 1434.* Atque hoc regulæ honeſti & deco- ri præcipiunt, ut juniores natu majoribus, a quibus auri- bus & oculis diſcebant, quæ faciendæ haberent, ut Plinius ait *l. 8. epiſt. 14.* viciffim honorem exhibeant, quod etiam Deus expreſſe jubet *Levit. 19. v. 32.* & quarundam gentium legiſtatores in obligationem perfectam converterunt. Ita legem ſolonis, qua Senioribus aſſurgendum eſſe juſſit, ob- ſervat Pard. Pratejus *jurisprud. Vet. Tom. 4. Theſ. jur. Rom. p. 437.* quam tamen non ſatis idoneo argumento ſtabilire videtur. Cetero Gellii teſtimonio *loc. laud.* nititur, Ly- curgum in legibus ſuis ſanciviſſe, ut major rerum omni- um honos majori ætati haberetur; unde Cicero Lacedæ- mone honeſtiſſimum domicilium ſenectutis, eamque nuſ- quam

quam honoratiorem esse dicit. Romæ quoque exempla exci-
tisse, quod juventutis irreverentia gravibus decretis fuerit
notata, auctor est Tacitus *l. 3. annal. 31.* Notum est illud
Juvenalis *Sat. 13. v. 54.*

*Credebant hoc grande nefas, & morte piandum,
Si juvenis vetulo non assurrexerat.*

Hujus autem reverentiæ contemplatione multa senibus con-
cessa sunt singularia. Hinc qui ætate alios antecedebat ex
lege Solonis primus sententiam dicebat. v. Prætejus *d. Tom.*
4. p. 421. id quod Romæ etiam in collegio augurum obser-
vatum fuisse Cato ait apud Cicero. *de Senect. 18.* At *l. 1. de*
alb. scrib. quam huc etiam refert Prætejus, rectius expli-
casse videtur Menagius *amæn. jur. cap. 28.* Hinc etiam Lex
xii. Tabb. sen, qui pedibus non amplius valet, vehiculum
dari jubebat, quod caput adversus Favorinum vindicat Sex-
tus Cæcilius apud Gell. *l. 20. c. 1. v. Jac. Gothofredus ad*
L. xii. Tabb. Tom. 3. Thef. p. 79. Denique senes ætatis ra-
tione mitius aliquando puniendi, *l. 3. §. 7. ad S. C. Silin.*
Plin. *l. 10. epist. 41.* Iisdemque in bello quoque parcendum.
Statius *l. 5. Thebaid. v. 258.*

— — *Nullis violabilis armis
Turba senes.*

II.

Quo autem anno quis ad senectutem perveniat, in ju-
re nostro generaliter definitum non est; quia scilicet non
una omnibus senectus est, ut Seneca ait *Consul. ad Marc.*
cap. 20. Certa quidem ætas in excusationibus propter se-
nectutem fuit præstituta, verum non eadem in omnibus
attendebatur, sed prudenter Romani ea in re observabant
id, quod Cicero monet *l. 1. de offic. 34.* senibus nimirum
labores corporis minuendos, exercitationes animi autem
augendos esse. Hinc citius senectutem excusabant ab iis
mu-

muneribus, quæ non possunt sine corporis viribus sustineri. Cic. *de senect.* 11. nam annus quinquagesimus a militia remissionem dabat. Senec. *de brev. vitæ cap.* 20. non tamen a muneribus decurionatus, l. 13. *C. de Decurion.* hac enim ætate mentis vigorem esse scribit Aristoteles l. 7. *polit. cap.* 6. Sed quia decurionatui multa onera erant conjuncta, hinc anni quinquaginta quinque ab eo excusabant, l. 11. *de decur.* eoque pertinet l. ult. *C. qui ætat. vel prof. se excus.* uti ad verius Cujacium, Fornerium, Heineccium, textum hunc citra necessitatem corrigentes ostendit Cel. Otto ad §. 13. *I. de excusat.* Serius autem senectus iis vacabat muneribus, in quibus animi exercitatione, consilio & prudentia imprimis opus est. Hinc Senator usque ad annum sexagesimum vel sexagesimum quintum in curiam citabatur. Senec. l. 1. *controv. ult. & alter de brev. vit. C.* 20. annus autem septuagesimus a turba aliisque muneribus personalibus demum liberabat, l. 3. *de jur. immun.* cujus diversitatis rationem indicavit Cujacius ad l. 2. *D. de excusat.* Hæ tamen excusationes erant voluntariæ, & per modum beneficium competeabant; nam majores quinquaginta quinque annis ad decurionatum volentes vocari poterant, l. 2. §. *fin. de decurion.* & Senator post sexagesimum quintum annum in curiam venire quidem non cogitur, sed nec veratur, teste Seneca in *controv. loc. cit.* uti vel Catonis exemplo constat, qui quartum annum agens & octogesimum Senatum frequentavit, quod ipse testatur apud Cicero. *de senect.* 10. Atque sic intelligi debet, quod sexagenarii vocarentur de pontani, quia ad suffragium per pontem in comitiis ferendum non adigebantur & liberi erant, si vellent: nam leges majorem sexaginta annis otio reddebant, auctore Plin. l. 4. *epist.* 23. v. Lipsius *Cent. 5. Miscell. epist.* 28. Et profecto senes quam maxime Rempublicam consilio, auctoritate ac prudentia juvare possunt, quod Cicero pulchre ostendit *de Senect.* cap. 6. & 11. nam seris venit usus ab an-

nis, unde & Plutarch. *loc. supra jam laud.* eam civitatem maxime salvam prædicat, ubi consilia senum obtinent; quæ etiam ratio videtur, cur decurio, qui per senectutem a muneribus decurionatus immunis est, in curiam tamen venire teneatur, quando aliquid ordinandum vel decretum faciendum est, *l. 41. C. de decur.* quam ita aliter ac Cujacius exponit Gothofr. *Tom. 4. C. Tb. p. 462.* Aliud tamen dicendum de senibus decrepitis, qui ad incunabula redire incipiunt, de quibus in proverbio est *bis pueri senes*: contingit enim aliquando, ut in præcipiti ævo, quando præmortuum corpus est, animus quoque langueat ac deliret. Hinc Plautus *Mercat. act. 2. Scen. 2. v. 24.*

*Senex cum extemplo est, jam nunc sentit, nec sapit,
Ajunt solere eum rursus repuerascere.*

Lucretius *L. 3. v. 452.*

*Post ubi jam validis quassatum est viribus ævi
Corpus, & obtusis ceciderunt viribus artus,
Claudicat ingenium, delirat linguaque, mensque.*

Hinc & decrepitis senex pariter ac infans (*v. Cap. I. §. 8.*) dignoscere non posse dicitur inter bonum & malum. *2. Sen. 19. v. 35.* Plura hanc in rem loca cumulavit Fabrotus *exercit. 4.* Atque hæc ratio dubitandi fuisse videtur in *l. 3. C. qui test. fac. poss.* an senex testamenti factionem haberet: nam custodite Imp. desiderant sinceritatem, seu sanitatem mentis. Eodemque sensu intelligenda est *l. 16. C. de donat.*

III.

Coronidis loco videamus, quid sit habendum de eo, quod Cicero dixit: *Omnium ætatum certus est terminus; Senectutis autem nullus certus est terminus, de Senect. cap. 20.* Staseas Peripateticus quidem spatium plenæ vitæ quatuor & octoginta annorum esse dixit; quem terminum si quis præterit, facere idem, quod *σαδιδόξου*; ac quadragesimam faci-

faciant, cum extra finem procurunt. Plato autem octuagesimo primo vitam consummari putavit: v. Censorinus de Die Nat. cap. 14. A quo non multum recedit, quod Psaltes 90. v. 10. cecinit, dies annorum nostrorum esse annos septuaginta aut, si valentissimi simus, octuaginta. Unde & octogenarius valde senex dicitur 2. Sam. 19. v. 32. ac Tacitus Juliam Augustam, quæ anno ætatis octuagesimo secundo decessit, auctore Plin. l. 14. hist. nat. 6. etate extrema obiisse, ait l. 5. annal. cap. 1. Varro l. 1. de re rust. in pr. Annus octogesimo, inquit, admonet me, ut sarcinas colligam, antequam proficiscar e vita. Verum hæc intelligentia sunt de eo, quod *ἐν τῷ πλεῖστον* accidit, & communi naturæ ductui consentaneum est. Sane longissimum humana vitæ spatium tam angustis cancellis non includitur. Treb. Pollio in vita Claud. cap. 1. scribit, doctissimos Mathematicorum centum & viginti annos homini ad vivendum datos judicasse; namque Mosis, quum quereretur, quod juvenis interiret, responsum ab incerto numine fuisse, neminem plus esse victurum: ad quem locum Casaub. videatur. Alii vero in centum duodecim, alii in centum sedecim annis vitam longissimam constituunt apud Censorin. de Die Nat. cap. 17. At Jcti nostri ætatem hominis longævæ seu finem vitæ longissimum centum annis destinaverunt, l. 56. de usufr. l. 8. de usu & usufr. leg. l. 76. de judic. Quos Justinianus sequitur, l. 23. C. de SS. Eccles. & Novell. 9. Scilicet quoniam natura, spatium humanæ vitæ longissimum quantum esset, exploratum non haberent, civiliter hoc ad certum annorum modulum determinarunt. Varro l. 5. de ling. Lat. *Sæculum*, inquit, spatium annorum centum vocarunt dictum a senæ quod longissimum spatium senescendorum hominum id putarunt. Atque ut hunc numerum constituerent non nihil esulæ fuisse ait Censorinus loc. laud. quod multos suorum civium ad hanc ætatem vitam producere viderent. Illud autem suave est, quod ex Varrone

& Dioscoride addit, Alexandria inter eos, qui mortuos *conservare* (Freher. *l. 2. verisim. 16. legit consecrare*) solent, constare, hominem plus centum annis vivere non posse, eo quod cor a die natali ad annum quinquagesimum quolibet anno duabus drachmis crescat, a quinquagesimo autem anno ad centesimum eodem modo decreseat, adeo ut homo, qui ad centum annos pervenit, cum nihil amplius cordis habeat, vitam longius producere non possit. Quam Ægyptiorum opinionem etiam recenset Plin. *l. II. H. N. 37. v. Fer. Adduenlis l. 2. explicat. tom. 2. Thef. p. 563.* Ceterum cum JCrī facit Ecclesiasticus *cap. 18. vs. 8. Numerus, ait, dierum hominis, ut sint plurimi, est annorum centum.* add. *Jesaiæ cap. 65. v. 20.* Areopagitæ quoque centum annos finem vitæ longissimum statuisse videntur, quando mulierem parricidii ream, quam aperte nec damnare nec abfolvere volebant, cum accusatore post centum annos adesse jusserunt apud Val. Max. *l. 8. c. 1. v. Forn. l. 3. select. 29.* Multi tamen hunc terminum longe sunt supergressi, quam in rem non adferam exempla Patriarcharum, qui per aliquot sæcula vitam produxerunt: id enim mature jam cessavit, nec meum est in ejus rei rationes inquirere. Illud tantum monuisse sufficiat, posteriorem quoque ætatem multam suppeditare exempla eorum, qui ultra metas centum annorum provec̄ti fuerunt, quorum quam plurimos recensent Lucianus in *Macrob. Plin. l. 7. hist. nat. 48. Val. Max. l. 8. c. 13. & alii.* Inter alia memorabile exemplum longævæ mulieris habet Valerius *l. c. in Clodia Ofili JCrī conjugē, quæ quindecim filios enixa, quibus omnibus turbato ordine mortalitatis superstes, quintum decimum & centesimum explevit annum.* Quin imo ne in hac quidem mundi senectâ similia exempla desunt, & nuper adhuc nova diurna singularem retulerunt casum duorum nempe conjugum in Portugallia eodem die mortuorum, quorum vir centum viginti quinque, femina vero centum quinque annos impleverant. Cl. Gravius quo-

que ad Cicer. *de senect.* 20. scribit, superiori sæculo in Scotia
 quendam fuisse centesimum & quadragelimum annum e-
 gressum. Cui addi meretur mirificum exemplum Angeli
 cujusdam, qui cum anno centesimo ob vim virgini illatam
 capitis reus fuisset, annum centesimum quinquagesimum
 & tertium attigit, sed a Rege Carolo propter longævitas
 miraculum ruri Londinum evocatus, & ibi non ferens æ-
 ris & victus rationis mutationem mox decessit, quam hi-
 storiam ab ocularo teste sibi narratam refert Palmerius in
exercit. ad auct. Græc. pag. 10. Ut adeo verissimum sit, quod
 Cicero dixit, *senectutis nullum certum esse terminum.*

COROLLARIA.

I.

*Quando Ulpianus Principem legibus civili-
 bus solutum esse dicit, neque nimium,
 neque tantum ipsi tribuit, quam vulgo
 creditur.*

II.

*Testamenti factionem juris naturalis esse, &
 ex natura dominii oriri nego.*

III.

*Arcadius & Honorius in l. 5. C. ad L. Jul. Ma-
 jest. injuria arguuntur iniquitatis.*

N

IV.

IV.

L. 16. §. 4. D. de Minor. *iniquitatis labe caret.*

V.

Pupillus, qui intelligit quod agit, etiam absque tutore ex conventionem sua naturaliter obligatur.

VI.

Querela inofficiosi non lege, aut edicto Praetoris, sed moribus est introducta.

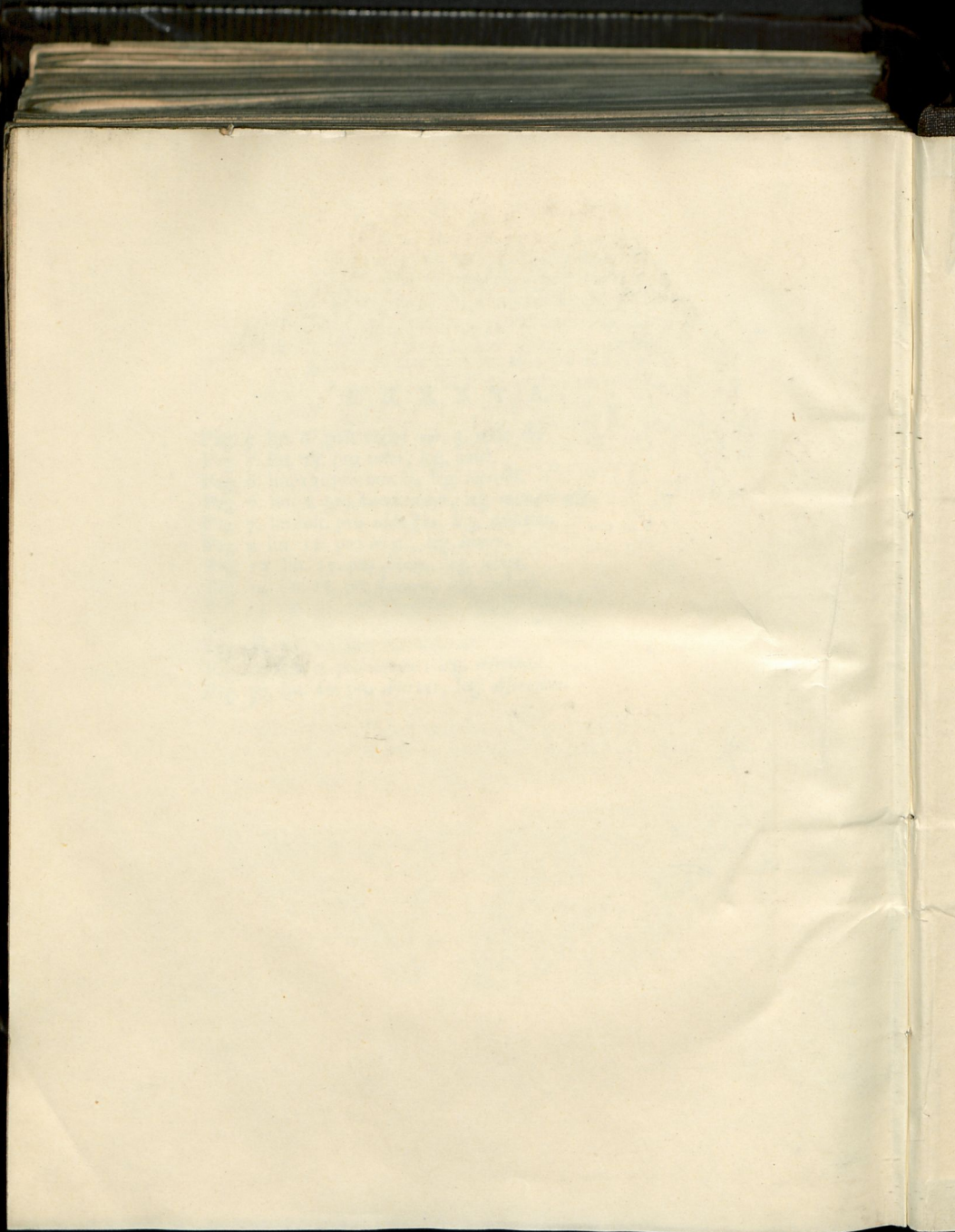
VII.

Mandatarius regulariter non praestat culpam levissimam.

F I N I S.







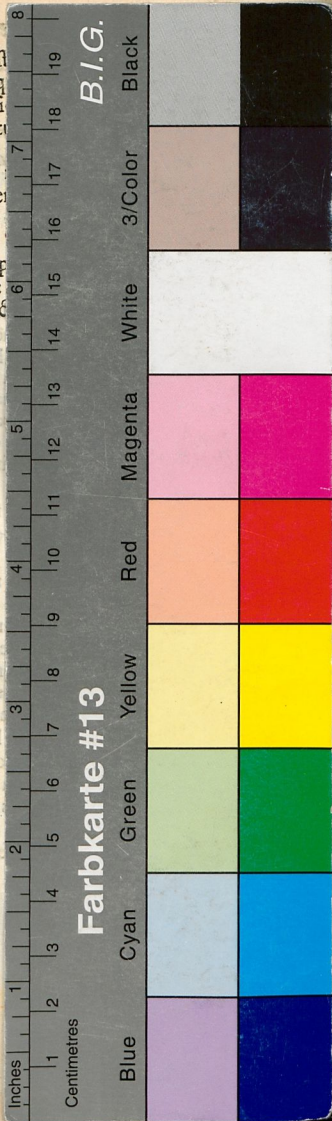
Utrecht, Diss., 1732-33

ULB Halle
005 359 783

3







1778. DISPUTATIO JURIDICA INAUGVRALIS
DE
EO QVOD IVSTVM EST
CIRCA
VARIAS HOMINVM
ÆTATES
QVAM
SVB PRAESIDIO
JOHANNIS OOSTERDYK SCHACHT
A. L. M. PHIL. ET MED. DOCTORIS MEDICINAE
PROFESSORIS ORDIN.
PRO GRADV DOCTORIS
PVBLYCO EXAMINI SVBMITTIT
HENRICVS MOLLERVS
HAGA-BATAVVS.
TRAIECTI AD RHENVM D. XXIV. IVNII MDCCXXXII.
HELMSTADII
TYPIS PAVLI DIETERICI SCHNORRII
ACADEMIAE TYPOG.
RECUSA 1714.

1732, 12^a
72